

AZƏRBAYCAN DİLİ

Dövlət dili

Doğma dilim sən ki, varsan dünyoda

LAYİHƏ
DƏRS LİK

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

LAYİHƏ

HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

LAYIHƏ

LAYIHƏ

SAMİRƏ BEKTAŞI
YEGANƏ ABDULLAYEVA
SƏİDƏ ƏHMƏDOVA

AZƏRBAYCAN DİLİ

*Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
Azərbaycan dili (dövlət dili) fənni üzrə*

DƏRSLİK

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və **derslik@edu.gov.az**
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏRQ-QƏRB

LAYİHƏ

Mündəricat

BİZ KİMİK

Biz günəşin zərrəsiyik	8
Himnimiz.....	12
Mətn.....	14
Məktub	18
Mətn.....	20
Mismarın köməyi	24
Balacanın böyük dərdi.....	28
Birinci pillə.....	34

BİZ VƏ TƏBİƏT

Danışır Yer kürəsi	42
Qrayalılar	52
Qarışqa adamlar	58
Üç səyahət.....	64
At, övlad və torpaq	70

BİZ VƏ MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR

Benjamin Franklin	78
Nənənin məktubu	82
Ağacların bəhsi	86
Tutuquşu	92
Poçt göyərçinindən “hörümçək toru”na	100
Qarışqayeyənlər	106
Novruz	110
Təmənnalı yaxşılıq	112
Tısbağa və ördəklər	120

İRSİMİZ

Xoşbəxtliyin sirri	130
Azərbaycana gəlsin	134
Təbii abidələr məkanı	138
Həsərət	140
Azərbaycanın memarlıq muzeyi	144
Lerik – uzunömürlülər diyarı	146
Heydər Əliyev Mərkəzi	148

LAYİHƏ

BİZ KİMİK?

Bölmədəki mətnlərlə tanış olduqca aşağıdakı suallara cavab tapın.

Biz kimik?

*Mən hansı
keyfiyyətlərə malik
olmalıyam?*

*Ailəmin mənim
inkışafımda rolu
nədir?*

Məktub

Himnimiz

*Biz günəşin
zərrəsiyik*

Mətn

LAYİHƏ

Zirvəyə
yüksəlmək üçün
nə etməliyəm?

Mismarın
köməyi

Birinci pillə

Balacanın
böyük dərdi...

Mətn

Məktəbin mənim
inkişafımda rolu
nədir?

LAYİHƏ

Biz günəşin zərrəsiyik

1. “Xoşbəxt olsun uşaqlar” mahnısını dinləyin, sualları cavablandırın.

1. Mahnıda uşaqlar nəyə bənzədilir? Bu bənzətmənin səbəbi nədir?
2. Mahnıda aşağıdakı fikirlərdən hansı vardır?
 - A) Gələcək uşaqlarıdır.
 - B) Uşaqlar bizim gələcəyimizdir.
 - C) Düzgün addım uğurlu gələcəkdir.
3. Mahnının hansı misralarında Vətənə bağlılıq fikri ifadə olunmuşdur?
4. Mahnı ilə bağlı fikirlərdən hansı yanlıştır?
 - A) Mahnıda uşaqların xoşbəxt olmasından danışılır.
 - B) Mahnıda uşaqların xoşbəxt yaşamasından danışılır.
 - C) Dünyanın hər yerində uşaqların xoşbəxt olması arzulanır.
 - D) Mahnıda sülhə çağırış motivləri vardır.

Əsas fikri
müəyyənləşdirmək üçün:

1. Mətni diqqətlə dinləmək (oxumaq);
2. Mətnə nədən (kimdən) danışıldığını müəyyənləşdirmək;
3. Mətni hissələrə bölmək və hissələri adlandırmaq;
4. Hər hissədəki kiçik fikri müəyyənləşdirmək;
5. Kiçik fikirlərin əsasında əsas fikri müəyyənləşdirmək.

2. Şəildə nə təsvir olunmuşdur?

- ✓ Rəssam şəkil vasitəsilə hansı fikirləri təbliğ edir?
- ✓ Siz həmin fikirləri hansı elementlərdən istifadə etməklə təqdim edərdiniz?

LAYIHƏ

5. Mahnıda işıq saçan obyekt kimi təqdim olunur:

- A) Günəş C) Körpənin gözləri
B) Ana torpaq D) Körpənin gülüşü

6. Verilmiş sözlərə yaxınmənalı sözlər seçib yazın.

çiçək _____ dünya _____ gülüş _____

7. Bağ və bağça sözlərinin mənalərini müəyyənləşdirin.

bağ

müxtəlif ağaclar əkilmiş sahə

bağça

kiçik həyat bağı

8. Mahnıdakı əksmənalı sözləri seçin.

9. Şair nə üçün dünyanın hər yerində uşaqların xoşbəxt olmasını arzulayır?

10. Mahnıdakı əsas fikri müəyyən edin.

Nümunə:

Yer üzündə uşaqlar var

(ixtisarla)

Yer üzündə
müxtəlif irqlər var

*Yer üzündə uşaqlar var;
Rəngi qara, rəngi sarı.
Gəlin, dostlar, salamlayaq
Bu gün bütün uşaqları.*

Bütün irqlərdən olan
insanlara hörmət
etmək lazımdır.

Bütün insanları
sevmək lazımdır.

*Gəlin, dostlar, biz onları
Sevə-sevə salaq yada.
Qoy titrəsin səsimizdən
Yad ellərin cəlladları.*

Birlik irqindən asılı ol-
mayaraq, bütün fəlakət-
lərin qarşısını alır.

Bütün ölkələrin birliyi
bəşəriyyətin xilasidir.

*Qardaş olsun, sirdaş olsun
Bu dünyanın övladları.*

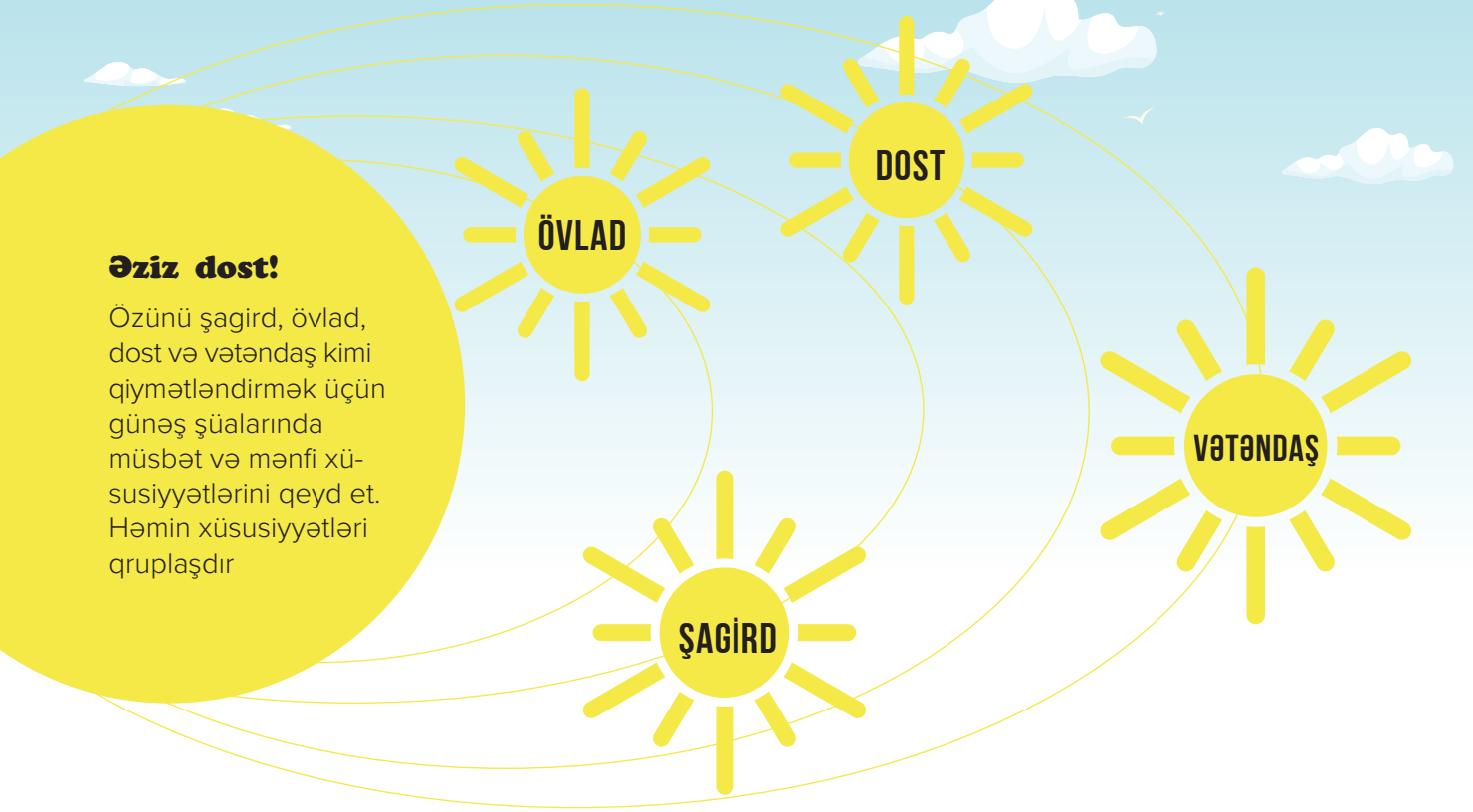
(Z.Cabbarzadə)

ƏSAS FİKİR

İrqindən, dilindən asılı
olmayaraq, bütün insanların
birliyi dünyanın xilasidir.

3. Sxem əsasında özünüzü qiymətləndirin.

BU TAPŞIRIĞA ƏSASƏN
SƏN MÜƏYYƏN EDƏCƏKSƏN:

Sənə hansı
müsbət
keyfiyyətlərinə
görə hörmət
etmək olar?

Sən özünü
hansı mənfi
xüsusiyyətlərdən
“xilas etməlisən?”

- ✓ Kateqoriyalardakı hansı müsbət və mənfi xüsusiyyətlər üst-üstə düşdü?
- ✓ Bu xüsusiyyətlərin üst-üstə düşdüyünü nə ilə izah edərsiniz?
- ✓ Həmin xüsusiyyətləri qruplaşdıraraq özünüz haqqında yığcam danışın.
- ✓ Hansı kateqoriyada mənfi xüsusiyyətiniz olmadı?

4. Müəyyən etdiyiniz xüsusiyyətlərə əsasən özünüz haqqında şəkilli kiçik təqdimat hazırlayın.

Təlimat:

1. Təqdimatın yığcam olmasına çalışın.
2. Fikirlərinizdə obyektiv olun.
3. Təqdimata fotoşəkillərinizi əlavə edin.
4. Cümlələri düzgün qurun.
5. Tərtibat səliqəli olmalıdır.

Plan:

1. Özünü təqdimetmə
2. Mən ailədə
3. Sevimli məşğuliyyətim
4. Oxuduğum sinif
5. Dostlara münasibətim
6. Müsbət və mənfi xüsusiyyətlərim
7. Gəldiyim nəticə

Nümunə:

Mənim adım Ləmandır. Ailənin ilk övladıyam. Mən valideynlərimi çox sevirəm, onlar da məni çox sevirlər. Ata-anamın məsləhətlərinə həmişə qulaq asıram. Evdə hamıdan çox nənəmi istəyirəm.

Ev işlərində anama kömək edirəm. Otağımı səliqəli saxlamağa çalışıram. Ən sevimli məşğuliyyətim gülləri sulamaqdır.

Mən beşinci sinifdə oxuyuram. Müəllimlərim mənim çalışqan olduğumu söyləyir. Sınıfimizdə 25 şagird var. Dostlarımla mehribanam. Tənəffüsdə onlarla maraqlı söhbətlər edir, oxuduğumuz kitablardan danışırıq.

Amma bir xüsusiyyətim var. Kitablarımı səliqəsiz saxlayıram. Onların vərəqlərində qələmlə qeydlər edirəm. Bəzən vərəqlər cırılmış olur.

Özümə söz vermişəm ki, bundan sonra kitablarımı səliqəli saxlayım.

LAYIHƏ

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himnini dinləyin. Himni dinləyərkən hansı hissləri keçirdiniz? Həmin hissləri yığcam şəkildə ifadə edin.

Üzeyir Hacıbəyli

18 Sentyabr
Milli Musiqi Günüdür

Nə üçün bu tarix musiqi
günü hesab edilir?

Ölüm sevinməsin qoy! Ömrünü vermir bada,
El qədrini canundan daha əziz bilənlər.
Şirin bir xatirətək qalacaqdır dünyada
Sevərək yaşayanlar, sevilərək ölənlər...
(S. Vurğun)

Ü.Hacıbəylinin vəfatından təsirlənərək S.Vurğun bu misraları yazmışdır. Sizcə, şair niyə bu misraları məhz dahi bəstəkara həsr etmişdir?

2. Sizcə, dərsləyiniz nəyə görə Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzlərinin təsviri və himnimiz ilə başlayır?

3. Tutaq ki, siz hər hansı bir xarici dövlətdə olimpiada qalibi olmusunuz və dövlət himnini ifa etməlisiniz. Himni hansı dildə oxumalısınız? Niyə belə hesab edirsiniz?

4. Himnin sözlərini diqqətlə oxuyun, sualları cavablandırın.

Sizcə, şeirdə hansı
obyektə müraciət olunur?

Şeir insanda hansı xüsusiyyətləri tərbiyə edir?

Himndə ifadə olunan
əsas fikir hansıdır?

5. Uyğun olanları seçməklə aşağıdakı cümlələri tamamlayın.

6. *Sinən hər bə meydan oldu* cümləsini necə başa düşürsünüz?

7. *Hüququndan keçən əsgər, Hərə bir qəhrəman oldu!* misralarında hansı fikir ifadə olunmuşdur? Fikirlərinizi izah edin.

8. *Səndən ötrü qan tökməyə cümlə hazırız* misrasında *cümlə* sözünü hansı sözlə əvəz etsəniz, məna dəyişməz?

9. Aşağıdakılardan hansı *müştəqdir* sözünün izahı ola bilər?

10. *Məsud* sözünə mənaca yaxın olan sözləri müəyyənəldir.

11. "Himnimiz müstəqilliyimizin rəmzidir" mövzusunda təqdimat hazırlayın.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himnindən istifadə qaydaları haqqında

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

1.1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 23-cü maddəsinin I hissəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzidir.

2.1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 75-ci maddəsinə əsasən, hər bir vətəndaş Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himnini hörmət etməlidir.

6.3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni ifa edildikdə Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himnini ayaq üstə, fərağat vəziyyətdə sona qədər dinləməli və ya mətninə uyğun olaraq oxumalıdır.

6.4. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni ifa edildikdə əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himnini ayaq üstə, fərağat vəziyyətdə sona qədər dinləməlidirlər.

8.1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni başqa dildə oxuna bilməz.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti

Bakı şəhəri, 19 fevral 2019-cu il

1. Verilən şəkillərə və təxəyyülünüə əsasən dialoqu tamamlayın və mətni adlandırın.

Döyüşə bir gün qalmış şah anasından dəbilqəni gətirməsini xahiş edir. Anası gedir, lakin əliboş qayıdır.

Qədim zamanlarda qəddar bir şah varmış. Bir gün bu şah o biri ölkənin şahına müharibə elan edir. Döyüşə çağırılan şah artıq neçə illər idi ki, müharibə etmirdi. Odur ki dəbilqəsini, döyüş silahını köhnə otaqlardan birinə qoymuşdu. ...Sabah döyüş başlamalı idi.

- Oğul,
dəbilqən
o qədər ağır,
...

- Ana, nə
üçün ..?

- ...

- Oğlum, sən
dəbilqənin
içində Gəl,
...

LAYIHƏ

Bu sözləri eşidən oğlu heç nə demir, başıaçıq, dəbilqəsiz döyüş meydanına gedir.

Döyüşə gələn şah rəqibinin döyüş meydanına dəbilqəsiz çıxdığına təəccüblənir. Bunun səbəbini soruşur.

- Sənin ..?

- Mənim dəbilqəmdə

Qəddar şah bu sözlərə inanmır. Elə bilir ki, şah döyüşdən yayınmaq istəyir. Vəzirini göndərir ki, gedib bunun düzgünlüyünü yoxlasın. Bir azdan vəzir qaydır.

- Şah sağ olsun, ...

- ?

Pazlları ardıcıl düzməklə qəddar şahın dediklərini müəyyənləşdirin.

1 bir göyərçin yuvasını

2

minlərlə insanın

3

dağıtmaq istəmir.

4

niyə

5

evini dağıdaq?!

Biz

6

7

nahaq qan töküb

Sənin anan

8

Hər iki şah qarşılıqlı razılıq əsasında sülh sazişi bağladı. Deyilənə görə, o gündən ağ göyərçin sülh quşu hesab olunur.

LAYIHƏ

Sara xatunun adı Azərbaycan tarixinə ilk diplomat qadın kimi daxil olmuşdur. Sara xatun ağıl və mətanət, müdriklik və cəsarət rəmzi hesab edilmişdir.

O, Bayandur elində doğulub. Ağqoyunlu hökmdarı Uzun Həsənin anasıdır. Bütün Şərqdə yeganə istedadlı diplomat qadın kimi məşhur olan Sara xatun hətta Avropa ölkələrində də tanınırdı. Taxt-tac uğrunda ara müharibələrini sakitləşdirməkdə onun böyük rolu olmuşdur. Bunun nəticəsində həmin dövrdə Ağqoyunlu dövləti müstəqilliyini qoruyub saxlaya bilmişdi. Uzun Həsən bütün xarici siyasət məsələlərini onunla məsləhətləşir, ən məsul diplomatik danışıqlar üçün anasını göndərirdi. Olduqca ağıllı və tədbirli qadın olan Sara xatun dövlətin idarə edilməsində oğluna yaxından kömək edirdi. O nəinki xarici ölkələrin ayrı-ayrı diplomatları ilə, həmçinin Osmanlı imperatoru II Mehmet ilə də diplomatik danışıqlar aparmışdır. Deyilənə görə, Sara xatun və II Mehmet bir-birinə “ana”, “oğul” deyə müraciət edirmişlər. Sara xatunun Osmanlı imperatoru II Mehmetlə bağladığı Yassıçəmən müqaviləsi Ağqoyunluların dövlət müstəqilliyinin saxlanmasında böyük əhəmiyyətə malik idi. Teymuri hökmdarı Əbu Səidin Azərbaycana hücum təhlükəsi yarandıqda sülh danışıqları üçün göndərilən elçilərə Sara xatun başçılıq etmiş və uğur qazanmışdır.

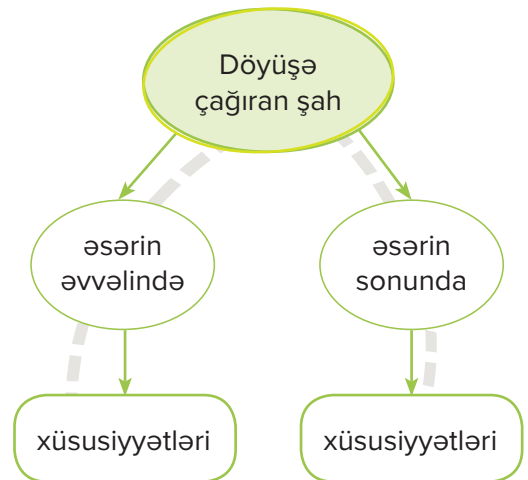

2. Mətni bərpa etdikdən sonra aşağıdakı tapşırıqları yerinə yetirin:

2.1. Aşağıdakı fikirlərdən hansı şahı döyüşdən çəkindirir?

1. *Döyüşə çağırdığı şahın dəbilqəsiz olması*
2. *Vəzirinin deyilənləri təsdiq etməsi*
3. *Ananın müdrik məsləhətləri*
4. *Döyüşə çağırdığı şahın müharibəyə hazır olmaması*
5. *Göyərçinin dəbilqədə yuva qurması*
6. *Müharibəsiz, dinc yanaşı yaşamaq istəyi*

2.2. Sxem əsasında qəddar şah obrazını təhlil edin.

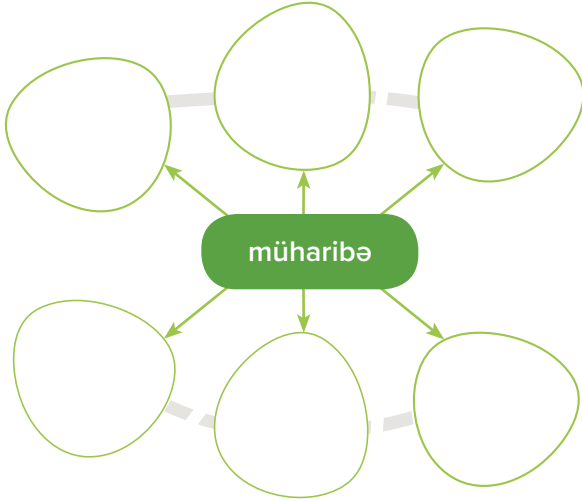
2.3. Sara xatun haqqında məlumatla tanış olun. Ana obrazı (səh. 14–15) ilə Sara xatunun oxşar cəhətlərini deyın.

Sizcə, hər iki qadını birləşdirən ən vacib xüsusiyyət hansıdır?

2.4. Cümləni tamamlayın.

Mülahizələrim nəticəsində bu fikrə gəldim ki, Ana ...

- 2.5. Verilmiş sxemi tamamlamaqla “Müharibə nədir?” sualına cavab axtarın. (“Mən sülhə səs verirəm” şeirindən istifadə edə bilərsiniz.)

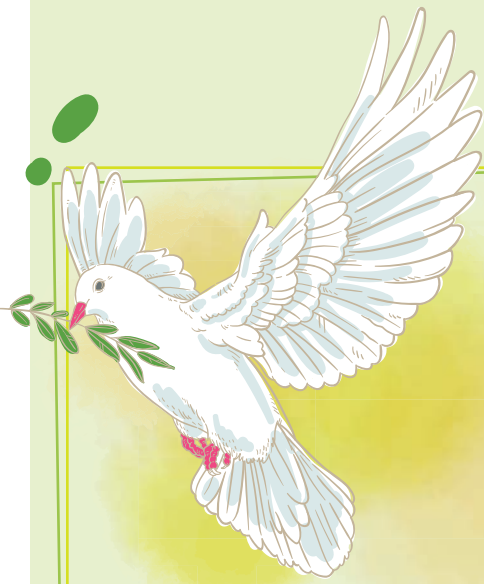
- 2.6. H.Arifin “Mən sülhə səs verirəm” şeirində hansı fikirlər ifadə olunmuşdur? Müəllif nə üçün sülhün olmasını arzulayır?
- 2.7. Siz necə düşünürsünüz? Sülh nədir? Sülh nə üçün lazımdır?
- 2.8. Himnimizin hansı misralarında xalqın sülh şəraitində azad, xoşbəxt yaşamaq arzusu öz əksini tapmışdır? Fikirlərinizi izah edin.

3. “Sülh mənim xoşbəxt yaşamağımdır” mövzusunda 50–60 sözdən ibarət kiçik inşa yazın.

21 sentyabr

Beynəlxalq Sülh Günü

Mən sülhə
səs verirəm

*Mən sülhə səs verirəm
Milyonlardan biritək.
Qoy bir daha ordular
Üz-üzə dayanmasın.*

*Mən sülhə səs verirəm –
Bombaların səmindən
Beşikdəki körpələr
Hıçqırıb oyanmasın.*

*Mən sülhə səs verirəm –
Böyük kəndlər, şəhərlər
Viran olub qalmasın
Tüstü-duman içində.*

*Mən sülhə səs verirəm –
Qədim abidələri
Yerlə-yeksan etməsin
Toplar bir an içində.*

*Mən sülhə səs verirəm –
Ağ saçlı anaların
Gözləri yaşla dolub
Qəlbi darda qalmasın.*
(Hüseyn Arif)

LAYİHƏ

1. Məktubu oxuyub məzmununa münasibət bildirin.

Salam, əsgər!

Mənim adım Yusifdir. Mən 5-ci sinifdə oxuyuram. Biz bir-birimizi tanırıq. Amma mən sənə öz təşəkkürümü, sevgimi bildirmək istəyirəm. Sən çətinliklərə baxmadan torpağımızı, vətənimizi, bizi qoruyursan.

Əzizim əsgər! Müharibə haqqında yalnız kitablarda oxumuş, filmlərdə görmüşəm. Mən heç vaxt bombaların partlayış səsini eşitməmiş, aclıq və soyuq hiss etməmiş, yandırılmış şəhər və kəndlərin külünü görməmişəm. Bütün bunlar sənin cəsurluğuna və mərdliyinə, Vətənə olan sərhədsiz sevginə görədir.

Sənə demək istəyirəm ki, müharibəsiz həyat – şəhərin xoşbəxt açılması, məktəbdə sinif yoldaşlarımızın gülüşü, doğulduğum məkanda sərbəst gəzə bilməyimdir. Müharibəsiz həyat – məktəbdən evə salamat qayıtmağım, bugünkü kimi sabahın da xoşbəxt açılacağını bilərək yaşamağumdur. Müharibəsiz həyat – Günəşin hər şəhər yenidən doğacağını, insanların hər gün üçün sevinəcəyini bilməkdir.

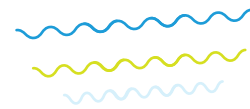
Müharibəsiz həyat gözəldir. Biz onu qorumalıyıq. Buna görə biz bir-birimizə qarşı mehriban, qayğıkeş olmalıyıq. Sizin zəhmətinizi, əziyyətinizi unutmamalıyıq.

Müharibəsiz həyat üçün çox sağ ol, əziz əsgər!

Mənim xoşbəxt uşaqlığım üçün çox sağ ol!

Səninlə fəxr edirəm.

Səni çox sevən Yusif.

Təlimat:

1. Məktubun məzmunu aydın olmalıdır.
2. Məktub səliqəli yazılmalıdır.
3. Məktubda sözlər düzgün yazılmalıdır.
4. Cümlələrdə düzgün işarələrindən düzgün istifadə olunmalıdır.

Unutmayın ki, yazınız sizi və düşüncələrinizi təmsil edir. Məktub bitəndən sonra onu bir də oxuyun.

- ✓ Məzmununda nəzakətlik, səmimiyyət, məhəbbət hiss olunurmu?

2. Təsəvvür edin ki, qapınızın yanında poçt qutusu vardır. Evə qayıdanda poçt qutusunda bir məktubun olduğunu görürsünüz. Məktub sizə yazılıb.

✓ Sizcə, bu məktub kimdəndir?

✓ Məktubda nə yazılmışdır?

Məktubu oxuduqdan sonra cavab hazırlayın.

MƏKTUBUN HAZIRLANMASI

1

Müraciət hissəsi

Bu hissədə müraciət olunan şəxsin adı, soyadı göstərilir. Məktub yazılan şəxsin kimliyi nəzərə alınmaqla adın əvvəlinə *hörmətli*, *əziz*, *sevimli*, *doğma* və s. kimi sözlər artırılır.

Nümunə:

Əziz dostum Yusif, salam!

Necəsən? Dərslərin necədir?
Qiymətlərin yaxşıdır mı?
İnanıram ki, dərs ilini uğurla
başla vuracaqsan.

Sənə məktub yazmaqda əsas məqsədim düşüncələrimi bölüşmək istəyimdir. İstəyirəm ki, tarixi abidələrimiz, görməli yerlərimiz haqqında təqdimatlar hazırlayaq, onları paylaşmaqla hamını məlumatlandıraraq. Belə olduğu halda, yaşadığımız tanımadıqları, görmədikləri yerlər haqqında məlumata malik olaçaqlar. Bunun üçün biz hər ərazidən bir nəfər seçməli, qrup yaratmalı, görəcəyimiz işləri müəyyənləşdirməliyik. Bununla bağlı fikirlərini bilmək maraqlı olardı. Cavabını gözləyəcəyəm.

Yunis Abdullayev
24 yanvar 2020-ci il

2

Ümumi hissə

Bu hissədə məktub yazan şəxs müraciət etdiyi şəxsin əhval-ruhiyyəsi, vəziyyəti ilə maraqlanır.

3

Fərqləndirici hissə

Bu hissədə məktubun əsas məzmunu öz əksini tapır.

4

Yekun (son) hissə

Bu hissədə məktubu yazan şəxsin adı, soyadı, məktubun yazıldığı tarix (gün, ay, il) göstərilir.

Sizcə, müasir dövrdə məktubun kağız üzərində yazılmasına ehtiyac varmı?

3. Bu şəxslərdən birini seçib ona məktub yazın:

- Üzeyir Hacıbəyliyə
- Sara xatuna
- Anaya

✓ Məktubu hansı mövzuda yazacağınızı özünüz müəyyən edin.

*Bu dünyada sev zəhməti
Odur həyatın zینəti!*

(Abdulla Şaiq)

Sözlərin düzgün tələffüzünü
deyin.

çörək	[...]
bilik	[...]
bəzək	[...]
möhkəm	[möhkəm]

1. Mətnə nöqtələrin yerinə mötərizədə verilmiş hərf-
lərdən hansı yazılmalıdır?

2. Mətnə əsasən şəkillərin ardıcılığını müəyyən edin.

... Ana çörək bişirirdi. Nəzərləri təndirdəki iri *(h,x)*əmir parçalarına dikilmişdi. Bu *na(x,h)*ışlı çörəklər ona şəkilli kitab cildləri kimi göründü. Ana bu çörəkləri sevimli oğlu üçün bişirirdi. Cəfər oxumaq istəyirdi. Şahbikə sonbeşiyini bu müqəddəs arzusuna çatdırmağa əhd etmişdi. Çörəklərin qazancı ilə uşaq məktəbə gedəcək, təhsil alacaqdı. Ana öz oğlunu oxudaraq bilikli etmək, *(x,h)*əşbəxt etmək istəyirdi. Oğul isə oxuyaraq anasını bu ağır *zə(x,h)*mətdən xilas etmək, ona, bütün ailəyə, bütün el-obaya *(h,x)*idmət etmək istəyirdi.

Cəfər səhər tezdən oyandı və həyətə çıxdı. Anasını təndirin yanında dayanan gördü:

– Ana, sənin çörəklərin üzdən baxanda o qədər də yaraşıqlı olmur, bəzəkli naxışlar vurmursan. Ancaq yeyəndə çox dadlı olur, hamının xoşuna gəlir. Bunun sirri nədir?

Ana fəra*(x,h)*lə güldü:

– Çörək üzünün bəzəyi ilə dadlı olmaz ki, oğlum! Gərək onun mayası möhkəm olsun, xəmiri yaxşı gəlsin, təndirdə odu güclü yansın, sonra da səliqə ilə yapasan, va*(x,h)*tında açasan. Onda çörəyin özünə də ləzzət verər, özgəsinə də.

Uşaq qadının əlindən tutdu:

– Ana, hərdənbir çörəyin ya*(x,h)*şı bişməyəndə niyə qanın qaralır?

Ana dedi:

– Ona görə ki, oğlum, o çörəklə mənim zəhmətim də boşa gedir. Adam gərək zəhmətini bada verməsin. Yarım-

çıq iş ömrü natamam eylər. Bütöv iş ürəyi cavanladar. Gərək hər işi şövq ilə görəsən, qeyrət ilə başa vurasan!..

Oğlan anasının əllərini dodaqlarına yapışdırdı. Birdən diz üstə torpağa düşərək onun ayaqlarını qucaqladı:

– Ana, ana! Sən nə yaxşısan!.. Çünki ...

Təxəyyülünü
əsasən oğulun sözlərini
tamamlayın.

3. Mətnədən ananın dilindən səslənən atalar sözlərini seçin.
4. Ana oğluna hansı tərbiyəvi xüsusiyyətləri aşılayır? Aşağıdakı cədvəli tamamlamaqla sualı cavablandırın.

Xüsusiyyət	Təsdiqləyici cümlə
1 soykökə bağlılıq	Çörəyin mayası möhkəm olsun.
2 qayğıkeşlik	...
3 ...	Adam gərək zəhmətini bada verməsin.
4 ...	...

5. Bilikli olmaq üçün nə etmək lazımdır? Bilikli olmaq xoşbəxt olmaq üçün kifayətdirmi?
6. Mətni adlandırın və mətndəki əsas fikri müəyyənləşdirin.
7. Mətnədən istifadə etməklə “Tərbiyənin əsası ailədə qoyulur” fikrini təsdiq edin.

8. *Təndir* sözünün leksik mənası aşağıdakılardan hansıdır?

daşdan hörülmüş iri qurğu

gildən düzəldilən iri kürə

metaldan hazırlanan qurğu

9. Sözlərin ifadə etdiyi mənaları müəyyənləşdirib oxla birləşdirin.

naxış

gözəllik və yaraşlıq verən bir şey

bəzək

rənglərin kombinasiyasından ibarət şəkil, çəki

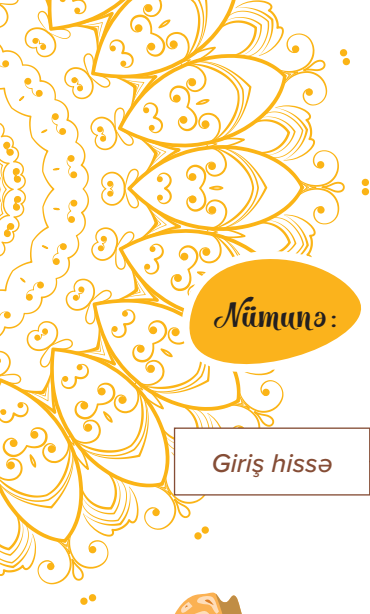
10. “Müxtəlif xalqların milli çörəkləri” mövzusunda təqdimat hazırlayın.

Plan:

1. Milli çörəklər haqqında məlumat toplamaq üçün 6-7 xalq seçin.
2. Həmin xalqların milli çörəkləri haqqında məlumat toplayın.
3. Topladığınız məlumatlar içərisindən lazım olanları seçin.
4. Məlumatları təsdiq edən şəkilləri toplayın.
5. Giriş mətni hazırlayın. (Müvafiq atalar sözündən epigrafi kimi istifadə edə bilərsiniz.)
6. Seçdiyiniz məlumatları və şəkilləri təqdimata əlavə edin.
7. Sonluq yazın.

LAYIHƏ

Nümunə:

Epiqraf

“Yeyilən hər şey qidadır, lakin çörək qidanın böyük anasıdır”.
(Hind atalar sözü)

Giriş hissə

Biz çörəyi həmişə üstün tutmuşuq. Analarımız, nənələrimiz süfrə açarkən əvvəlcə çörəklə duzu süfrəyə qoyurlar. Vn və sudan hazırlanan çörək həmişə müqəddəs sayılıb. O, insanın gündəlik tələbatı olan ərzaq məhsuludur.

Mən bu gün sizə Hindistanın milli çörəkləri haqqında məlumat vermək istəyirəm.

Burada, əsasən, buğda, arpa, darı, düyü unundan çörəklər: “çapati”, “puri”, “roti”, “dosa” adlanan çörəklər hazırlanır.

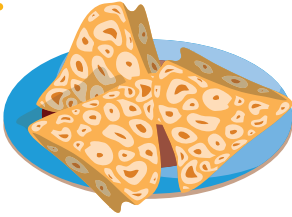
Müxtəlif forma və dadları olan, kətəyə və kiçik lavaşa bənzər çörəklər çox tez hazırlanır. “Paratha” və “çapati” ən çox istifadə olunan çörək növləridir. “Çapati” çox nazik mayasız çörək olub acı “kari” sousu ilə yeyilir. Bu çörək növü sini və ya tavada bişirilir.

“Çapati” bol yağda qızardıldıqda “puri” çörək növü alınır. “Roti” adlanan çörək isə tavada bişirilir. “Paratha” yağda qızardılan, içi ədviyyatla doldurulan nazik çörək, “Pappadum” yaşıl mərci unundan bişirilən yuxaya bənzər çörəkdir.

“Naan” çörəyi isə, əsasən, Şimali Hindistanda “tandoor”larda bişirilir. “Tandoor” içi kömürlə dolu, divarları palçıqla suvanmış sadə təndirdir.

Azərbaycanda olduğu kimi, Hindistanda da təndirlərdə çörəkdən əlavə, toyuq və quzu parçaları bişirirlər.

Göründüyü kimi, bütün xalqlarda olduğu kimi Hindistanın süfrəsində də müxtəlif çörək növlərindən istifadə olunur.

Əsas məlumat

Sonluq

MƏSLƏHƏT: Çörək barlananda (kiflənəndə) nə etməli?

Çörəyi dərhal atmağa tələsməyin. Onu yenidən dadlı və ləzzətli etmək olar. Qazanı sobanın üzərinə qoyub müəyyən qədər su tökün və içinə xüsusi dəmir şəbəkə yerləşdirin. Barlanmış çörək dilimlərini onun üzərinə düzün. Çalışın ki, çörəyə sü dəyməsin. Qazanın ağzını qapaqla bağlayıb 5–7 dəqiqə qaynadın. Sonra çörəyi qazandan çıxarın.

Çörək əvvəlki kimi təravətli və ləzzətli olur. Amma həmin çörəkləri tez yemək lazımdır, çünki təzələnmiş çörək 2-3 saatdan sonra barlanmağa başlayır.

Müzakirə:

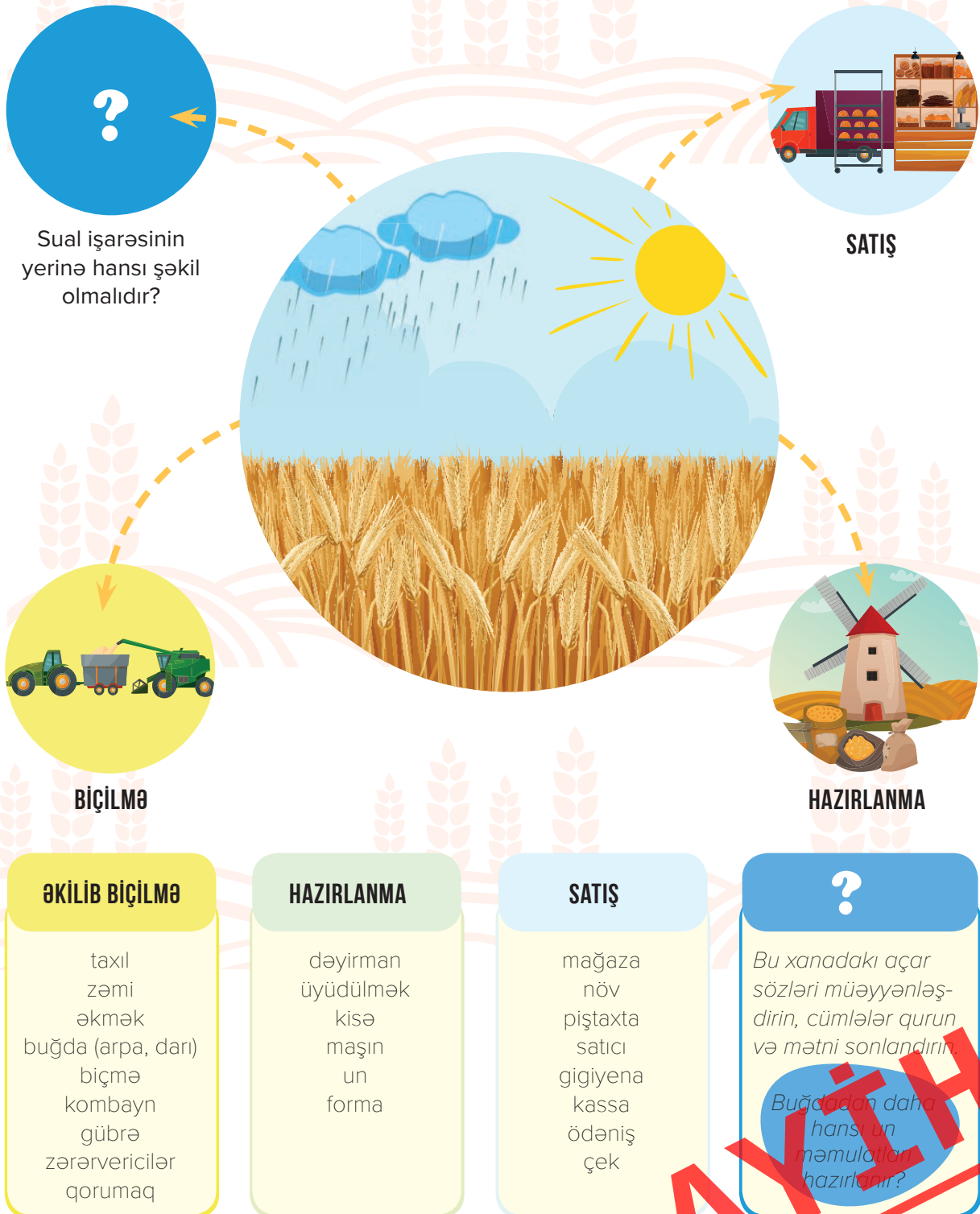
✓ Çörəyin kiflənməməsi üçün nə etmək lazımdır?

LAYIHƏ

Çörək evimizə necə gəlir

11. Verilmiş sxemdən istifadə etməklə “Çörək evimizə necə gəlir” adlı mətn hazırlayın. Mətn qurmaq üçün açar sözlərdən istifadə edin.

Mismarın köməyi

Atanın verdiyi tərbiyə uşaqların sərvətidir.

(Anatol Frans)

1. S.Rüstəmin "Oğluma" şeirini dinləyib sualları cavablandırın.

1. Şair oğluna hansı müsbət keyfiyyətləri aşılrayır?
2. Şair oğlunu hansı mənfi keyfiyyətlərdən uzaq olmağa çağırır?
3. Şeirdə verilmiş nəsihətlərdən istifadə edərək cədvəli tamamlayın.

Ətrafa münasibət	...	...	...
Özünə münasibət	...	...	...

Eldar xasiyyətə çox kobud oğlan idi. Yoldaşları ilə tez-tez mübahisə edər, onları incidər, xətlərinə dəyərdi. O bu xasiyyətini (*tərgidə bilmirdi, unuda bilmirdi*). Bir gün atası onu yanına çağırır, mismarla dolu torba və bir taxta parçası verib deyir:

– Oğlum, götür bunları. Yoldaşlarınla mübahisə edib onları incitdiyin hər bir gün üçün bu taxta bir mismar vur.

Eldar birinci gün taxta 11 mismar vurur. Bu, həddən artıq (*xeyli, çox*) idi. Sonrakı günlər isə özünü daha yaxşı idarə etməyə çalışır, sinif yoldaşları ilə mülayim rəftar edirdi. Taxta vurduğu mismarlar günü-gündən azalırdı. Nəhayət, elə bir gün gəlir ki, Eldar taxta heç bir mismar vurmamış olur. Atasının yanına gedib taxta onı göstərir və daha heç kimi incitmədiyini deyir. Atası taxta baxır və (*gülümsəyərək, gülərək*) Eldara deyir:

– Yaxşı, oğlum, bu gündən etibarən mübahisə etmədiyin hər günə görə taxtadan bir mismar çıxarırsan.

Günlər keçir. Bir gün Eldar taxtadakı bütün mismarların qurtardığını görür. Sevinir. Bu dəfə taxta göstərdikdə atası onun başını sıgallayıb deyir:

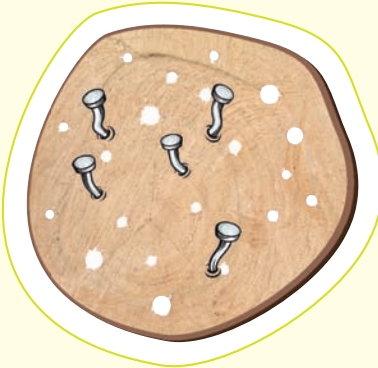
– Afərin, oğlum! Sən bunu bacara bildin. Onda nə qədər dəlik olduğunu görürsənmi? O daha heç vaxt əvvəlki kimi olmayacaq. Dostlarla mübahisə edəndə xoş olmayan sözlər dilə gətirmə. Belə sözlər dostun qəlbinə yara vurur, onu incidir. Sən çox yaxşı oğlansan, Eldar. Dəfələrlə üzr istəsən də, hətta dostun "səni bağışladım" desə də, o yara heç vaxt sağalmır. Eynilə bu taxtada olduğu kimi. Söz yarasının yeri həmişə qalır.

Sözlərin düzgün tələffüzünü deyir:

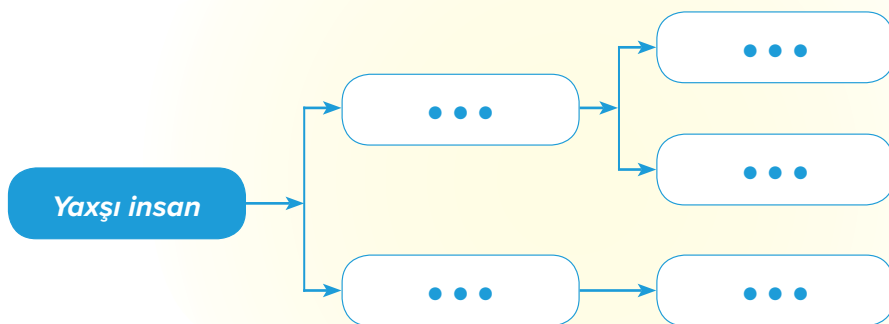
[mismarla] – [mismarnan]

[yoldaşlarla] – [yoldaşlarnan]

[dostlarla] – [dostlarnan]

4. Sizcə, yaxşı insan hansı xüsusiyyətlərə malik olmalıdır? Klasteri tamamlayın.

5. Şeirdəki *öyüd* sözünü hansı sözlə əvəz etsək, məna dəyişməz?

6. Şeirdəki əsas fikri müəyyənləşdirin.

Dost nadir tapılan qiymətli daş kimidir. Çalış, onu heç vaxt (*itirməyəsən, əldən verməyəsən*). O, həyatın keşməkeşli, çətin anlarında səninlə bir yerdə olar və səni əsla tərk etməz. Dostlarının qədrini bilib onlara dəyər versən, həyatda heç vaxt tənha qalmazsan.

2. Mətnə mötərizədə verilmiş sözlərdən hansı işlənsə, düzgün olar?

3. Sözlərin məna fərqi izah edin.

qəlb – qəlib

müsaibə – mübahisə

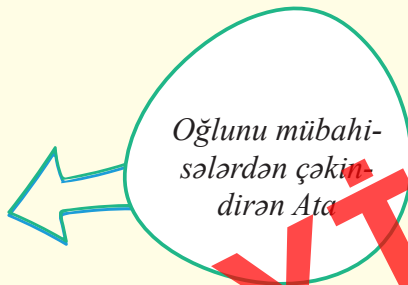
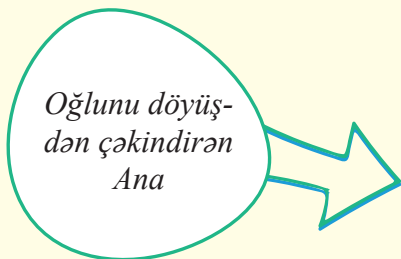
idarə – iradə

4. Axıncı abzasda hansı cümlə artıqdır? Niyə belə hesab edirsiniz?

5. Mətnəki əsas fikri müəyyən edin.

6. Sxem əsasında müqayisə aparın.

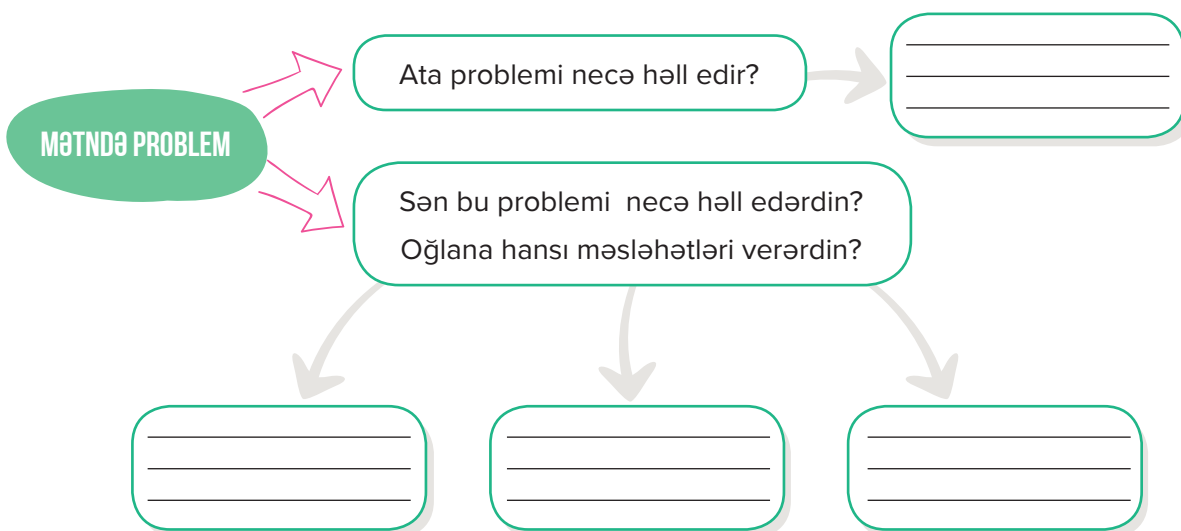

?

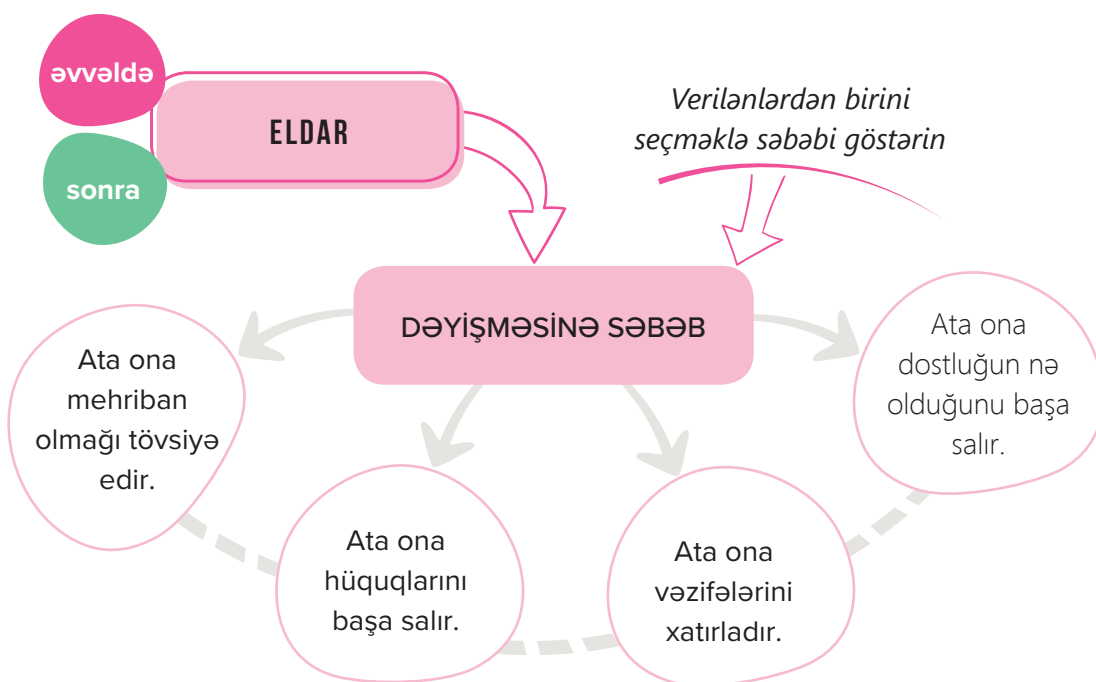
✓ Hansı nəticəyə gəldiniz?

LAYIHƏ

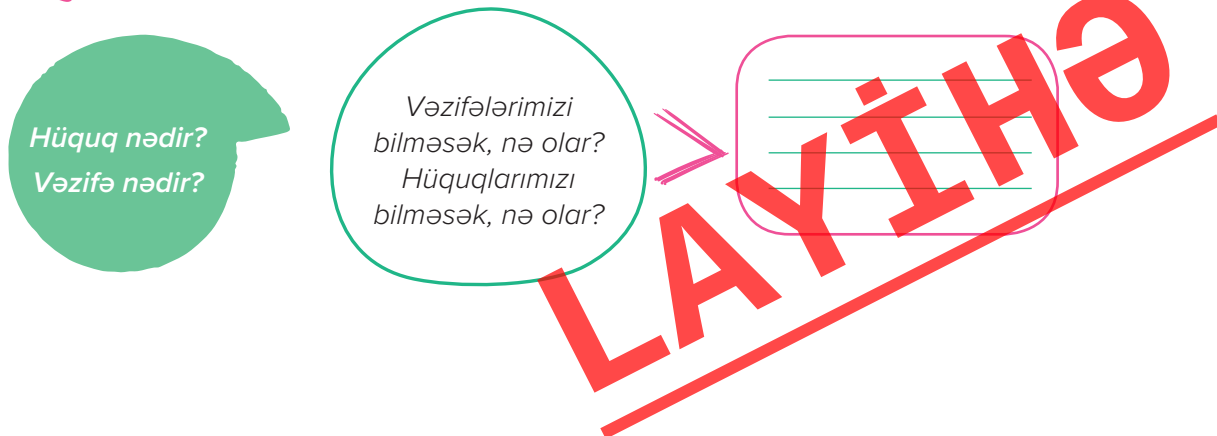
7. Mətnə hansı problemdən danışılır? Sxemi tamamlayın.

8. Eldarla bağlı mülahizələrinizi bildirin.

9. *Müzakirə*

10. Aşağıda verilənləri xanalara düzgün yerləşdirin.

1. Ailə, məktəb və dövlət qarşısında məsuliyyətini dərk etmək

5. Etik normalara əməl etmək

10. Öz fikir və mülahizələrini sərbəst ifadə etmək

7. İstirahət etmək

2. Təhsil almaq

3. Təhlükəsiz yaşamaq

12. Vətəni sevmək, Vətənə sədaqətli olmaq

8. Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq

6. Bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmək

9. Böyüklərə hörmətlə, özündən kiçiklərə qayğı ilə yanaşmaq

4. Nizam-intizam qaydalarına riayət etmək

11. Milli-mənəvi dəyərlərə hörmətlə yanaşmaq

13. Dövlət rəmzlərinə hörmət etmək

14. Ətraf mühiti qorumaq

A

Hüquqlarımız:

B

Vəzifələrimiz:

11. "Mənim dostum" mövzusunda inşa yazın.

Plan:

1. Dost və dostluq haqqında atalar sözlərindən (şeir də ola bilər) epigrafla istifadə
2. Epigrafla bağlı mülahizələrin bildirilməsi
3. Dostluq nədir?
4. Dost kim ola bilər?
5. Dostluğunuzun təsviri
6. Sizi bir-birinə bağlayan tellər (oxşar cəhətlər, dünyagörüşünüz və s.)
7. Dostluğunuzun səbəbi
8. Yekun hissə (nəticə)

LAYIHƏ

Balacanın böyük dərdi...

Məsuliyyət insanda özünəinam formalaşdırır.

Vərəqin **xeyli** hissəsi yazılmışdı...

Cümlələrdən birinin yarısı yavaş-yavaş islanmağa başladı. İslanan sahə tədricən böyüdü, vərəqin böyük bir hissəsi yaş oldu.

Sətrin lap başında dayanan A hərfi təəccüblə soruşdu:

– Bu nədir? Bu su haradan səpilir? Yazılar islandı ki...

İkinci sətirdə dayanan vergül **yavaşca** dilə gəldi:

– Bu mənim göz yaşlarımdır. Hər dəfə fikirlər yarıda qırılanda mənə ora qoyurlar, əsas fikir sonraya qalır. Axı niyə balaca quyruğum mənə bu qədər mane olur? Niyə mən **qəti...ətli** söz deyən nida işarəsi ola bilmirəm? Niyə mən nöqtə olub fikirləri tamamlaya bilmirəm? Niyə mən üç nöqtə olub insanları düşündürə bilmirəm? Niyə mən sual işarəsi olub oxucuları cavab axtarmağa məcbur edə bilmirəm?

Mətnə göy hərflə verilmiş sözlər 1, yoxsa 2 “y” ilə yazılmalıdır?

q hərfi necə tələffüz olunmalıdır?

[q] [k] [x]
vərəq, uzaq, nöqtə,
quyruq, qərar, təsdiq

1. Mətnə nədən danışılacağı barədə fikir yürüdü.

Oxudan əvvəl

Oxudan sonra

- Sizcə, balaca dedikdə kim (nə) nəzərdə tutulur?
- Balacanın nə dərdi ola bilər?

Fikirlərinizdə dəyişiklik oldumu? Yaxud üst-üstə düşdümü?

LAYİHƏ

A hərfi vergülün başını sıgalladı, sonra onun göz yaşlarını silib dedi:

– Əziz vergül, heç bilirsənmi, cümlədə sənin necə böyük rolun var? Sən olmasan, oxucular necə əzi...ət çəkər? Sən olmasan, ən də...ərli yazılar, əsərlər belə mənasını itirər. Sənin o balaca quyruğun özündən sonra gələn fikirləri öz ardınca çəkib aparır, oxucunu düşünməyə məcbur edir. Əgər sən olmasan, qərarlar, fərmanlar öz qüvvəsini itirər. İnsanların bütün yazdıqları alt-üst olar.

Vərəqdə yazılan bütün işarələr və hərflər müdrik A hərfinin dediklərini təsdiq etdi.

Vergül bir az *fikrə getdi*. Birdən üzünə xoş bir təbəssüm yayıldı.

– İşə bax, indiyə kimi bunu *başə düşməmişəm*. Həmişə başqa işarələrə həsəd aparmışam. Sən demə, bütün yazılarda mənim olmağım **vacib** imiş!

Vergül sakitləşib gülümsədi və **balaca quyruğunu nəvazişlə tumarladı...**

Gülərə Munis

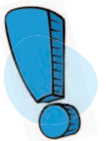
2. Mətni rollar üzrə oxuyun. İntonasiyaya diqqət yetirin.
3. A hərfinin dedikləri vergüldə hansı xüsusiyyəti formalaşdırır?
4. “Məsuliyyət insanda özünəinam formalaşdırır” fikri ilə bağlı mülahizələrinizi bildirin. Bu fikirlə razısınız mı?
5. Təsəvvür edin ki, A hərfi müəllim; nöqtə, nida, sual işarəsi, vergül isə onun şagirdlərini təmsil edir. Belə olan halda:

Müəllim
şagirdlərində
hansı xüsusi-
yyətləri tərbiyə
edir?

Müəllim
istəyinə nail
olurmu?

Şagird özündə
hansı xüsusi-
yyətlərin forma-
laşmasını arzu
edir?

Şagird istəyinə
nail olurmu?

LAYIHƏ

6. Mətnə tünd şriftlə verilmiş cümlələrdə hansı sözlər eyni mənanı ifadə edir?
7. Mətnə qırmızı rəngdə verilmiş sözləri hansı sözlə əvəz etsəniz, cümlənin mənası dəyişməz?
8. Mətnə kursivlə verilmiş sözləri bir sözlə ifadə edin.
9. Mətnə çərçivəyə alınmış hissəyə (səh. 28) əsasən vergülün fikirlərinin doğru olub-olmadığını müəyyən edin.
10. Vergülün dediklərinə əsasən durğu işarələrinin (*nöqtə, sual işarəsi, nida*) vəzifələrini müəyyənləşdirin.
11. Mətnə altından xətt çəkilmiş cümlələrdə vergüllərin düzgün işlənilib-şlənmədiyini deyin.
12. Mətnədən çıxış edərək vergül işarəsinin cümlədə rolunu müəyyən edin.

Qayda

Vergül durğu işarəsidir. Bu işarə yazıda sözləri, söz birləşmələrini və cümlələri bir-birindən ayırır. Vergüldən aşağıdakı hallarda istifadə olunur.

1. Müraciət bildirən sözlərdən sonra.

Məsələn:

Əşraf müəllim, siz mənə dərs demisiniz. (*M.Cəlal*)

Əziz Azərbaycan, ey gözəl diyar,

Anamın mehriban qucağı sənsən. (*B.Azəroğlu*)

Bu cümlələrdə Əşraf müəllim, Əziz Azərbaycan, ey gözəl diyar ifadələri müraciət bildirən sözlər olduğu üçün onlardan sonra vergül işarəsi qoyulmuşdur.

2. Sadalanan sözlər arasında.

Hər millətin, hər torpağın öz adı var, öz ünvanı

Yağlara baş əyməyib Azərbaycan qəhrəmanı. (*N.Həsənzadə*)

Lətifə, Ləman və Nəzrin gəzməyə getdilər.

Kitabxanadan yenidən çıxmışdım ki, **ucaboy, cavan və yaraşıqlı** bir oğlan mənə yanaşdı. (*M.Cəlal*)

Bu cümlələrdə hər millətin, hər torpağın; öz adı, öz ünvanı; Lətifə, Ləman, Nəzrin; ucaboy, cavan və yaraşıqlı sözləri sadalanan sözlərdir.

Vergül fransız
sözü olub mənası
“qol-budaq”,
“hissə” deməkdir.

13. Aşağıdakı cümlələrdə durğu işarələrini bərpa edin.

1. Qoy əlindən öpüm ana. (*M.Cəlal*)
2. Dost üzünə açılan süfrə bərəkətli olar (*Atalar sözü*)
3. Məsələ Qüdrətə də Laləyə də aydın oldu. (*H.Mehdi*)
4. Ey vətən Torpağın əzizdir mənə (*S.Rüstəm*)
5. Neçənci sinifdə oxuyursan
6. Xalq həmişə öz ziyalıları öz

mədəniyyəti öz elmi ilə tanınır. (*H.Əliyev*) 7. Bəs Gülgəz Alı babanın sözünə niyə inanmadı Bəlkə, o, peyvənd işini babasından yaxşı bilir. (*M.Cəlal*) 8. Sən ki varsan, mən də varam bu torpaqda Yellənəcək bayrağımız Azərbaycan Müqəddəsdi torpağımız Azərbaycan. (*N.Həsənzadə*)

14. Aşağıdakı cümlələrdə vergül işarəsini düzgün qoyun.

1. Qaraca qız çox dəcəl həm də rəhmli səxavətli və mehriban qız idi. (*S.S.Axundov*)
2. İki ildən artıq idi ki, Qaraca qız qaraçı dəstəsində yaşayır mahnı oxuyur oynayır və məşhurlaşdı. (*S.S.Axundov*)
3. – Ay Cik-cik xanım nazlı xanım məzəli xanım niyə ağlayırsan? (*Azərbaycan nağılları*)
4. Heyvanlar qorxdular əlcəkdən çıxıb hərə bir tərəfə qaçdı. (*“Əlcək” Ukrayna nağılı*)
5. Hacı Səməd əlli yaşında safürəkli rəhmdil bir kişi idi. (*S.S.Axundov*)

Qayda

Müraciət bildirən sözlər cümlənin əvvəlində gələrsə, ondan sonra vergül işarəsi qoyulur.

Məsələn:

Baba, yaxşı olmusan, daha ayağa dura bilərsən. (*M.Cəlal*)

Müraciət bildirən sözlər cümlənin ortasında gələrsə, hər iki tərəfdən vergül ilə ayrılır.

Məsələn:

Müəllim dedi:

– Bəli, **Gülgəz**, bunların hamısı kitabda yazılıbdır. (*M.Cəlal*)

Müraciət bildirən sözlər cümlənin sonunda gələrsə, ondan əvvəl vergül işarəsi qoyulur.

Məsələn:

Gecələr doyunca yatmasan da sən,

Bizə şirin layla çalıbsan, **Ana!** (*E.Mütəlliboğlu*)

15. Aşağıdakı cümlələrdə müraciət bildirən sözləri seçib durğu işarələrini düzgün işlədin.

1. Əziz dostum sən məni məsuliyyətsizlikdə təqsirləndirmə. (*İ.Əfəndiyev*)
2. – Bilir-sənmi Yusif mən nə fikirdəyəm? Mən Qaraca qıza mahnı oxumaq, özüm kimi oynamaq öyrədəcəyəm. (*S.S.Axundov*)
3. Bəli oğul torpaq deyər öldür məni, dirildim səni.
4. Ey hörmətli müəllim Hər könüldə yerin var... (*B.Vahabzadə*)
5. Binələri çadır-çadır; Çox gəzmışəm özüm dağlar! (*S.Vurğun*)

16. Verilmiş sözlərdən istifadə etməklə dialoq qurun:

Mən, müəllim, demək, dərs, mövzu, ağıllı, müsbət və mənfi cəhətlər, özünəinam, səbir, cavab vermək, şagirdlər, dinləmək, tapşırıq, səbirsiz, adam, toplanmaq, məlumat.

LAYIHƏ

DİALOQ

- Dialoq canlı ünsiyyətdir, danışıqdır.
- Dialoq danışılır və eşidilir.
- 2 və daha artıq şəxs arasında olur.
- Dialoji nitq zamanı həmsöhbətlər deyilənlərə öz münasibətini bildirir.
- Sual verilir.
- Fikir ya təsdiq, ya da inkar edilir.

Dialoq qurmaq üçün

Plan:

1. Mövzunun müəyyənləşdirilməsi
2. Dialoqa girəcəyiniz şəxsin (şəxslərin) müəyyənləşdirilməsi
3. Mövzu ilə bağlı sualların müəyyənləşdirilməsi
4. Alınan cavablara münasibət bildirilməsi
5. Deyilənləri təsdiqləmək üçün faktlardan, sübutlardan istifadə edilməsi
6. Yeri gəldikcə nəzakətli sözlərdən istifadə edilməsi

Əgər dialoq şifahi şəkildədirsə, nitqin canlı olması üçün intonasiya, səs tonu, mimika və jestlərə əməl etmək lazımdır.

Əgər dialoq yazılırsa, düzgün işarələrinə, sözlərin düzgün yazılışına, cümlələrin düzgün qurulmasına diqqət yetirmək lazımdır.

Dialoqda istifadə olunur:

1. Mənası hamıya aydın olan söz və ifadələrdən.
2. Sadə və yığcam cümlələrdən
3. Sual cümlələrindən
4. Sual cümlələrinə verilən cavablardan
5. Bəli (hə), xeyir (yox) sözlərindən
6. Müraciət bildirən sözlərdən
7. Münasibət bildirən sözlərdən (bəlkə, görəsən, deyəsən, əlbəttə, deməli və s.)

Dialoqlarda intonasiyadan asılı olaraq cümlənin sonunda **nöqtə**, **sual işarəsi** və **nida işarəsindən** istifadə olunur.

Sətrin sonunda **qoşa nöqtədən**, sətrin əvvəlində **tire** işarəsindən istifadə olunur.

Diqqət: Dialoji nitq zamanı tələffüz qaydalarına ciddi riayət etmək lazımdır.

LAVİLƏ

Nümunə:

Mövzu: Olimpiadanın tarixi

Dialoqda 7 nəfər iştirak edir.

Qoşa nöqtə

Müraciət bildirən söz

Nazlı dedi:

– **Uşaqlar**, ilk olimpiya oyunlarının qədim Yunanıstanda yaran-
dığını bilirsiniz. Bəs bu oyunların niyə məhz olimpiada adlandırıl-
dığını bilirsinizmi?

Lətifə dedi:

– **Mənca**, bu Zevsin şərəfinə keçirilən oyunlarla bağlıdır. Qədim Yunanıstan əsətlərinə görə, Zevsin məkanı Olimp adlı müqəddəs dağ olmuşdur. Olimpiada sözü də buradan yaranmışdır.

Yunis əlavə etdi:

– **Olimp Yunanıstanda ən yüksək dağ massividir. Egey dənizi sahi-
lində yerləşir. Hündürlüyü 2911 m-ə qədərdir. Bu dağın həmişə yaşıl
kolları, enliyarpaqlı şam meşələri var.**

– **Bəs ilk olimpiya bayrağı nə zaman yaranmışdır?** – deyə Ləman soruşdu.

Nicat dedi:

– **1913-cü ildə.** Həm də rəngi ağ olmuş, üzərində sarı, göy, qırmızı, yaşıl, qara rəngli beş halqa təsvir olunmuşdur.

– **Rənglərin nəyi təmsil etdiyini bilən var?** – deyə Nazlı soruşdu.

Fateh dedi:

– **Bəli.** Göy rəng Avropanı, sarı rəng Asiyanı, qırmızı Amerikanı, yaşıl Avstraliyanı, qara rəng isə Afrikanı bildirir.

Yusif əlavə etdi:

– **Halqaların bir-birinə bağlanması isə birliyə çağırışdır. Bayraq
ilk dəfə 1920-ci ildə VII Olimpiya oyunlarında qaldırılmışdır.**

– **Bəs ilk fənn olimpiadasının nə zaman keçirildiyini bilirsiniz?**

– **Deyəsən, ilk dəfə riyaziyyat fənni üzrə keçirilib,** – Lətifə dedi.

Nazlı dedi:

– **Düzdür.** İlk dəfə riyaziyyat fənni üzrə bu, müsabiqə şəklində 1886-cı ildə Rumuniyada, olimpiada şəklində isə 1894-cü ildə Macarıstana keçirilmişdir. Daha sonra digər ölkələrə yayılmışdır.

İnternet imkanlarından istifadə etməklə onlayn dialoqlar da təşkil etmək mümkündür.

Sizcə, bu dialoqlar hansı hallarda daha faydalıdır?

LAYİHƏ

B.Vahabzadənin "Müəllim" şeirini dinləyin, sualları cavablandırın.

1. Müəllim bənzədilir:

-
-
-

Niyə?

2. Şagirdlər bənzədilir:

-
-
-

Niyə?

3. Mətnlə bağlı fikirlərdən biri yanlışdır:

- A) Şeirdə sadalanan sözlər vardır.
- B) Şeir müəllimə müraciətlə başlayır.
- C) Şeir müəllimə müraciətlə bitir.
- D) Şeirdə yazılışı ilə deyilişi fərqlənən sözlər vardır.

Valideynlərim məni
bu dünyaya gətirib,
müəllimim isə
xoşbəxt olmağın
yolunu göstərib.
(Aristotel)

Bu fikirlə
razısınız mı?

Hansı düzdür?

[başlayır] – [başlıyır]

[anlayır] – [annıyır]

1. Mətni oxuyarkən mötərizədəki sözlərdən uyğun olanını seçin.

Bütün zirvələrə gedən yol birinci (*pillədən*, *pilləkəndən*) başlayır.

İnsan bu pillələri qalxmağa başlayanda mütləq bir əli ilə məhəccərdən tutur. Büdrəməmək, yıxılmaq üçün bu, vacib şərtidir. Titrək, (*kövrək*, *zəif*) addımlar atanda mütləq kiminsə əlindən tutmağa ehtiyac olur. Birinci pillədə tutduğumuz o məhəccər bizim müəllimlərimizdir. Müəllimin əlindən tutmadan pillələri qalxmaq qeyri-mümkündür.

İllər keçdikcə pillələr (*arxada*, *geridə*) qalır, daha sonra məhəccərdən tutmağa ehtiyac qalmır. İnsan pillələrlə (*sərbəst*, *rahat*) qalxmağa öyrəşəndə daha sürətlə irəliləməyə can atır. Irəlilədikcə anlayırsan ki, bir (*həqiqət*, *düzgünlük*) də var: yüksələn insan qalxdıqca geridə qoyduğu pillələri dağıtmamalıdır. Axı onun ardınca başqaları gələcək.

Bəlkə, onun özünə bir gün bu pillələrlə aşağı enmək lazım gəldi.

Uğur pillələrini qalxdıqca yaxşı əməllər gör ki, bir gün onlar sənin əlindən tutacaq.

Gülərə Munis

2. Fikirlərdən biri mətnin məzmununa uyğundur:

- A) Mən yer üzündə müəllimdən yüksək ad tanımıram. (Heydər Əliyev)
- B) Müəllim necədirsə, sinfi də elədir. (Ukrayna atalar sözü)
- C) Müəllim insanları aydınlığa çıxaran işığa bənzəyir. (Viktor Hüqo)

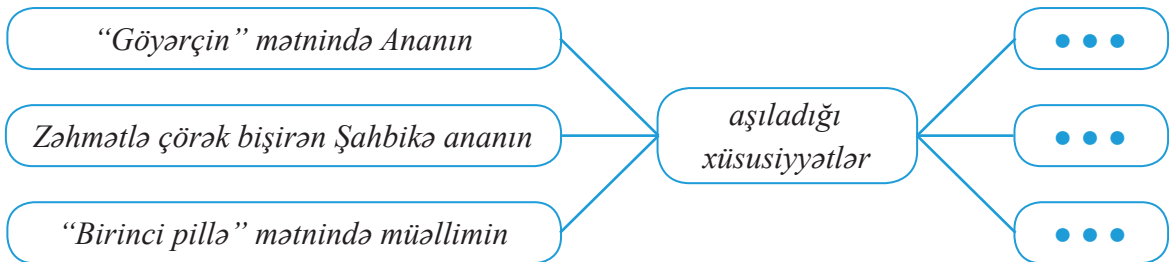
3. Hansı atalar sözü mətnin sonuncu cümləsinin izahı ola bilər?

- Yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işidir, yamanlığa yaxşılıq ər kişinin işidir.
- Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına.
- Yaxşılıq et ki, yaxşılıq görəsən.
- Yaxşılıq itməz.

4. Sokratın “Dünyada hər şeyə dəyər vermək olar, lakin müəllimin əməyinə qiymət vermək olmaz” müdrik fikri əsasında aşağıdakı sualları cavablandırın.

- ✓ Müəllimin əməyi dedikdə nə başa düşürsünüz?
- ✓ Sokrat nə üçün müəllim əməyinə yüksək qiymət verir? “Birinci pillə” mətnindən istifadə etməklə sualı cavablandırın.

5. Öyrəndiyiniz mətnlər əsasında sxemi tamamlayın.

6. Cümləni tamamla:

Mənim üçün müəllim

7. İnsanın yüksəlməsində müəllimin rolu nədir? Müəlliminizi bir cümlə ilə xarakterizə edin.

8. Lüğətdən istifadə etməklə sözlərin mənasını tapın.

məhəccər

çıxarkən və ya düşərkən ayaq qoyulan hissə

pillə

balkonun, pilləkənin kənarına çəkilən dəmir şəbəkə

pilləkən

çıxmaq və düşmək üçün qurğu

- ✓ Sizcə, mətnə məhəccər sözü həqiqi, yoxsa məcazi mənada işlənmişdir? Niyə belə hesab edirsiniz?

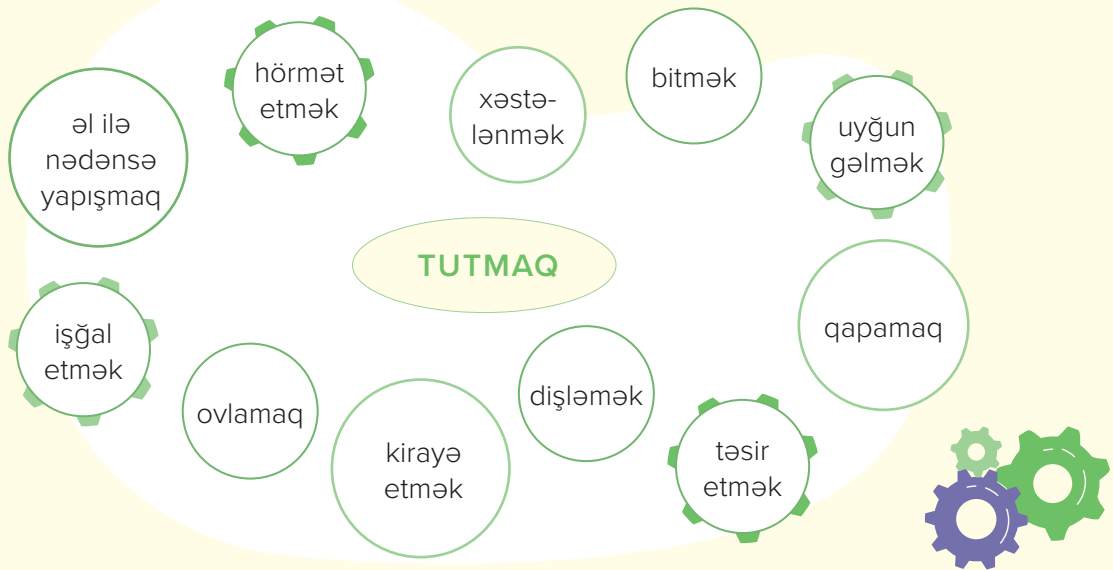
9. Aşağıdakı sözlərə əksmənalı sözlər deyin.

yaxşı — _____

aşağı — _____

LAYIHƏ

10. "Tutmaq" feilini cümlədə müxtəlif mənalarda işlədin.

✓ Hansı qənaətə gəldiniz?

11. Müzakirə.

*Kənardan özünüə
baxıb qiymət verin!*

Siz ailədə vali-
deynlər, məktəbdə
müəllimlər qarşısında
məsuliyyətinizi dərk
edirsinizmi?

Bunu dəqiqləşdirmək üçün
aşağıdakı sualları cavablandırın:

EVDƏ

- Valideynlərinizin tapşırıqlarını yerinə yetirirsiniz?
- Valideynlərinizin dediyi vaxtda evdə olursunuz?
- Valideynlərinizə və bacı-qardaşlarınıza hörmət göstərirsiniz?

Cavablarınızı ümumi-
ləşdirin və düşünün:

Sizə bu sahələrdən hansının
üzərində işləmək lazımdır?

LAYİHƏ

MƏKTƏBDƏ

- Müəllimin tapşırıqlarını vaxtlı-vaxtında yerinə yetirirsinizmi?
- Dərslərinizi yaxşı oxumaq üçün səy göstərirsinizmi?
- Oxumağı və araşdırmağı sevirsinizmi?

Cavablarınızı ümumiləşdirin və düşünün:

Sizə bu sahələrdən hansının üzərində işləmək lazımdır?

- Valideynlərinizə və müəllimlərinizə qarşı dürüstsünüzmü?
- Onlar sizi etibarlı insan kimi tanıyırlarmı?
- Sizə bu sahələrdən hansının üzərində işləmək lazımdır?

Fikirlərinizi ümumiləşdirin və sualları cavablandırın:

Daha da məsuliyyətli olmaq üçün nə etməliyəm?

Həm ailədə, həm məktəbdə:

- Məsuliyyətli olmaq nə deməkdir?
- Mən məsuliyyətli insanamı?
- Məsuliyyətli olmaq nə üçün vacibdir?

Bu qənaətə gəldim ki, Həm valideynlərim, həm də müəllimlərim mənim

Mən ailədə aldığım Məndən bir övlad kimi tələb olunan Məktəbdə müəllimlərin Məndən bir şagird kimi tələb olunan

Çünki öyrəndiklərim gələcəkdə Ailə və məktəb qarşısında məsuliyyət ... deməkdir.

OK!

12. Müəlliminə məktub yaz.

Əziz dost!

Biz sizinlə artıq uzun bir yol addımladıq! Bölmənin sonuna gəldik.

Bölmədə müxtəlif mətnlərlə tanış oldunuz, yaxşının və pisin nə olduğunu öyrəndiniz. Sizin inkişafınızda ailənin, məktəb və müəllimin rolu haqqında müəyyən təsəvvürlərə malik oldunuz. Sizin fikirlərinizi dinləmək, bölmədə nəyi öyrəndiyinizi və necə öyrəndiyinizi bilmək çox maraqlıdır.

Bölmənin əvvəlində sizə müəyyən suallar ünvanlanmışdı. Həmin suallar ətrafında bir az da düşünün. Fikirlərinizdə bir dəyişiklik oldumu? Nə dəyişdi?

Verilmiş cümlələri tamamlayın və yoldaşlarınızla öz mülahizələrinizi bölüşün.

Bölməni yekunlaşdırarkən
bu qərara gəldim ki, ...

Ailədə yaxşı tərbiyə
almasaydım, ...

Müəllimin verdiyi bilik-
lərə yiyələnməsəydim, ...

Ailəmə, müəllimlərimə
dəyər verməsəydim, ...

LAYİHƏ

Müsbət keyfiyyətlərim
olmasaydı, ...

Özümə inamım
olmasaydı, ...

Məsuliyyətli
olmasaydım, ...

Vətənim
sevməsəydim, ...

Hüquqlarımı
bilməsəydim, ...

Vəzifələrimi
bilməsəydim, ...

LAYIHƏ

BİZ VƏ TƏBİƏT

Bölmədəki mətnlərlə tanış olduqca aşağıdakı suallara cavab tapın:

Təbiət nədir?

Təbiət niyə qorunmalıdır?

Sağlamlığımız niyə təbiətdən asılıdır?

Qarışqa adamlar

*Danışır
Yer kürəsi*

Qrayalılar

LAYİHƏ

*Təbiəti
qorumaq üçün
nə etməliyik?*

Üç səyahət

*At, övlad
və torpaq*

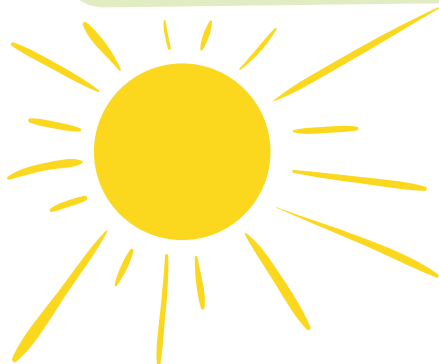
*Çiçək sevən, şeir sevən bir millətin
Qəlbi kimi gülür bağlar...
Elə bil ki insanlara töhfəsidir təbiətin
Göy təpələr, yaşıl dağlar.
(S.Vurğun)*

LAYİHƏ

Danışır Yer kürəsi ...

1. Sxem əsasında danışın.

Çox sayda muncuğu
bir sapa düzüb uclarını
düyünləyəndə boyunbağı
alınır. Əgər ip qırılsa,
nə baş verər?

TƏBİİ HADİSƏLƏR

**İNSANLAR TƏRƏFİNDƏN
TÖRƏDİLƏN HADİSƏLƏR**

*Bu gün Yer kürəsinin
üzləşdiyi problemlər
hansıdır?*

EKOSİSTEM

ƏTRAF MÜHİT

SAĞLAMLIQ

✓ Fikirlərinizi Yer kürəsinin müraciəti ilə əlaqələndirin.

2. Mətni düzgün intonasiya ilə oxuyun. Sizcə, müraciətdə məhəbbət, yoxsa məzəmmət daha çox hiss olunur?

I hissə

Mən Yer kürəsiyəm. Tarixi çox-çox qədimlərə uzanan doğma məkanam. Bəli, bəli, səhv eşitmədiniz. Yer kürəsi... Üzərində yaşadığınız Yer kürəsi.

Mənim qədimliyim haqqında məktəbdə sizə danışılar. Tarixim minilliklərə kimi gedib çıxır. Artıq yaşımı da unutmuşam. Amma əhəmiyyətli hadisələrin çoxunu yadımda saxlamışam. Üzərimdə qurulan ilk insan yuvası tənhalığının sonu oldu. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Həmin gündən insan və təbiətin qarşılıqlı münasibəti yarandı. Sinəmdə neçə-neçə nəsillər yaşadı, sonra yerini yenilərinə verdi.

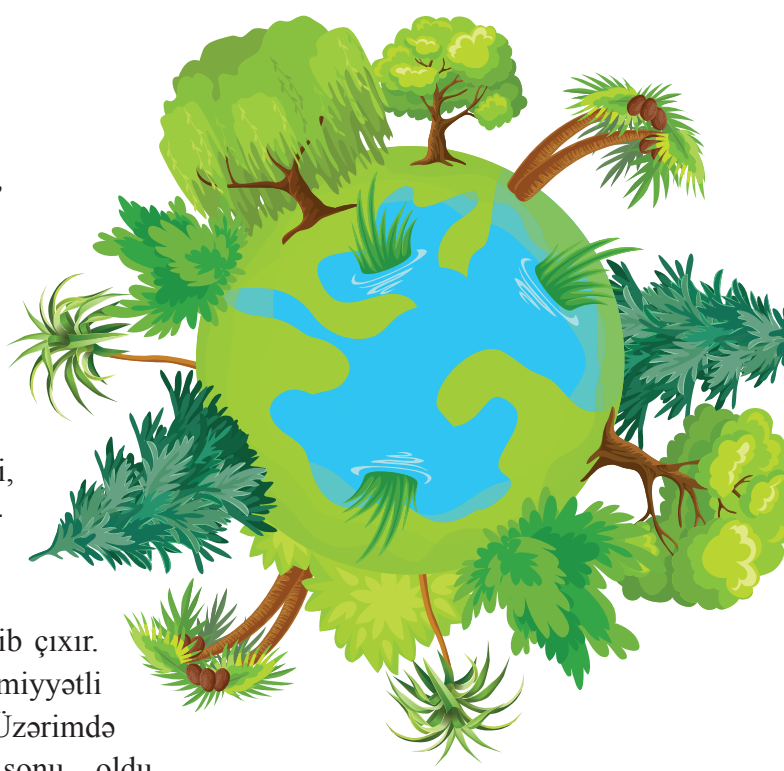
Hə... Çox hadisələrin şahidi olmuşam. Sizin düşündüyünüzdən də çox.

Əziz balalar, istəyirəm ki, məni, sadəcə, torpaq, su və havadan ibarət cansız varlıq hesab etməyəsınız. Mən də canlıyam. Qoynumdakı yaşıl meşələr, gömgöy sular, bərəkətli torpaq – bunlar hamısı sizin üçündür.

Hər birinizin uğurunu və inkişafını gördükcə, ixtiraların, kəşflərin şahidi olduqca çox sevinirəm. Dayanmayın, uğurlarınız sizi yeni qələbələrə səsləsin.

Son zamanlar məni çox düşündürən bir məsələni sizinlə bölüşmək istəyirəm. Təbiətə vurulan zərbə məni çox narahat edir. Axı təbiətə vurulan zərbə insanın sağlamlığına vurulan zərbdür.

Təbii sərvətlər tükənməz deyil. Sizdən əsrlərlə əvvəl də insanlar yaşayıblar və əsrlərlə sonra da insanlar gələcəklər. Gələcək nəsilləri də düşünün. Axı biz bir ailəyik... Gələcəyi düşünmək bizim mənəvi borcumuzdur.

3. Dinlədiyiniz mətndəki hansı fikirlər Yer kürəsinin müraciəti ilə üst-üstə düşür?

4. Yer kürəsinə yaşını müəyyənləşdirməkdə kömək edin.

5. Havanın çirklənməsinə səbəb olan problemlər hansılardır?

6. Yer kürəsi müraciətində haqlıdır mı?

7. Yer kürəsi nə üçün sizə müraciət edir?

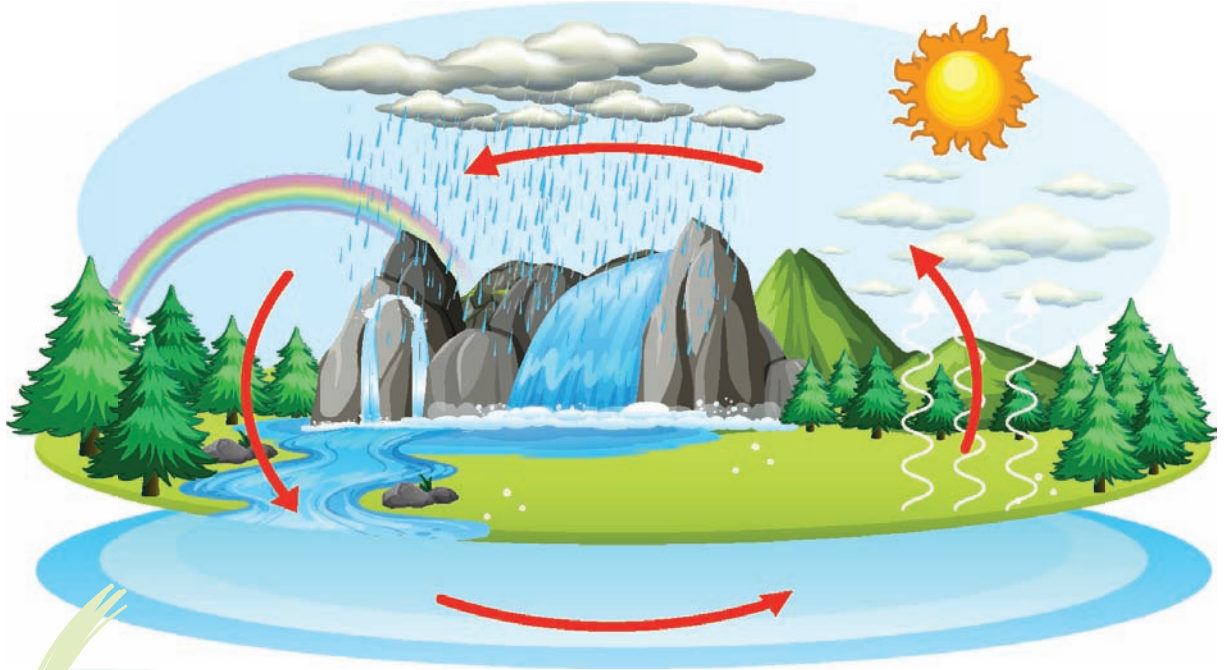
8. Sizcə, Yer kürəsi hansı hadisələrin şahidi ola bilər?

LAYIHƏ

II hissə

Heç düşünürsünüzmü, niyə yağış əvvəlki kimi gur yağmır? Niyə bəzi yerlər illərlə qar örtüyünə bürünür? Niyə sərt şaxtalar düşür? Çünki mənim də (*ahəngimin, ahənkimin*) olduğunu unudursunuz. Mənə vurulan zərbələrin sizə də təsir etdiyini unudursunuz. Ehtiyatsızlıq edib yandırdığınız hər meşəyə görə təmiz hava qıtlığı yaranır. Yanğınlardan çıxan tüstü günəşin yerə təsirini azaldır. Təmiz su ehtiyatı azalır. Su ehtiyatı az olduqda havaya buxarlanan suyun həcmi azalır və yağıntılara təsir edir. Sizin təsirinizlə dəyişən (*mühit, mühüt*) sizi də dəyişir

- Şəkildə nə təsvir olunmuşdur?
- Şəklə baxdıqda ilk anda nə düşündünüz?
- Şəkil mətnin məzmununa uyğundurmu?

Mətnə göy rəngdə verilmiş sözləri necə yazsanız, düzgün olar?

ahəng – ahənk
mühit – mühüt
plastik – plastik
rənkli – rəngli

Sözlərin düzgün tələffüzünü deyın.

şaxta	[şaxda]
ixtira	[...]
tüstü	[...]
istək	[...]
istirahət	[...]

Yaşillığı hər biriniz sevirsiniz. Dincəlmək üçün yaşıllıqların qoynuna can atırsınız, amma onu qorumursunuz. Dincəldikdən sonra qoyub getdiyiniz (*plastik, plastiq*) torbaları, başqa artıqları yadınıza salmaq istəyirəm. Bilirinizmi, belə artıqlar heyvanlara necə zərər verir? Onları da düşünün. Unutmayın ki, heyvanlar da, bitkilər də mənimdir, məni təşkil edən zərrlərdir.

Gəlin dərindən düşünək. Öz evinizi təmiz görmək hər birinizin istəyidir. Məni – hamınızın ümumi evini təmiz saxlamağa niyə səy göstərmirsiniz? Mən təmiz olsam, qidalarınız təmiz olacaq, ağ ciyərlərinizə gedən hava təmiz olacaq. Məni çirkəndirməyə davam etsəniz, öz sağlamlığınızı təhlükəyə atacaqsınız. Özünüzü düşünün. Özünüzdən sonra gələcək nəsilləri düşünün. Gec deyil, elə bu gündən başlayaraq müsbət dəyişikliklər etmək mümkündür.

Əzizlərim, özünüzü qorumaq üçün məni qoruyun.

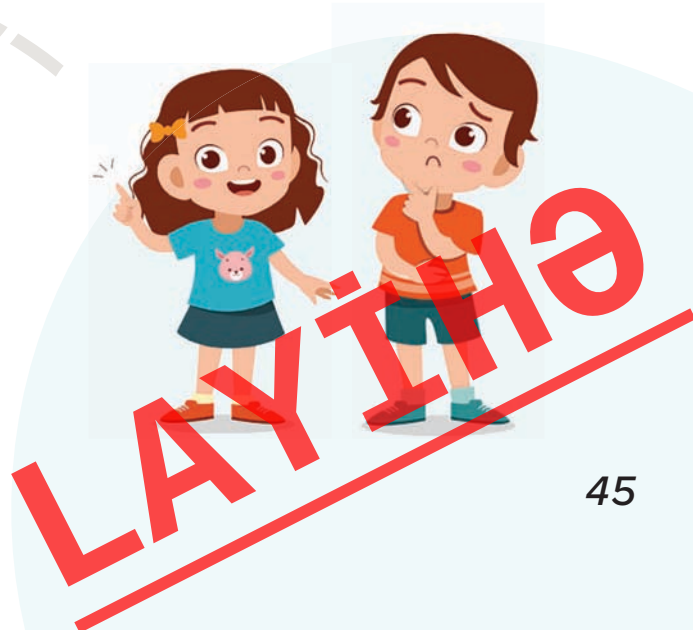
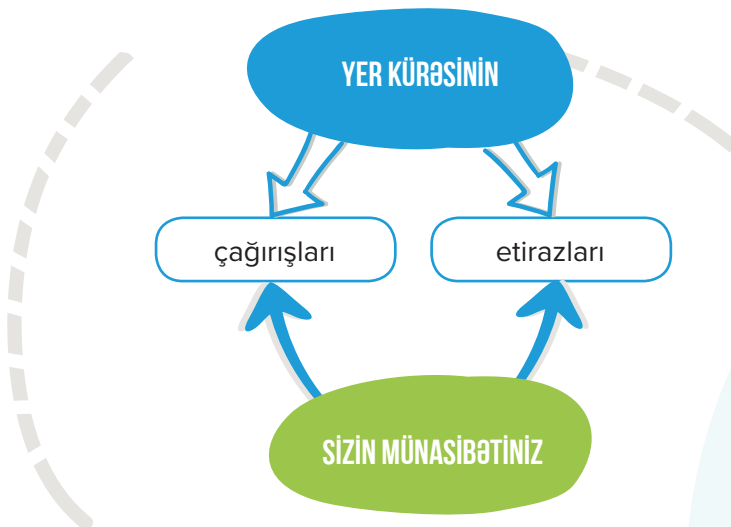
Ümid edirəm ki, sözlərimə qulaq asdıqdan sonra mənə qarşı daha diqqətli olacaqsınız. Axı mən hamınızın eviyəm. Həyətlərdə, evlərdəki dibçəklərdə çiçəklər əkdiyinizi görsəm, parklarda göz oxşayan əlvan (*rəngli, rənkli*) güllərin cərgəsini görsəm, istirahət və əyləncə mərkəzlərində tullantıların zibil qutularına atıldığını görsəm, çiçəkləmiş ağacların güllərinin meyvəyə çevrildiyini görsəm, başa düşəcəyəm ki, sözlərim ünvanına çatmışdır. Deməli, dünyanı gözəlləşdirmək üçün işə başlamısınız.

Növbəti məktublarda şikayətlənməmək arzusu ilə sizdən ayrılıram. Ümid edirəm ki, növbəti məktubum ancaq təşəkkürlərdən ibarət olacaq. Sizi sevirəm və sevgimin qarşılığını gözləyirəm.

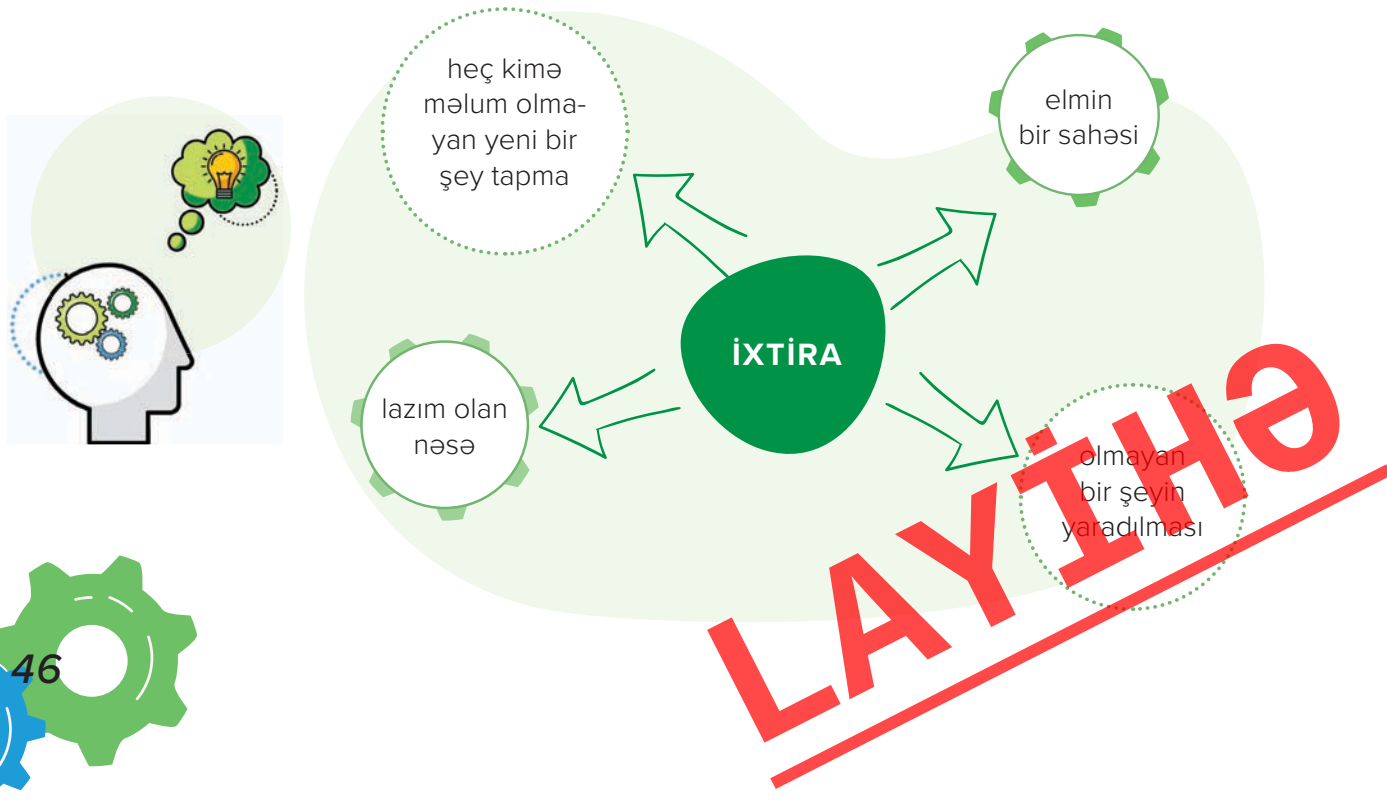
Vüqar Adil

1. Sxemi tamamlayın.

2. Mətnə əsasən təbiətin tamlığı üçün vacib olan elementləri sayın.
3. Dünyanı gözəlləşdirmək üçün nə etmək lazımdır? Bunun üçün Yer kürəsi sizə nə təklif edir?
4. Mətnə hansı fikir yoxdur?
- A) Yer kürəsi hamını təbiəti qorumağa çağırır.
B) Təmiz hava sağlamlıqdır.
C) Yer kürəsi hamını şəxsi gigiyena qaydalarına riayət etməyə çağırır.
D) Yer kürəsinin yaşı çoxdur.
E) Su bəşəriyyətin xilasındır.
5. Öyrəndiklərinizə əsasən məktubun giriş, əsas, fərqləndirici və yekun hissələrini müəyyən edin. Hər hissədə ifadə olunan fikri müəyyən edin.
6. Mətnəki əsas fikri müəyyənə bilərsiniz.
7. Atalar sözlərindən biri mətnəki əsas fikrə uyğundur:
1. Bağa baxarsan, bağ olar, baxmazsan, dağ olar.
 2. Ana ürəyi-dağ çiçəyi.
 3. Dünyanın ən böyük neməti can sağlığıdır.
 4. Tək əldən səs çıxmaz.
 5. Tək ağacdan bağ olmaz.
 6. Hər bağçadan bir çiçək birləşəndə rəngarəng gül dəstəsi yaranır.
8. Aşağıdakı cümlələrdə *kürə* sözünün hansı mənası mətnəkinə uyğun gəlir?
- Əvvəllər mətbəxdə mütləq bir təndir, bir kürə olardı.
 - Dəmiri kürədən dəmir çıxarar. (*Atalar sözü*)
 - Kürə nöqtələr çoxluğudur.
9. Oxun istiqamətini düzgün müəyyənə bilərsiniz:

10. Məntiqi ardıcılığı tamamlayın.

dərin	→	dayaz	sevinc	→	...
təmiz	→	...	gələcək	→	...
sərt	→	...	qədim	→	...

11. Sxemdə verilənləri cavablandırın.

SÖZÜN İFADƏ ETDİYİ
MƏNANI YAZIN

ŞƏKLİ BİR SÖZLƏ
İFADƏ EDİN

SÖZÜN TƏLƏFFÜZÜNÜ
YAZIN

SÖZ BİRLƏŞMƏSİNİ
CÜMLƏDƏ İŞLƏDİN

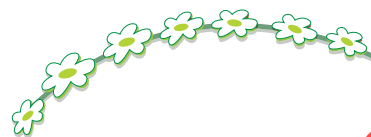

SÖZ BİRLƏŞMƏSİ YARADIN

HƏMİN SÖZÜ CÜMLƏDƏ
İŞLƏDİN

12. Mətdən (səh. 43–45) hansı faktları müəyyənləşdirdiniz?

LAYİHƏ

Araşdırma

- Meşə yanarsa, nə baş verər? Meşə yanğınlarının baş verməməsi üçün nə etmək lazımdır?

Plan:

1. Meşə yanğınları nədir?
2. Meşə yanğınlarının baş vermə səbəbləri hansılardır?
3. Meşə yanğınlarının ziyanı nədir?
4. Meşə yanğınlarının qarşısını necə almaq olar?
5. Meşə yanğınlarının baş verməməsi üçün insanlara hansı çağırışla müraciət edərdiniz?

"Meşə yanğınları" haqqında dialoq tərtib edin. Araşdırma zamanı əldə etdiyiniz faktlar və məlumatlardan dialoqda istifadə edə bilərsiniz.

Tərtib etdiyiniz təqdimatları və dialoqları sosial şəbəkələrdə yerləşdirin.

LAYİHƏ

2019-cu ilin noyabr ayında Avstraliyada
güclü meşə yangınları oldu. Nəticədə ...

Cümləni tamamlayın.

Yer kürəsinin
müraciətini
xatırlayın.

Nə üçün o,
heyvanların qorun-
masını vacib hesab
edir?

Şəkil üzərində işləyərkən diqqət yetirin:

Şəkillərdə nə təsvir olunub?

Bunlardan hansı foto, hansı rəsmdir?

Bu şəkillərin sizə hansı təsiri oldu?

Nəyə görə bu şəkil belə çəkilib?

Şəkil dizaynında maraqlı nə var?

Şəkil sizin üçün maraqlı oldumu?

Bu şəkil izləyiciyə nəyi çatdırmalıdır?

LAYIHƏ

13. “Torpaq bizim sərvətimizdir” mövzusunda hekayə yazın. (Yazdığınız hekayəyə fərqli ad da verə bilərsiniz.)

Hekayə yazmaq üçün:

İlk növbədə, oxucularınıza çatdırmaq istədiyiniz əsas fikri müəyyən edin.

Təlimat:

1. Hekayənin adını düşünün.
2. Zaman və məkanı müəyyən edin.
3. Qoyduğunuz problemin həlli yollarını təklif edin.
4. Maraqlı obrazlar yaradın (ehtiyac olarsa, obrazları adlandırın).
5. Hadisələrin giriş, əsas və sonluğunu düşünün.
6. Hadisələrin ardıcılığına, maraqlı və inandırıcı olmasına diqqət yetirin.

Hekayənizə şəkillər əlavə edin.

İstiqamət:

1. Hekayənin yığcam olmasına çalışın.
2. Sadə cümlələrdən istifadəyə üstünlük verin.
3. Sözlərin düzgün yazılışına diqqət yetirin.
4. Dialoqların olmasına diqqət yetirin.
5. Dialoqlarda durğu işarələrindən düzgün istifadə edin.

Hekayədə aşağıdakı məsələlərin diqqətə çatdırılması tövsiyə edilir:

- Torpaq ərzaqların istehsalçısıdır.
- Torpaq faydalı qazıntılarla zəngindir.
- Torpaq yeraltı suları təmizləyir.
- Torpaq bitki və heyvanların məskunlaşdığı yerdir.
- Torpaq mədəni irsin qorunub saxlandığı yerdir.

Qeyd:

Əziz dostlar! Yazacağınız hekayədə tövsiyə olunan mövzulardan birindən istifadə etmək məsləhət görülür.

Nümunə:

Hadisənin baş verdiyi zaman

Hadisənin baş verdiyi məkan

Giriş

Əsas hissə

Obraz

Obraz

Dialog

Bir kişi günorta dəniz sahili ilə gedirdi. Birdən uzaqda balaca bir uşağın sahildən nə isə götürüb dənizə atdığını gördü. Yaxınlaşanda gördü ki, bütün dəniz sahili balaca balıqlarla doludur. Yəqin, səhərki güclü külək onları sahilə çıxarmışdı.

Uşaq bir-bir balıqları götürüb dənizə atırdı. Bütün sahil bu kiçik balıqlarla dolu idi. Kilometrlərlə sahəni kiçik balıqlar doldurmuşdu. Milyonlarla balıq. Bunu görən kişi uşağa dedi:

– Niyə bu balıqları suya atırsan?

Uşaq cavab verdi:

– Səhər güclü dalğalar onları quruya atdı. İndi dəniz sakitdir. Əgər onları suya atmasam, balıqlar öləcək.

Kişi güldü:

– Axı bu, havayı zəhmətdir. Bir ətrafına bax. Burada milyonlarla balıq var. Sənin əziyyətin heç nəyi dəyişməyəcək.

Uşaq əyilib yerdən növbəti balığı götürdü və dedi:

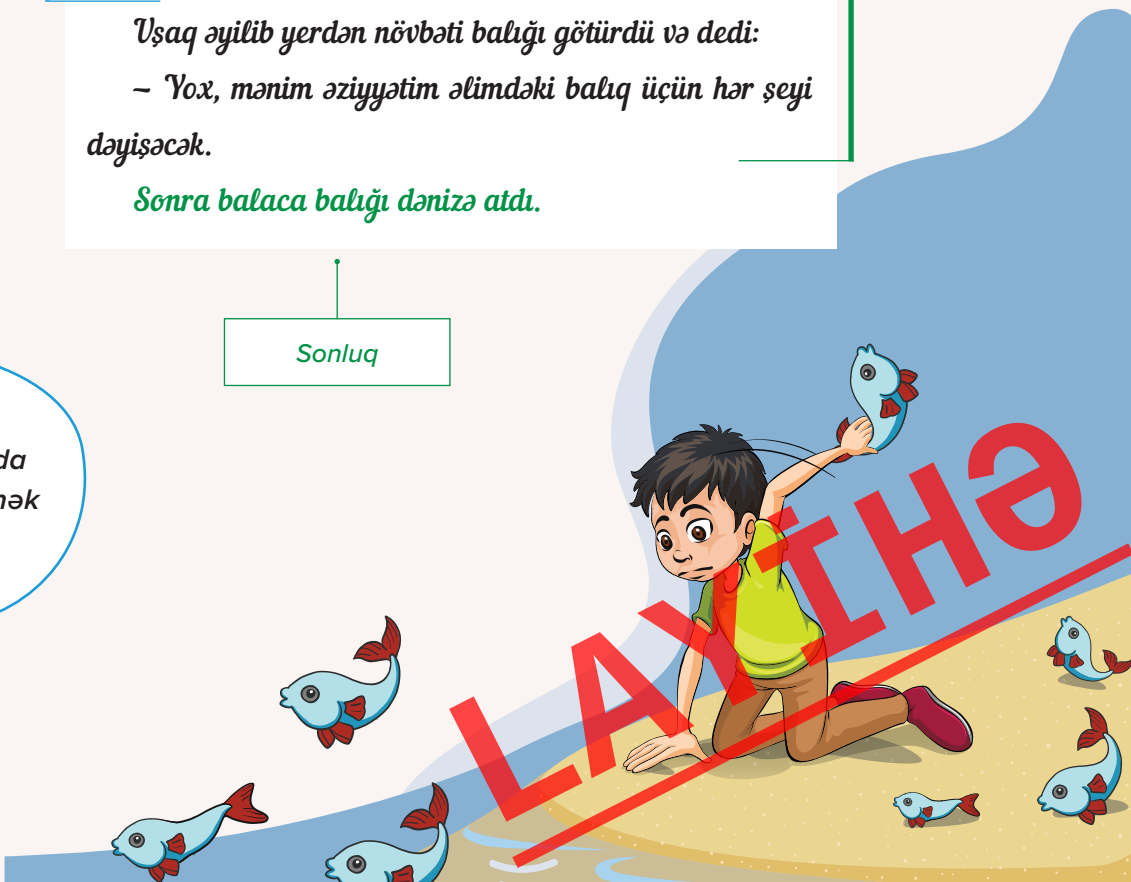
– Yox, mənim əziyyətim əlimdəki balıq üçün hər şeyi dəyişəcək.

Sonra balaca balığı dənizə atdı.

Sonluq

Əsas fikir

Yaxşılığı vaxtında
və lazımınca etmək
lazımdır.

1. Özünüzü qiymətləndirin:

**SİZ KİMİSƏ TƏHQİR EDƏRSİNİZSƏ,
ONA QARŞI KOBUD DAVRANARSINIZSA:**

- Həmin vaxt özünüzü necə hiss edirsiniz?
- Ondən sonra necə olursunuz?
- Qarşı tərəf necə olur?

*Hər iki tərəf
hansı jestlərdən
istifadə edir?*

*Bu halda üzdə
hansı mimikalar
olur?*

SİZİ TƏHQİR EDİB KOBUD DAVRANSALAR:

- Həmin vaxt özünüzü necə hiss edirsiniz?
- Ondən sonra necə olursunuz?
- Qarşı tərəf necə olur?

Nəticə

*Müzakirədən sonra bu nəticəyə gəldim
ki, Mübahisə zamanı səbirli, ..., ...
çalışmaq lazımdır.*

*O zaman Bir-birimizlə nə qədər ...
olarıqsa,*

*Qılınc yarası sağalar,
söz yarası sağalmaz.
(Atalar sözü)*

Sözlərin düzgün tələffüzünü deyın.

bulud

[...]

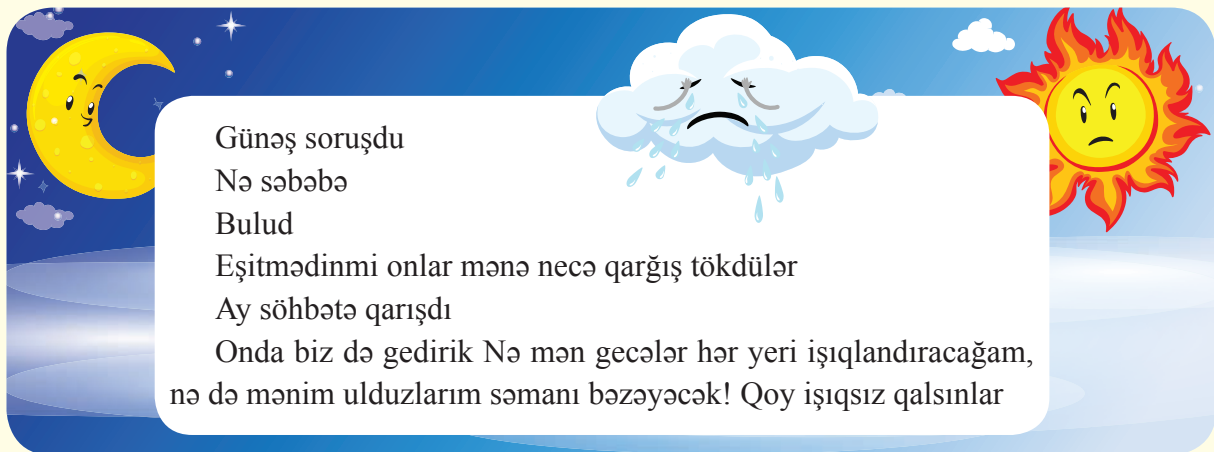
kənd

[...]

Qrayalılar çayın yanında məskən salmışdılar. Bir gün bərk yağış yağdı. Əkin sahələri, ağaclar suyun altında qaldı, mal-qaranı su yuyub apardı. Qrayalılar yağışa lənət oxumağa başladılar. Bunu eşidən bulud səmanı tərk etdi. Hər tərəfi duman бүрүdü. Qrayalılar nə gündüzlər günəşi, nə də gecələr ayı, ulduzları görə bildilər.

Günlər ay, aylar il oldu, amma duman çəkilmədi ki, çəkilmədi. Qrayalılar isə nə yemək yeyir, nə də su içirdilər. Hamısı da eyni yuxunu görürdü.

Yuxuda gördülər ki. **gözüyaşlı** bulud aya, ulduzlara, günəşə kəndin sakinlərindən şikayət edir. Mən gedirəm, bir də yağış yağdırmaram! Bir damla belə yağış göndərmərəm bu yerlərə!

Günəş dedi:

– Mən də gündüzlər yeri isitməyəcəyəm.

7 il ötdü. Qrayalılar yuxudan oyandılar. Duman çəkilib getmişdi. Adamların hamısının **saç-saqqalı** ağarmış, bütün sakinlər qocalmışdı. Sən demə, duman sehrliymiş. Hər şey yuxuda gördükləri kimi idi. Günəş də öz yerində yox idi. Elə soyuq idi, elə soyuq idi ki, gəl görəsən.

Artıq qrayalılar səhvlərini başa düşmüşdülər. Toplaşıb yağışı çağırmağa başladılar. Yağışı, buludu vəsf edən mahnılar oxudular, onlar üçün **rəqs etdilər**.

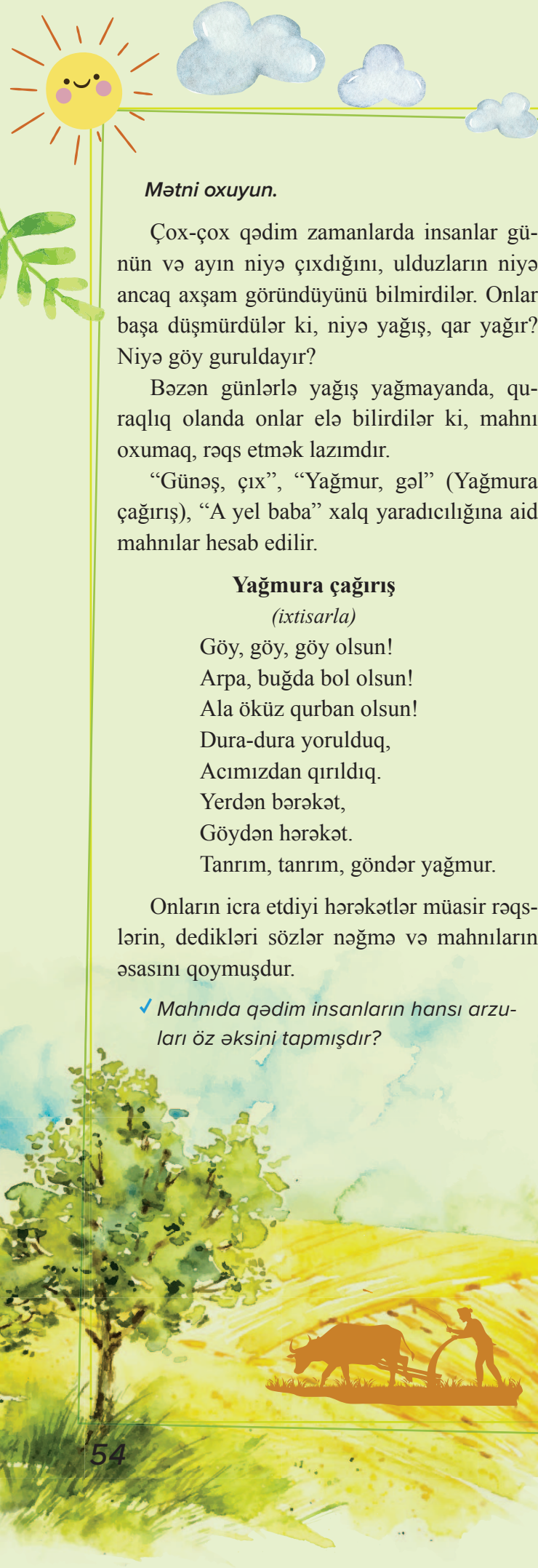
Günəş dağların arxasından boylandı. Ay ulduzlarını gecələr səmaya səpələdi. Qrayalılar günlərlə yatmadılar, səhərlər illərlə həsrət qaldıqları günəşə, gecələr aya, ulduzlara tamaşa etdilər.

Yağış yağdı, nə yağdı! Hər tərəf **yamyaşıl** oldu, çayın suyu **aşılıb-daşdı**...

Müzakirə

*Qrayalıların hansı xüsusiyyəti göy cisimlərinin xoşuna gəlir?
Bulud, günəş və ay inciməkdə haqlı idilərmi?
Fikirlərinizi faktlarla sübuta yetirin.*

LAYIHƏ

Mətni oxuyun.

Çox-çox qədim zamanlarda insanlar günün və ayın niyə çıxdığını, ulduzların niyə ancaq axşam göründüyünü bilmirdilər. Onlar başa düşmürdülər ki, niyə yağış, qar yağır? Niyə göy guruldayır?

Bəzən günlərlə yağış yağmayanda, quraqlıq olanda onlar elə bilirdilər ki, mahnı oxumaq, rəqs etmək lazımdır.

“Günəş, çıx”, “Yağmur, gəl” (Yağmura çağırış), “A yel baba” xalq yaradıcılığına aid mahnılar hesab edilir.

Yağmura çağırış

(ixtisarla)

Göy, göy, göy olsun!
Arpa, buğda bol olsun!
Ala öküz qurban olsun!
Dura-dura yorulduq,
Acımızdan qırıldıq.
Yerdən bərəkət,
Göydən hərəkət.
Tanrım, tanrım, göndər yağmur.

Onların icra etdiyi hərəkətlər müasir rəqslərin, dedikləri sözlər nəğmə və mahnıların əsasını qoymuşdur.

✓ *Mahnıda qədim insanların hansı arzuları öz əksini tapmışdır?*

2. Mətnə (səh. 53) 1-ci abzasda nöqtələrin yerinə hansı cümlə olsa, ardıcılıq pozulmaz?

- A) Çayın suyu aşıb-daşdı.
- B) Yağış çox güclü idi.
- C) Yağış çox çəkmədi.
- D) Yağış tez kəsdi.

3. Qədim insanlar təbiət hadisələrinin sirrini niyə başa düşmürdülər?

4. Mətnə (səh. 53) əsasən demək olar:

1. Qrayalılar yuxuda günəşin şikayətləndiyini görürlər.
2. Günəş ancaq yeddi ildən sonra çıxır.
3. Buludun verdiyi “dərs” qrayalıları səhvlərini anlamağa məcbur edir.
4. Qrayalıların ehtiyatsızlığı əkin yerlərinin tələf olmasına səbəb olur.
5. Yaşamaq üçün əlverişli yer seçmək lazımdır.
6. Ayın tələbi ilə bulud yağış yağdırmır.

- A) 1, 2, 4, 5 B) 2, 3, 4, 5
C) 3, 4, 5, 6 D) 1, 3, 4, 6

5. Mətnə (səh. 53) əsasən hadisələrin ardıcılığını müəyyən edin.

1. Günəşin olmaması havanın soyuqluğunu hiss etdirir.
2. 7 ildən sonra qrayalıları yuxudan oyanır.
3. Yağan yağış əkin yerlərini məhv edir.
4. Fasiləsiz yatan qrayalıları eyni yuxunu görürdülər.

LAYIHƏ

6. Mətndəki (səh. 53) əsas fikri müəyyənləşdirin.

7. Atalar sözlərindən hansı mətndəki əsas fikrə uyğun gəlir?

• Sağ və sol sütundakı ifadələri uyğunlaşdırıb atalar sözlərini bərpa edin.

1. Əvvəl düşün,

2. Doğru söz

3. Dil yarası

4. Söz var, dağa qaldırar,

5. Söz

a. qılınc yarasından yamandır.

b. söz var, dağdan endirər.

c. həyatın bəzəyidir.

d. sonra danış.

e. acı olar.

8. *Boy-boylanmaq; işıq-ışıklı-ışığılanmaq; yaşıl-yaşılıq-yaşıllaşmaq* sözlərini cümlədə işlədin.

9. Mətnə (səh. 53) altından xətt çəkilmiş cümlədə əksmənalı sözləri göstərin.

10. Verilmiş ifadələri bir sözlə əvəz edin.

taxıl əkilən sahə –

tərk etmək –

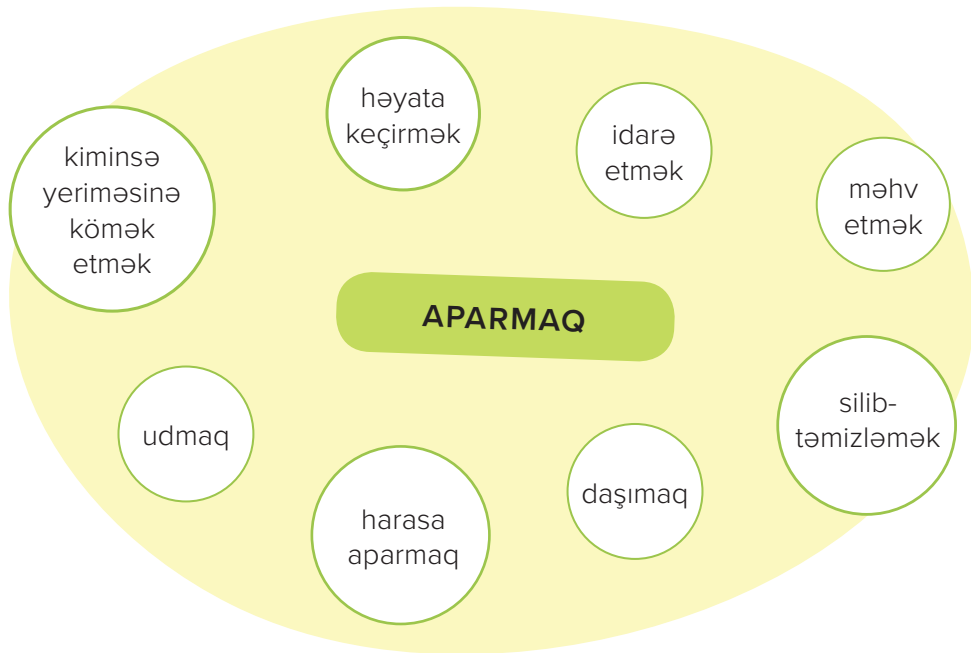
hər tərəf –

başə düşmək –

tamaşa etmək – *baxmaq*

LAYİHƏ

11. *Aparmaq* feilini cümlədə müxtəlif mənalarda işlədin.

12. Sağ və sol sütunda verilmiş sözlərə müvafiq şəkilçilər artırmaqla onları əlaqələndirin. Hansı söz kənarda qaldı? Həmin sözə uyğun feil tapın.

başlamaq	elan, səhnəcik, adam, qar, iş, dərs, kitab, dağ, dolu, tikinti, hadisə, mahnı, yol, ev, otel, bağ, film
görmək	
tamaşa etmək	
yağmaq	
qalmaq	
oxumaq	

Nümunə:

divanda oturmaq, kresloda oturmaq, səkidə oturmaq, stulda oturmaq və s.

13. Mətnə (səh. 53) çərçivəyə alınmış hissədə durğu işarələrini bərpa edin.

14. Mətnə (səh. 53) göy rəngdə verilmiş sözlərin yazılış qaydasına diqqət yetirin. Sizcə, həmin sözlər bir, yoxsa iki anlayışın adını bildirir?

LAYIHƏ

Qayda

Dilimizdə elə sözlər var ki, onlar iki və ya üç sözün birləşməsindən yaranır və yeni mənalı sözlər əmələ gətirir. Belə sözlər bir əşyanın, anlayışın və s. adını bildirir.

Günəbaxan, yeraltı, toyuq-cücə, isti-soyuq və s. bu kimi sözlər mürəkkəb sözlər hesab edilir.

Mürəkkəb sözlər 3 cür yazılır:

1. **Bitişik** (*meşəbəyi, əlizyuyan, tərtəmiz* və s.)
2. **Defislə** (*az-çox, aşağı-yuxarı, bəzək-düzək* və s.)
3. **Ayrı** (*iyrimi altı, iki min on beş, kömək etmək* və s.)

Bitişik yazılan mürəkkəb sözlər müxtəlif mənalı sözlərin birləşməsindən əmələ gəlir. *Üçbucaq, qaratoyuq, ayaqqabı, yarımada* belə mürəkkəb sözlərə nümunə ola bilər.

Günəbaxan *gün* və *baxmaq* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlib bitki adı; *üçbucaq* *üç* və *bucaq* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlib fiqur adı; *ayaqqabı* *ayaq* və *qab* sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlib geyim adı bildirir.

15. Mətnəndən bitişik yazılan mürəkkəb sözləri seçib yazın, onların hansı yolla əmələ gəldiyini deyin.

Rüstəm tələsik ayaqqabılarını geyindi. Qapıdan çıxanda gözü quşatana sataşdı. Onu götürüb darvazaya tərəf yollandı. Qızılgül kollarının yanından keçib küçəyə çıxdı. Qurbangilin evlərinə çatmağa az qalmışdı. O, hər gün buradan keçəndə dostunu səslər, sonra birlikdə məktəbə gedərdilər. Onların evinə çatar-çatmaz iynəyarpaq şam ağacının budağına bir quşun qonduğunu gördü. Yerdən bir daş götürüb quşatana qoydu və daşı buraxdı. Daş quşa dəymədi. Birdən məktəbə gecikdiyini xatırlayıb yerindən götürüldü. Sinfə girəndə Qurbanı görmədi.

Birinci dərstdən sonra məktəbə xəbər çatdı ki, Qurbanın başı yaralanıb.

(S.Qədirzadə)

- ✓ Sizcə, Qurbanın başı niyə yaralanmışdı?
- ✓ Rüstəmin hərəkətinə münasibət bildirin. Sizcə, o necə hərəkət edəcək? Əslində, nə etməlidir?

16. "Qrayalılar" mətni əsasında plan tərtib edin.

LAYIHƏ

Qarışqa adamlar (əfsanə)

Bir olsa, yoldaşın, dostun əməli
Daşdan su çıxarar onların əli.
Nifaq olan yerdə səadət də var.
Səadət günəşi birlikdən doğar.
(Nizami Gəncəvi)

Hansı düzdür?

[üstündə]	[üsdündə]
[altında]	[aldında]

Mətnə göy rəngdə verilmiş
sözlərdə hansı hərf
yazılmalıdır?

Əzəmətli palıd ağacının **qol-budaqlarında** quşlar, qabığının altında **həş(ə,a)ratlar**, yarpaqlarının üstündə qurdlar, (**kökiində**, **yoxsa köklərinin yanında**) isə qarışqalar yuva qurmuşdular.

Palıd darıxmağa heç (**vaxt**, **yoxsa müddət**) tapmırdı. O qədər **nəhən(g,k)**, güclü, möhkəm idi ki, o ətrafda yaşayan canlılar onu özlərinə arxa-dayaq bilirdi. Düşünürdülər ki, bir təhlükə olsa, palıd onları qoruyar.

Qoca palıd çayın kənarında yaşayan (**yeganə**, **yoxsa tənha**) ağac idi. Yağış yağanda bu yoldan ötən **kən(t,d)** camaatı da palıdın nəhəng qolları arasına sığınırdı. O qədər kəndli tarladan yorğun-arğın qayıdanda palıdın altında yatıb ki...

Yaz təzəcə gəlirdi. Nərgiz gülləri açılmışdı. Qar **yavaş-yavaş** əriyirdi. Məşədən qayıdan iki ovçu çayın kənarından keçərkən palıdın kölgəsində dincəlməyi qərara aldı. Mehriban palıd çox sevindi. Quşlar da sevinir, cəh-cəh vururdu.

Birdən palıd ovçuların söhbətini eşitdi. Ovçulardan biri deyirdi:

– Bu il qış sərt keçdi. Heç buralara belə qar yağmamışdı.

– Qar əridikcə çayın suyu aşıb-daşacaq. Elə daşacaq ki, bax bu palıdı da yuyub aparacaq, – deyər ikinci ovçu dilləndi. Amma qorxmı, kəndimizi su basan deyil.

Qoca palıd təlaşa düşdü. O, sakinlərini bu məsələdən agah etdi. Qarışqalar üçün narahatlıq keçirdi. Qarışqalar palıdı çox sevirdilər. Ona görə də onu tərk etməyi heç düşünmədilər. Daşqından xilasolma yollarını düşünməyə başladılar. Onlar çarə tapana kimi çay daşdı. Su qarışqaları da, yuvalarını da yuyub apardı. Onlar suda batdılar.

LAYIHƏ

Qəfildən güclü külək əsdi. Çayın suyu yatağına qayıtdı. Külək dayandı. Günəşin şəfəqləri ətrafa səpələndi. Palıd gördüklərinə inanmadı. Torpağın üstündə huşunu itirmiş adamlar gördü. Qarışqalar adamlara çevrilmişdilər. Adamlar gözlərini açıb ayağa qalxdılar.

...Qarışqa adamlar elə çayın kənarındaca **məskən** saldılar. Əkib-becərib dolandılar.

İllər ötdü. Qoca palıd artıq tək-tənha deyildi. Onun ətrafında çoxlu-çoxlu meyvə, küknar, şam ağacları var idi. Qarışqa adamlar çay daşmasının deyə onun ətrafında bənd də tikmişdilər.

1. Nə üçün qarışqalar yaşamaq üçün palıd ağacının köklərini seçmişdilər?

2. Palıd nə üçün məhz qarışqalar üçün narahatlıq keçirirdi?

3. Daşan çay niyə palıd ağacını yerindən tərpədə bilmədi?

4. Mətnə əsasən palıd ağacının xüsusiyyətlərini yazın.

5. Mətdən istifadə etməklə səbəb-nəticə əlaqələrini tamamlayın.

Səbəb	Nəticə
1 ...	Çayın suyu yatağına qayıtdı.
2 Qoca palıd təlaşa düşdü.	...
3 ...	Mehriban palıd çox sevindi.
4 ...	...

6. Palıq ağacının ətrafında yaşayış məskəni salınmasının 3 səbəbini göstərin.

7. “Birlik olan yerdə dirilik var” atalar sözü mətnin hansı abzasına uyğundur?

8. Mətnin məzmunu ilə Nizami Gəncəvinin sözləri arasında oxşarlıq varmı? Sizcə, həmin oxşarlıq nədir?

9. Mətnə altından xətt çəkilmiş sözləri fərqli mənada cümlədə işlədin.

10. Verilmiş sözləri mətndəki hansı sözlərlə əlaqələndirmək olar?

əzəmətli, parlaq, xırda, balaca, yamyaşıl, möhkəm, rəngbərəng

Nümunə: *rəngbərəng quşlar*

LAYİHƏ

Ulu öndərin
böyük iftixarla söylədiyi

***"Mən həmişə fəxr etmişəm,
bu gün də fəxr edirəm ki,
mən azərbaycanlıyam!"***

kəlamı bütün azərbay-
canlıların dillər
əzbərinə çevrilib.

- Sizcə, Ulu öndər bu kəlamı nə zaman və hansı münasibətlə deyib?

Araşdırma

- Verilmiş məlumatları oxuyub həmin tarixi günü müəyyən edin.

*Bu tarixi gün ilk dəfə
1991-ci ildə
Naxçıvanda elan
olunmuşdur.*

1

*Bu bayram ayrı-ayrı
ölkələrdə yaşayan
azərbaycanlılarla
əlaqələr qurmaq, onlar
arasında birlik və
həmrəylik yaratmaq
üçün mühüm əhə-
miyyətə malikdir.*

3

*2001-ci il
noyabrın 9-10-da
Bakıda bu münasi-
bətlə I Qurultay
keçirilib.*

5

*Bu tarixi gün ulu
öndərin təşəbbüsü ilə
keçirilmiş və o, xalqı öz
ətrafında birləşdirməyə
qadir olduğunu nüma-
yiş etdirmişdir.*

2

*Bu gün dünyanın
70-dən çox ölkəsində
yaşayan 50 milyondan
artıq azərbaycanlı
öz ətrafında toplaya
bilir.*

4

İpucu:

Bu tarix:

1. İlin son ayıdır.
2. İlin son günüdür.
3. Ayın son günüdür.
4. Həmin gün iki bayram qeyd edilir.

LAYİHƏ

Araşdırmalarınızın sonu olaraq aşağıdakı sualları cavablandırın:

• Həmrəylik nədir?

• Ulu öndər nə üçün azərbaycanlıların həmrəy olmasını istəyirdi?

✓ Siz şəkli necə təqdim edərdiniz?

Şəkil üzərində işləyərkən diqqət yetirin:

Şəkildə nə təsvir olunub?

Bu şəklin mənə hansı təsiri oldu?

Nəyə görə bu şəkil belə çəkilib?

Şəklin dizaynında maraqlı nə var?

Bu şəkil izləyiciyə nəyi çatdırmalıdır?

LAYIHƏ

11. Mətnə tünd şriftlə verilmiş sözlərin yazılış qaydasına diqqət yetirin. Sizcə, onları mürəkkəb söz hesab etmək olarmı?

Qayda

Dilimizdə defislə yazılan mürəkkəb sözlər də vardır. Məsələn, *dost-aşna*, *qoyun-quzu*, *az-çox*, *adət-ənənə*, *aşib-daşmaq* və s.

Defislə yazılan mürəkkəb sözlərə aiddir:

1. Yaxınmənalı sözlərin birləşməsindən əmələ gələnlər:

qohum-qardaş, *ata-ana*, *nənə-baba* və s.

2. Əksmənalı sözlərin birləşməsindən əmələ gələnlər:

xeyir-şər, *gec-tez*, *böyük-küçük* və s.

3. Eyni sözün təkrarından əmələ gələnlər:

yavaş-yavaş, *asta-asta*, *top-top* və s.

12. Mətnə (səh. 58) mürəkkəb sözləri seçib yazılış qaydalarını izah edin.

13. Mətnə (səh. 58) qırmızı hərflə verilmiş sözü mürəkkəb sözlə əvəz edin.

14. İmla yazmağa hazırlaşın.

İmla yazarkən:

- Sözləri düzgün yazın.
- Altından xətt çəkilmiş cümlələrdə düzgün işarələrini bərpa edin.

Çinar ağaclarının dünyada, sadəcə, 8 növü var. Bu ağaclara Anadoluda Zəngilanda və Aralıq dənizi sahilində rast gəlinir. **Uzun?ömürlü** çinar iqlimi çirklə havaya çox dayanı(x,q)lı və mö(h,x)kəmdir. Çinar yarpaqları toz və zərərli qazların təsirinə gec düşür. Geniş yerlərdə kölgə ağacı kimi də istifadə olunur.

Gəncənin rəmzi hesab edilən çinar ağacları 800–1000 ilədək ömür sürür. Boyları 10–35 metr qalınlığı isə 80–100 sm uzunluğunda olur. Dünyada eni 300 sm çatan çinarlar da mövcuddur.

Gəncə şəhərində **addım?başı** nəhən(k,g) çinar ağaclarına rast gəlmək mümkündür. Çinarlar şəhərə (g,q)özəllik verir. Buna görə də Gəncəni “Çinarlar şəhəri” adlandırırlar.

Gəncədə yaşı 150-ni ötən yüzlərlə çinar ağacı var. Ən qədim “Çinar” ağacının 600 ilə yaxın yaşı var.

Tutaq ki, siz tədbir hazırlamışsınız. Məktəbin müəllim və şagirdlərini tədbirə dəvət etmək istəyirsiniz. Bunun üçün elan yazmalısınız.

Elan ərəb sözü olub mənası "meydana çıxarma", "yazılı şəkildə bildirmə" deməkdir.

Elanın necə yazıldığını bilirsinizmi?

Elə isə buyurun.

- Elan hər hansı bir məlumatı insanlara qabaqcadan çatdırmaq üçün istifadə edilir.

ELANIN HAZIRLANMASI

Nümunə:

Əziz müəllimlər və şagirdlər!

**12.12.2020-ci il tarixdə
saat 14:00-da
məktəbdə**

***"Təbii qorumaq sağlamlığı
qorumaqdır"***

adlı tədbir keçiriləcəkdir.

Tədbir məktəbin 5-ci sinif
şagirdləri tərəfindən
hazırlanmışdır.

İştirak etməyi unutmayın!

Tədbir keçiriləcəyi yer:
məktəbin akt zalı.

Hörmətlə:
5-ci sinif şagirdləri.

1

Tədbirin, məlumatın
vaxtı, saati dəqiq
göstərməlidir.

2

Tədbirin, məlumatın
məniyyəti, məzmunu,
adı qeyd olunmalıdır.

3

Tədbir keçiriləcəyi yer
(ərazi, bina, otağın nömrəsi
və s. qeyd olunmalıdır.)

4

Məlumatın kim tərəfindən
verilməsi göstərməlidir.

Qeyd:

Məktəbin və ya yaşadığınız yerin ərazisində təmizlik işləri aparmaq, ərazini artıq tullantılardan təmizləmək üçün aksiyaya yaşadılarınızı daha kütləvi şəkildə cəlb etmək üçün elan yazın.

18 yaşında dəniz səyahəti ilə maraqlanan Ceyms kömür daşıyan gəmidə şagird olur. Sonra Kral Hərbi-Dəniz Donanmasına matros kim qəbul olunur. 2 il sonra isə həmin gəminin kapitanı olur.

XVIII əsrdə avropalılar Sakit okeanın cənub hissəsi haqqında heç nə bilmirdilər. Magelandan iki əsr sonra, 26 sentyabr 1768-ci ildə Ceyms Kuk Sakit okeanda səyahətə yollandı. Kuk astronomik müşahidələr aparmalı, eyni zamanda, cənub materikinə mövcud olmasını aydınlaşdırmalı idi. İngilislər güman edirdilər ki, cənub materikini kəşf etməklə faydalı qazıntıların yataqlarını tapmış olacaqlar.

Ekspedisiyaya Kral hərbi-dəniz donanmasının kapitanı Ceyms Kuk özü başçılıq edirdi. O, səyahətə “Invador” adlanan iri, kömür daşıyan möhkəm gəmi ilə gedəcəkdi. Kuk gəmi heyətinin tərkibində təbiətçilərin, astranomların və tədqiqatçı alimlərin cəlb olunmasına nail oldu.

1768–1779-cu illərdə Kuk cənub dənizinə üç səyahət etdi. Səyahət zamanı alimlər yeni tapılan torpaqlar əsasında xəritə tərtib edir, yeni bitki növlərinin şəkillərini çəkirdilər. Onlar həmçinin Sakit okean adalarında məskunlaşan xalqlar haqqında qiymətli məlumatlar toplayırdılar. Ceyms Kuk özü dəfələrlə yerli sakinlərlə görüşmüş, onlarla söhbətlər aparmışdır. O, adalarda yaşayan yerli əhaliyə hörmətlə yanaşırdı.

LAYIHƏ

Ceyms Kuk gəmi heyətinin sağlamlığının qayğısına qalırdı. Belə ki o, ərzaq ehtiyatlarında kifayət qədər kələm turşusu və soğan, tər tərəvəzi əvəz edən portağal və limonun olmasına nəzarət edirdi. Buna görə də onun rəbərlilik etdiyi gəmi heyətində vitamin çatışmazlığından yaranan xəstəliklər olmadı.

Bundan başqa, C.Kuk öz adamlarından ciddi surətdə təmizkarlıq tələb edirdi. O, hər gün dənizçilərin əllərini yumasını yoxlayır, onların şəxsi gigiyenalarına riayət etmələrinə, gəminin təmizliyinə ciddi nəzarət edirdi. Qaydanı pozan yeməkdən məhrum edilirdi.

Kuk bütün səfər boyu quruya yaxın üzürdü ki, onun dəqiq təsvirini xəritəyə köçürə bilsin.

Birinci səyahəti zamanı ...

- Xəritəyə əsasən C.Kukun birinci səyahəti zamanı keçdiyi ərazilərin marşrutu haqqında 5-6 cümlə yazıb mətnə əlavə edin.

C.Kuk çoxsaylı Sakit okean adalarının coğrafi təsvirinin tərtibi ilə yanaşı, Havay adalarını kəşf edir, Yeni Zelandiyanın boğazla iki yerə ayrılan adalar qrupundan ibarət olduğunu müəyyən edir. O, Havay adaları qurupunu kəşf edən və Antarktikaın ətrafını dolanan ilk avropalı səyyahdır.

1. Özünüzü kəşf etmək arzusunda olan dəniz kapitanı təsəvvür edin. Nə edərdiniz?

LAYIHƏ

2. Mətnə əsasən Kuku xarakterizə edin.

3. Kuk nə üçün gəminin ərzaq anbarını kələm turşusu, soğan, portağal və limon ilə təmin etdi? Verilmiş məlumatlardan istifadə etməklə sualı cavalandırın.

Kələmin vətəni Aralıq dənizi sahili ölkələri, Yaponiya və Çin hesab olunur. Onun müxtəlif növləri var. Kələmin duzlu suya qoyulub qıcqırdılması qədim Çinə aiddir. Tərkibi C, A, U, K, B qrup vitaminləri ilə zəngindir. Zərərli mühiti zərərsizləşdirir, mikrobları öldürür.

Soğanın vətəni Asiyadır. Zaqafqaziya və Azərbaycanda soğan çox qədim vaxtdan əkilir. Tərkibi C vitamini ilə zəngindir. Soğan orqanizmi təmizləyir və zərərli şirələri xaric edir, göbələk xəstəliklərini zərərsizləşdirir. Soğanın antibakterial təsirindən istifadə edərək epidemik xəstəliklərin qarşısını almaq mümkündür.

Limonun vətəni qədim Hindistan torpağıdır. Son illərdə Azərbaycanın subtropik rayonlarında müvəffəqiyyətlə becərilir. Limonun tərkibində şəkər, azotlu maddələr, mineral maddələr A, VI, V2, Z, S, P, R vitaminləri mövcuddur. Onun təzə sıxılmış şirəsi bədəndən zərərli maddələri xaric edir, insanın immunitetini möhkəmlədir. Şərq təbabətində limon qara ciyər və ağ ciyər xəstəliklərini, qripi sağaldan, müxtəlif zəhərlənmələrdə zəhər əleyhinə qoruyucu vasitə hesab edilib.

Portağalın vətəni Yeni Çin və Hind-Çindir. Qədimdə məhsuldarlıq, uğur və məhəbbət simvolu kimi qəbul edilmişdir. Portağal şirəsində xeyli C vitamini olduğuna görə soyuqlama və avitaminoz xəstəliklərin müalicəsi üçün xeyirlidir. O, yorğunluğu aradan götürür və qan damarlarını möhkəmləndirir, bakteriyaları öldürür, immuniteti yüksəldir, bağırsaqların işini normalaşdırır, damarları möhkəmləndirir.

LAYIHƏ

4. Nə üçün Kuk gəmi heyətindən gigiyena qaydalarına və təmizliyə əməl etməyi tələb edirdi?

2019–2020-ci illərdə bütün dünya “koro-navirus” (COVID-19) adlı pandemiya təhlükəsi ilə üzləşdi. Bu virus kəskin ağ ciyər xəstəliklərinə səbəb olmuş, minlərlə insanın həyatına son qoymuşdur.

Epidemiya tez vaxtda yaşayış yerində (bir ölkədə, rayonda, kollektivdə) hər hansı infeksiyon xəstəliyin kütləvi şəkildə yayılmasıdır.

Pandemiya infeksiyon xəstəliyin bir neçə ölkəni, qitəni və ya bütün Yer kürəsini əhatə etməsidir.

● Şəkildə nə təsvir olunmuşdur?

5. Təqdim olunmuş mövzuda danışın.

VİRUSDAN QORUNMAQ ÜÇÜN:

Ailədə görülen tədbirlər

Məktəbdə görülen tədbirlər

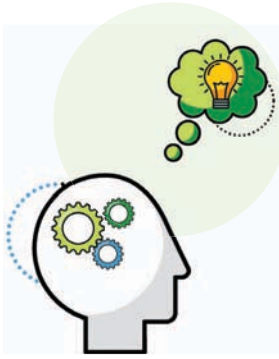
Dövlət tərəfindən atılan addımlar

Bəs sən nə etdin?

LAYIHƏ

5. Bunlardan biri *kəşf* sözünün leksik mənasıdır.

6. *Boğaz* sözünü həm həqiqi, həm də məcazi mənada cümlədə işlədin.

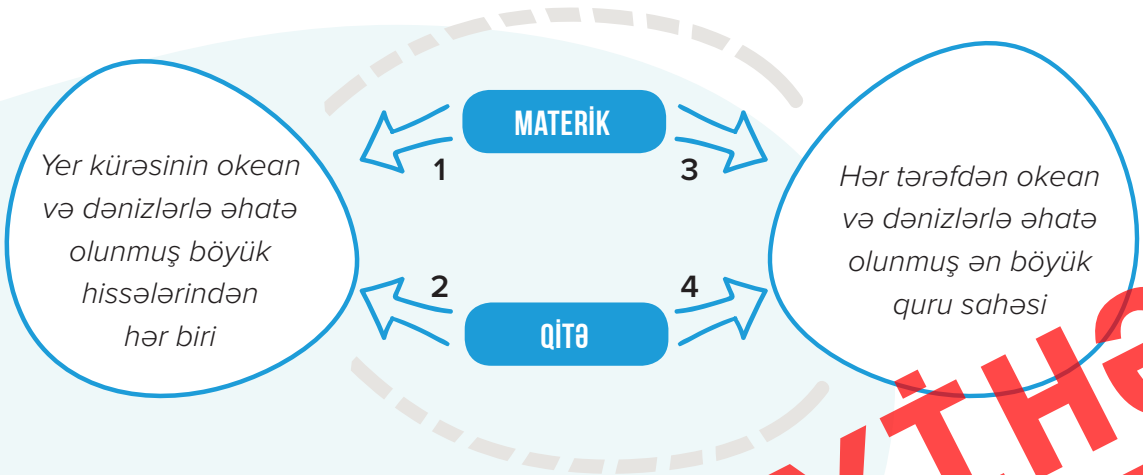
Nümunə:

Göz görmə orqanıdır. (həqiqi mənə)

Ceyran bulağın gözündən su içdi. (məcazi mənə)

7. *Səyahət* və *səfər* sözlərinin ifadə etdiyi mənalar tapmaqla onların yaxınmənalı söz olub-olmadığını deyin.

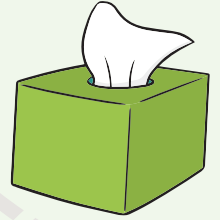
8. Oxlardan hansının istiqaməti düzdür?

LAYIHƏ

9. Verilmiş mövzuda təqdimat (*dialog və mətn də ola bilər*) hazırlayın.

EVDƏ

Yeməkdən əvvəl
və sonra

Ayaqyoluna getməzdən əvvəl və
sonra

HƏYƏTDƏ

Heyvanlarla oyna-
dıqdan sonra

Həyətdə oyna-
dıqdan sonra

*Şəxsi gigiyena
qaydalarına necə
riayət etməli?*

İCTİMAİ YERLƏRDƏ

Bulvar və parklarda

Əyləncə və istirahət
mərkəzlərində

Nəqliyyat
vasitələrində

LAYIHƏ

At, övlad və torpaq (ixtisarla)

Torpaqdan pay olmaz.

Çaparlar yollarda duman qopardı.
Çatdı hökmdardan xaqana xəbər:
– Gözəl ağ atını sən mənə göndər!
“Ağ atı verəkmi?! At ki qanaddır!”
Xaqan çox düşündü, o, qəmə batdı.
Dedi: Qan düşməsin bir atın üstdə.

İl keçdi...
Çatdı hökmdardan xaqana xəbər:
– Ortancıl oğlunu sən mənə göndər,
Mənim qoşunumda əsgərlik etsin.
Yox, yox! Ağ atıma mehtərlik etsin!
“Övladdan əl çəkək? Övlad muraddır!”
Xaqan çox düşündü, o, qəmə batdı.
Dedi: Qan düşməsin bir oğul üstdə.

Dünyaya nur saçan erkən bahardı,
Çaparlar yollarda duman qopardı:
– Daha darlıq edir burda yer mənə.
Qonşu torpaqları, xaqan, ver mənə!
“Yadlar hakim olsun yurdunda mənim?”
Gəldi məsləhətə el dəstə-dəstə:
– Vəcsiz torpaqlardır, qoy verək getsin.
– Kol-kos da bitməyir o şoran düzdə.

*Sizcə, xaqan nə
deyəcək?*

Xaqan öz yerindən qalxdı kədərlə:

... Çaparlar qorxudan geri çapdılar,
Yadlar bu torpaqda qəbir tapdılar....

Nəbi Xəzri

1. Oxuduğunuz mətnə aid suallar tərtib edin və cavablandırın.

Sual: _____

Cavab: _____

Sual: _____

Cavab: _____

2. Mətndəki əsas fikri müəyyən edin.

3. Mətndə təsvir olunan hansı hadisə əsas fikrin tapılmasına yardımçı olur?

4. Mətnin məzmununu danışmaq üçün plan tərtib edin.

Plan:

1. *Obrazları seçin və onlarla bağlı hadisələri müəyyən edin.*
2. *Hadisələrin ardıcılığına diqqət yetirin.*
3. *Hadisələri bir cümlə ilə ifadə edin.*

Qeyd:

Məzmunu danışarkən hadisələri III şəxsin dilindən verin.

Nümunə:

Mətnə verilmişdir:	III şəxsin dilindən:
Çatdı hökmdardan xaqana xəbər: – Gözəl ağ atını sən mənə göndər!	Bir gün çaparlar hökmdardan xaqana xəbər gətirirlər. Hökmdar xanın ağ atını tələb edirdi.

LAYIHƏ

- Məlumatları diqqətlə oxuyun. Sual işarəsinin yerinə yazılacaq cümləni müəyyən edin.

✓ Cümləni müəyyən etmək üçün hər mətndən əsas fikri müəyyən edin.

✓ Müəyyən etdiyiniz fikirlə bağlı mülahizələrinizi bildirin.

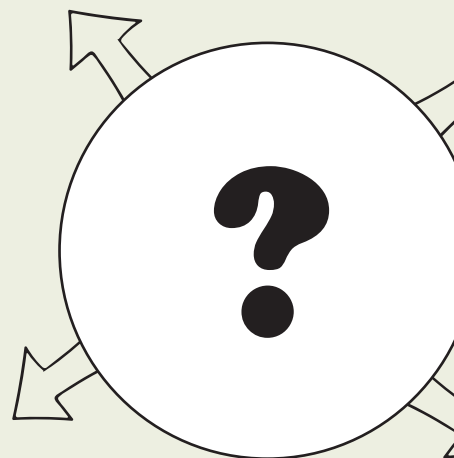
Ümummilli lider

HEYDƏR ƏLİYEV

Vətənpərvər olmaq üçün üç şərt vacibdir: "Birincisi budur ki, vətənpərvər olmaq istəyən şəxs gərək öz vətəninin tarixini, ədəbiyyatını, coğrafiyasını yaxşıca bilsin. İkinci budur ki, gərək o şəxsin bir peşəsi olsun ki, əməlləri ilə vətənə bir xeyir verə bilsin. Üçüncüsü budur ki, özünü vətənə fəda etməkdən qorxmasın. O şəxsdə ki bu üç şərt yoxdur, onda Vətən barəsində danışmağa dəyməz".

XAQAN OBRAZI

*Niyə torpağımı mən verim yada?!
Torpaq mənim deyil,
Xalqındır torpaq!
Babamdan bu torpaq mənə mirasdır!
Bu torpaq üstündə ölsəm də, azdır!
Gəl, düşmən, yasını görəcək aləm!
Sənə özün boyda torpaq verərəm!*

20 YANVAR ŞƏHİDİ

1990-cı ildə keçmiş sovet ordusunun hərbi hissələri Bakı şəhərində dinc əhaliyə qarşı silah işlətdi. Xalqın müstəqil dövlət qurmaq istəyinə mane olmaq istədi. Ancaq xalqımızın azadlıq arzusunu söndürə bilmədi. Biz torpaqlarımızın bir qarışını da düşməinə qıymadıq.

Biz sübut etdik ki, Vətən oğulları Vətən uğrunda ölməyi bacarmasa, Vətən dirilməz. Biz "Torpaqdan pay olmaz" deyərək etiraz səsimizi ucaltdıq. Vətən yolunda şəhid olduq.

CABİR NOVRUZ

Vətəni sevmək azdır,
Onu qorumaq gərək.
Vətənim demək azdır,
Vətənin olmaq gərək.

Övlad gərək vətənə,
Vətəndir yol, deyirlər...
Ona qurban gedənə
Əsl oğul deyirlər...

Onun əvəzi olmur,
O hər kəsdən irəli.
Gözdən əzizi olmur,
Vətən gözdən irəli...

Ədi quşcuğazın da
Ola Vətəni gərək.
Vətəni sevmək azdır,
O sevə səni gərək...

Nə vaxt viran olur o,
Zülmət gəzir üzündə:
Cığırını, yolunu
Yad çəkmələr əzəndə...

O keçməz əldən-ələ,
O əbədi diləkdir.
Qara tikanı belə
Yenə Vətən deməkdir...

Fərqi yoxdur azca da;
Ya kiçik yalı getdi,
Ya bir quru ağacı,
Ya bir mahalı getdi...

Bilir ərlər, ərənlər,
Vətənə tay olmayır,
Ömürdən pay verərlər,
Vətəndən pay olmayır.

LAYIHƏ

Əziz dost!

Daha bir bölmənin sonuna gəldik. Bölmədə müxtəlif mətnlərlə tanış oldunuz. Yer kürəsinin “müraciətini”ni dinlədiniz.

Artıq sağlamlığınızın qorunmasında təbiətin, havanın, suyun, gigigeyan qaydalarına riayət etməyin rolu haqqında müəyyən təsəvvürlərə maliksiniz.

Əvvəl bildiklərinizlə öyrəndikləriniz arasında fərq oldumu? Yeni nə öyrəndiniz?

Verilmiş cümlələri tamamlayın, yazılarınızı müzakirə edin.

Bir çiçək olsa idim,

olardım,

çünki ...

Bir ağac olsa idim,

olardım,

çünki ...

Bir bitki olsa idim,

olardım,

çünki ...

Bir quş olsa idim,

olardım,

çünki ...

LAYİHƏ

Bir həşərat olsa idim,

olardım,
çünki ...

Əgər Yer kürəsi olsa
idim,

Əgər yağış olsa idim,

Əgər Günəş olsa idim,

Əgər Ay olsa idim,

LAYIHƏ

BİZ VƏ MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR

Bölmədəki mətnlərlə tanış olduqca
aşağıdakı suallara cavab tapın:

Dəyər nədir?

*Mənəvi dəyərlər
dedikdə nə nəzərdə
tutulur?*

*Dəyərlərə
nə daxildir?*

Tutuquşu

Nənənin məktubu

*Benjamin
Franklin*

*Ağacların
bəhsi*

LAYİHƏ

İnsan hədəfə
necə nail ola
bilər?

Qarışqayeyənlər

Tısbağa və
ördəklər

Təmənnalı
yaxşılıq

Poçt göyərçinindən
"hörümçək toru"na

Dəyərlərin
inkışafımızda nə
kimi rolu vardır?

Dəyərlərn
formalaşmasında
mütaliənin rolu nədir?

LAYİHƏ

Benjamin Franklin

Əziz dostlar!
Sizə maraqlı bir
şəxs haqqında
məlumat vermək
istəyirik!

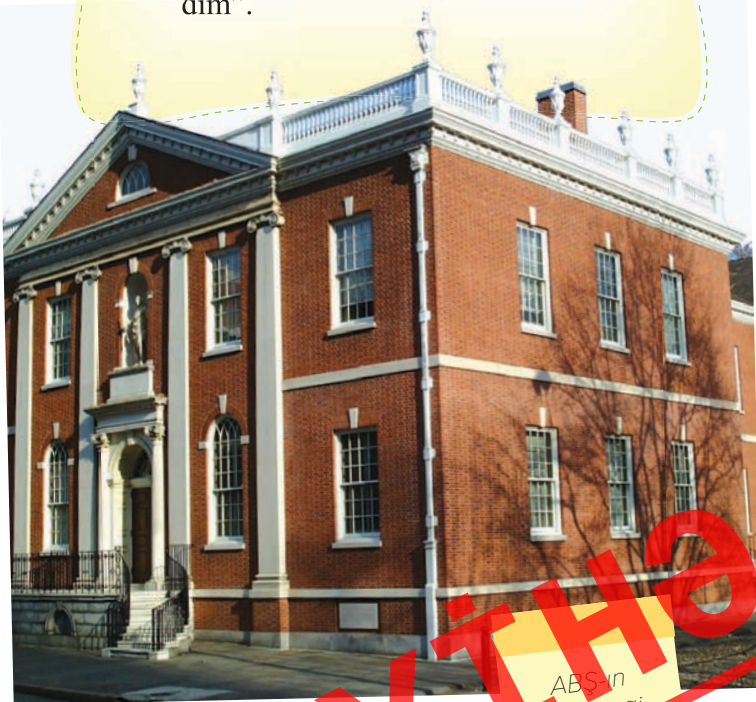
Hazırsınız mı? Elə isə dinləyin.

O, kasıb bir sənətkar ailəsində dünyaya gəlib. Atası hazırladığı sabun və şamı satmaqla çoxuşaqlı ailəsini çətinliklə dolandırır. Hətta imkansızlıq ucbatından 15-ci oğlu Benjaminin təhsil almasına şərait də yarada bilməyib. Amma Franklin təhsil ala bilməsə də, öz üzərində işləməsi, çalışqanlığı və ən əsası, qarşısına qoyduğu hədəfə əzmkarlıqla can atması sayəsində nailiyyətlər qazanıb. O, "Avtobiografiya" əsərində yazır: "Oxumaq özümə icazə verdim yeganə əyləncə idi. Mən vaxtımı oyunlara və digər əyləncələrə xərcləmədim".

O, ABŞ-da ilk ictimai kitabxananın və Pensilvaniyada ilk yanğınsöndürmə idarəsinin yaradıcısıdır.

B.Franklin uğur qazanmaq istəyən gənclərə öyüd və nəsihətlər vermiş, onları düzgün yaşamağa və əxlaqi dəyərlərə sadıq qalmağa çağırırmışdır.

ABŞ'nin
ilk ictimai
kitabxanası

LAYIHƏ

İNTİZAM – şəxsi əşyaları onlar üçün ayrılmış xüsusi yerdə saxlayın, hər bir məşğuliyyət üçün xüsusi vaxt müəyyənləşdirin.

TƏMKİNLİLİK – hər şeydən ötrü həyəcanlanmayın, inciklik hissini bacardıqca cilovlayın.

QƏNAƏTCİLLİK – israfçılığa yol verməyin, pulu qənaətlə lazım olan şeylərə xərcləyin.

ƏDALƏT – heç kəsə zərər verməyin, lovğalıq etməyin, xeyirxah işlərlə məşğul olun.

TƏMİZLİK – həm geyiminizdə, həm də evdə səliqə-sahmana riayət edin.

SƏMİMİYYƏT – yalana yol verməyin, təmiz düşün-cəyə malik olun.

ÇALIŞQANLIQ – vaxtı boş yerə keçirməyin, faydalı işlərlə məşğul olun, lazımsız işlərdən qaçın.

SUSMAQ – boş söhbətlərdən qaçın, yalnız fayda verə biləcək mövzular barədə danışın.

NƏFSİ CİLOVLAMAQ – süfrədən doymamış durun, tamahkar olmayın

QƏTİYYƏTLİLİK – vacib işlərin yerinə yetirilməsində cəsarətli olun.

Sizdə bu xüsusiyyətlərdən hansı var? Hansı yoxdur? Özünüzü övlad, şagird, dost kimi qiymətləndirərkən bu xüsusiyyətləri qeyd etmişdinizmi?

1. *Sorğu.*

*Yaşadığınız
arasında mütaliə
ilə bağlı sorğu
keçirin.*

Sorğunun keçirilməsi üçün plan.

1. Müəlliminizin köməyi ilə suallar tərtib edin.
2. Yoldaşlarınıza suallarla müraciət edin.
3. Cavablarınızı ümumiləşdirin.
4. Nəticələri təqdim edin.

Sorğunun keçirilməsi üçün sualları təqdim edirik (Siz fərqli suallar da tərtib edə bilərsiniz):

1. Boş vaxtlarınızda nə edirsiniz?

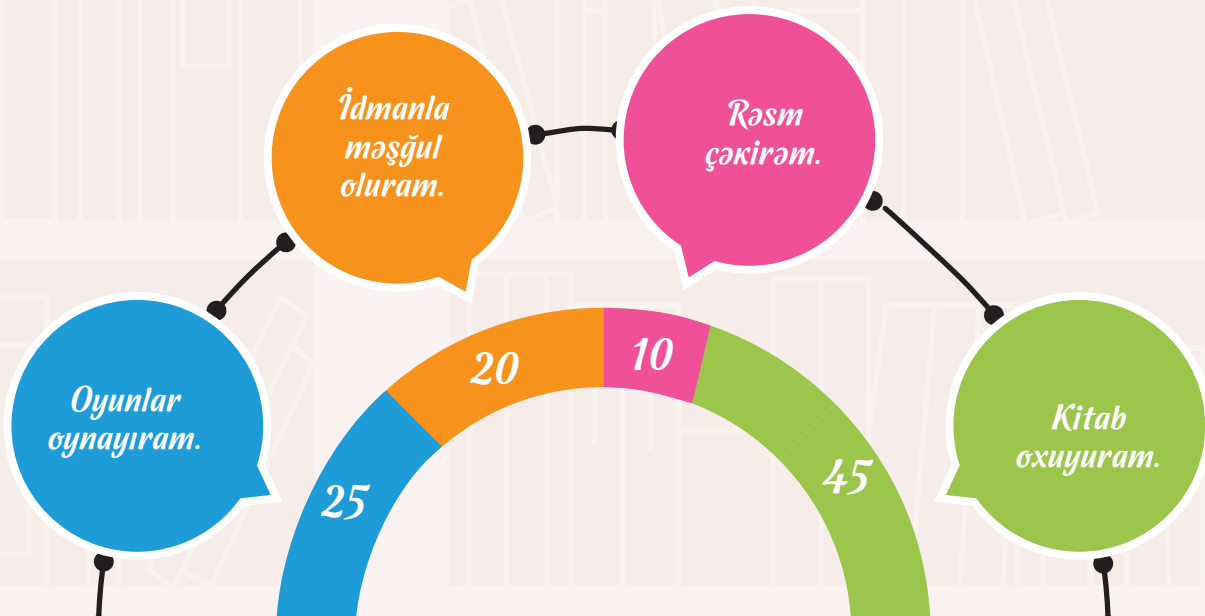
Təxmini cavablar belə ola bilər:

- Kompüterdə oyunlar oynayıram.
- Kitab oxuyuram.
- Rəsm çəkirəm.

2. Hansı kitablara üstünlük verirsiniz?
3. Kitabı nə üçün oxuyuruq?

Sorğunun ümumiləşdirilməsi. (Sizdə nəticələr fərqli olacaq.)

Nümunə:

Nəticə:

Sorğu nəticəsində müəyyənləşdirdik ki, yaşadığımızın əksəriyyəti boş vaxtlarını kitab oxumağa (kompüter oyunları oynamağa) sərf edir. Uşaqlar daha çox fantastik mövzuda kitablar oxumağa (kompüter oyunları oynamağa) üstünlük verirlər.

“Kitabı nə üçün oxuyuruq?” sualına əksər uşaqlar “nəticə çıxarmaq üçün” cavabını vermişdir. Şagirdlərin az hissəsi – 5 nəfər bilik almaq üçün cavabını vermişdir.

Deməli, şagirdlər kitab oxumağın faydalarını anlayır və buna görə də mütləqə üstünlük verirlər.

1. Bəxtiyar Vahabzadənin "Kitab" şeirini dinləyin, sualları cavablandırın.

Şeirdə kitab
müəllimə
bənzədilir. Çünki

1

3

Kitablar bizə hansı
"sirləri" xəbər verir?

2

Şeirdə kitab *ataya*
bənzədilir. Çünki

2. Məktubu intonasiya ilə oxuyun. Oxu zamanı
mötərizədəki sözlərdən uyğun olanını seçin.

Sözlərin düzgün tələffüzünü
deyin.

yanmayan	[...]
siğmayan	[...]

Mənim sevimli nəvəm!

Öz davranışını düzəldənə qədər sənə məktub
(*göndərməyəcəkdim, yazmayacağdım*). Əminin uşaqları qarşısındakı hərəkətlərini heç unuda bilmirəm. Sənin pal-paltarın və kitabların daha (*çox, xeyli*) olduğuna görə özünü üstün tutur, oyunürsən. *Yersiz* oyunmələrinə heç dözə bilmirəm.

Nə olsun ki, kitabların çoxdur! Sobada *yanmayan* odunun istisi ola bilərmi?! Oxumadığın kitablarınla oynamaq sənə heç bir hörmət qazandırmaz.

LAYİHƏ

4

Kitab insanı nə üçün
ağlada bilər?

5

Şeirdə hər bənddə ifadə
olunan fikirləri yazın.

I bənd _____

II bənd _____

III bənd _____

6

Şeirdəki *əsas fikri*
müəyyənləşdirin.

Sənə bir məsələni xatırlatmaq istərdim, mənim nə-
vəm. Özünü bəyənən, yerə, göyə sığmayan ağacların
meyvəsi olmaz. Məgər sən meyvəsiz ağac olmaq istə-
yirsən?

Özünü bəyənən, lovğa insanlardan dost-tanışları tez
üz döndərirlər. Qəlbi təmiz olmayanlar həmişə qorxu
içində olurlar. Səni qorxu içində yaşamağı görmək, tək-
lənmiş görmək istəmirəm. Səni belə görməkdənsə,
ölməyimi (*yüksək, üstün*) tuturam.

Sənə çoxlu kitab oxumağı və davranışında dəyişiklik
etməyi tövsiyə edirəm. Davranışını dəyişdirməyəne qə-
dər səni bağışlamayacağam.

Gözlərindən öpürəm.

Nənə.

Hekayənin ardını
düşünün. Siz onu
necə tamamlamaq
istərdiniz?

Mustafa Ruhi

3. Azərbaycanın xalq şairi Səməd Vurğun demişdir: “*Birinci addımda lovğalananlar ikinci addımda yıxılacaqlar*”. Sizcə, şair niyə belə hesab edirdi? Mətdən istifadə etməklə sualı cavablandırın.

4. “Özünü bəyənən, yerə, göyə sığmayan ağacların meyvəsi olmaz” deyərkən nənə nəyi nəzərdə tuturdu?

- 1) Uca ağacların meyvəsinin olmadığına işarə edir.
- 2) Nəvəsinin tək qalacağından qorxur.
- 3) Nəvəsinin dostlarsız qalacağından qorxur.
- 4) Əmisi uşaqlarının nəvəsindən küsəcəyindən qorxur.

5. Nəvə davranışında hansı dəyişikliyi etməlidir?

6. Necə düşünürsünüz, nəvə nənəyə cavab məktubu yazacaqmı? Niyə belə düşünürsünüz?

7. Nə üçün nənə nəvəsinə kitab oxumağı tövsiyə edir?

8. Siz nəvəyə nə məsləhət görərdiniz? Ona xasiyyətini dəyişmək üçün hansı əsəri oxumağı məsləhət görərdiniz?

9. “Hər kitab bir xəzinədir, həm də başqa xəzinələrə açardır” fikrini neçə başa düşürsünüz?

10. Altından xətt çəkilmiş cümlədə əksmənalı sözləri müəyyənləşdirin.

11. Göy rənglə verilmiş sözü aşağıdakı sözlərin hansı ilə əvəz etsəniz, cümlənin mənası dəyişməz?
lazımsız, əhəmiyyətsiz, maraqsız

15. Mətni oxuyub məzmununa münasibət bildirin.

Müəllim uşaqlara sualla müraciət edir:

– Uşaqlar, dünyanın yeddi möcüzəsi hansıdır?

Uşaqlar yerbəyerdən dillənir:

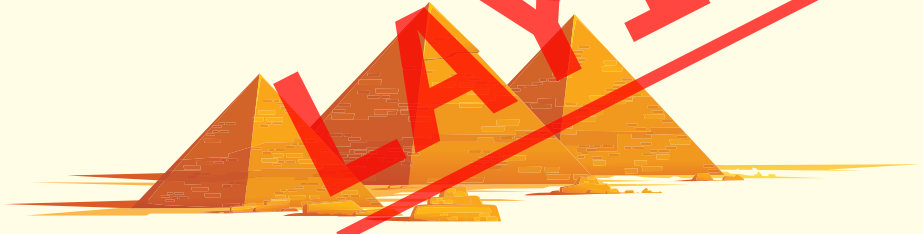
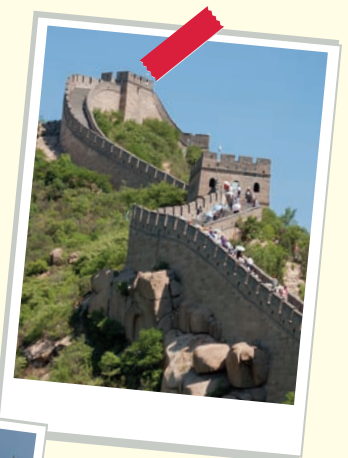
– Semiramidanın asma bağları.

– Böyük Çin səddi.

– Tac-mahal

– Misir piramidaları

– ● ● ●

12. *Düzəltmək* sözünün hansı mənası mətnəkinə (səh. 82) uyğun gəlir?

- Montyor işıq xəttini qaydaya saldı.
- Quşlar özlərinə yuva qurdular.
- Təşkilat qısa vaxt ərzində bütün nöqsanları aradan qaldırdı.
- Əmisi onun işə qəbul edilməsinə kömək etdi.
- Kinoya bilet ala bildinmi?

13. Müvafiq şəkilçilərdən istifadə etməklə sağ və sol sütundakı sözləri uyğunlaşdırın.

unutmaq

bağışlamaq

xatırlatmaq

istəmək

qazandırmaq

hörmət, insan, dost, hədiyyə, şöhrət,
tədbir, hadisə, yemək, ünvan,
yoldaş, ata, bacı

✓ Bir neçəsini cümlədə işlədin.

14. *Üz döndərmək, yaddan çıxarmaq* birləşməsinə bir sözlə ifadə edin.

Nümunə: Başa düşmək – anlamaq

✓ Özünüz də belə nümunələr düşünün.

Həmişə dərstdə fəal iştirakı və qeyri-adi cavabları ilə fərqlənən Nicatın sual-cavabda iştirak etməməsi müəllimin diqqətini cəlb etdi.

– Nicat, deyilənlərə nə əlavə edə bilərsən?

– Müəllim, mən hesab edirəm ki, ən böyük möcüzə düşünmək, danışmaq, eşitmək, görmək, hiss etmək, dadmaqdır.

Əgər insan düşünməsəydi, ●●●

Əgər insan hiss etməsəydi, ●●●

Əgər insan görməsəydi, ●●●

Əgər insan dadmasaydı, ●●●

Əgər, ●●●

✓ Sizcə, Nicat fikirlərini necə əsaslandıracaq? Siz bu fikirləri necə tamamlayardınız?

16. “Kitab böyük müəllimdir” mövzusunda təqdimat hazırlayın.

1. Mətni ağacların “səs tonu”na uyğun oxuyun. İntonasiyaya uyğun müvafiq əl hərəkətlərindən istifadə edin.

Alma, palıd, şam ağacı hal ilə
Eylədilər bəhs bu minval ilə:
Başladı tərifə palıd qamətin,
Öydü özün zorbalığın, halətin:

“Yetməz olur, – söylədi, – dağlar mənə,
Layiq olur fəxr edə bağlar mənə.
Az qala, başım yetişir göylərə,
Şax budağım kölgə salıb hər yerə;
Əssə külək, qopsa da tufan, yenə
Əyməyə əsla gücü çatmaz mənə;
Canlıcadı, zorbacadı baldırım,
Sındıra bilməz məni heç ildırım!”

Alma ağacı ona verdi cavab:
“Eyləmə tərif özünü, ey cənab!
Zorbadı hərçənd ki qəddin sənin,
Yox mənə tay olmağa həddin sənin.
Səndə bitər bir neçə vəciz qoza,
Ancaq o da qismət olar donquza.
Məndə amma yaxşı, gözəl alma var,
Rəngini hər kim görə heyran qalar!
Dadlı, lətafətli, məlahətlidi,
Saplağı incə, özü ləzzətlidi!”

LAYIHƏ

Şam ağacı bildi bu keyfiyyəti,
Söylədi: “Bəsdir, buraxın söhbəti!
Boş danışığından nə çıxar, ay balam?
Qış günü siz çılpaq olursuz tamam.
Ancaq mənim qışda da yaz kimi,
Yaşıl olur paltarım atlas kimi.
Lazımam mən ev tikən insanlara,
Həm dirəyəm, həm qapı eyvanlara.
Qış sobada xalq məni yandırar,
Mənfəətim xalqə mənim çox dəyər”.

M.Ə.Sabir

LAYİHƏ

2. Hansı ağacın nitqində lovğalığa, kobud sözlərə daha çox yer verilmişdir? Sizcə, onlar necə danışmalı idi?

3. Fikirlərdən biri mətndə yoxdur:

- A) Yalnız şam ağacı özünün xalqa olan xeyrindən danışır.
- B) Ağaclar biri digərinin xeyrini bilir.
- C) Alma ağacı danışığında ədəb qaydalarını pozur.
- D) Palıd ağacı ildırımından qorxmadığını deyir.
- E) Mətnə ağaclardan birinin çox uca olduğuna işarə edilir.

4. Mətnə əsasən demək olar:

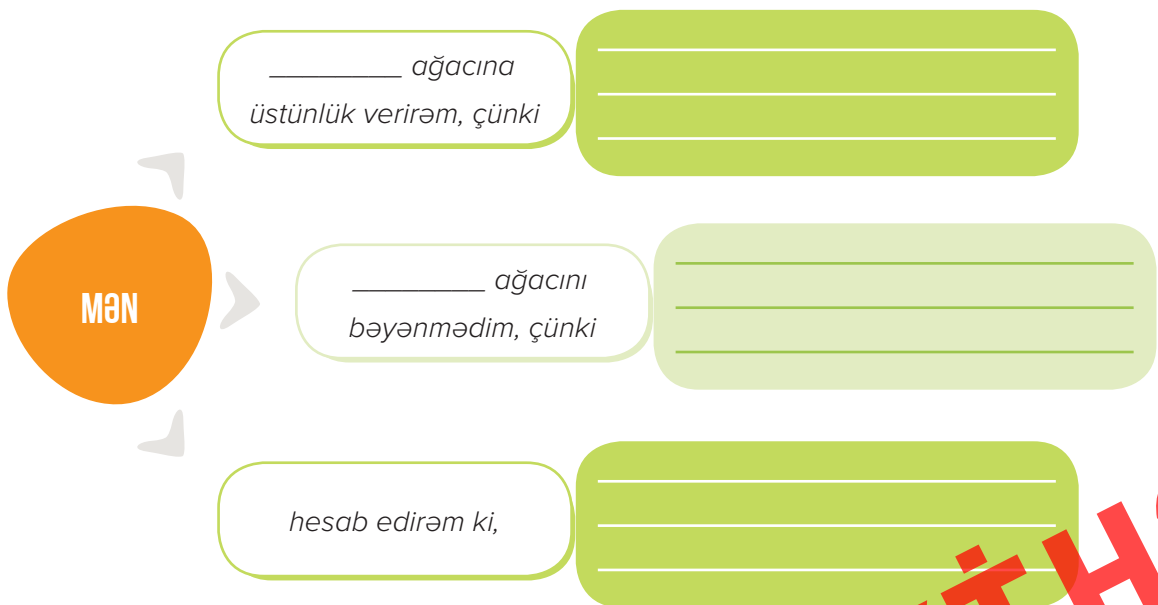
- 1. Ağaclardan yalnız birinin dadlı meyvələri olur.
- 2. Palıd ağacından qışda odun kimi istifadə olunur.
- 3. Şam ağacının qozaları olur.
- 4. Alma ağacı palıdın sözünü kəsir.
- 5. Qışda alma və palıd ağacının yarpaqları solur.

5. Şeir insanda hansı xüsusiyyətləri tərbiyə edir?

6. M.Ə.Sabir palıd, alma, şam ağacları vasitəsilə mənfi xüsusiyyətləri göstərmişdir. Sizcə, o hansı keyfiyyətləri bəyənir? Onun oxuculara çatdırmaq istədiyi əsas fikir nədir?

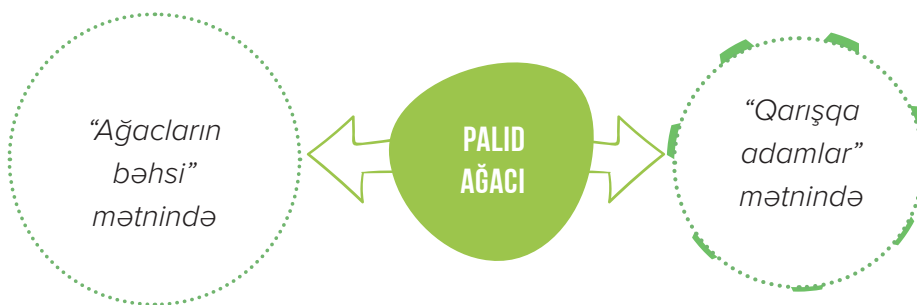
7. İnsan öz keyfiyyətləri haqqında danışarkən nəyə diqqət yetirməlidir?

8. Sxem əsasında danışın.

LAYIHƏ

9. Palıd ağacını “Qarışqa adamlar” mətnindəki palıd ağacı ilə müqayisə edin.

10. Araşdırma.

Palıd, alma, şam ağacı haqqında məlumat toplayıb onların sözlərinin düz olub-olmadığını müəyyən edin.

BUNUN ÜÇÜN:

İlk növbədə, plan tərtib edin.

Tərtib etdiyiniz plana uyğun məlumatlar seçin.

Mövzuya uyğun material toplayın.

Məlumatlar əsasında ağacların dediklərini ya təsdiq, ya da inkar edin.

	Mətnə	Müəyyən etdim
1 Palıd 	...	...
2 Alma 	...	...
3 Şam 	...	...

LAYIHƏ

11. Şəkillərə diqqətlə baxın. Onlarda hansı hiss və duyğuların ifadə olunduğunu deyın.

Qayda

İnsanlar bir-biri ilə ünsiyyət qurarkən müxəlif səs tonu və intonasiyadan istifadə edir, məlumatı çatdırırlar. Bəzən məlumatın ötürülməsi üçün müxtəlif əl-qol və üz hərəkətlərindən istifadə edilir.

Məumatın ötürülməsi zamanı istifadə olunan əl-qol hərəkətləri *jest*, üz hərəkətləri *mimika* adlanır.

Jest və mimikalar nitqin daha canlı və təsirli olmasına yardım edir.

12. Yuxarıdakı şəkillərdə əl-qol və üz hərəkətlərini fərqləndirin.

13. Şeirdə *tərif* sözü hansı mənada işlənmişdir?

14. Məntiqi ardıcılığı tamamlayın.

15. Şekli adlandırmaqla sxemi tamamlayın.

**ŞƏKLİ BİR SÖZLƏ
İFADƏ EDİN**

**SÖZÜN İFADƏ ETDİYİ
MƏNANI YAZIN**

**SÖZÜN TƏLƏFFÜZÜNÜ
YAZIN**

**SÖZ BİRLƏŞMƏSİNİ
CÜMLƏDƏ İŞLƏDİN**

SÖZ BİRLƏŞMƏSİ YARADIN

**HƏMİN SÖZÜ CÜMLƏDƏ
İŞLƏDİN**

16. *Bağlar* sözünü fərqli mənalarda cümlədə işlədin.

17. Əlamət bildirən sözlərə uyğun olan sözlər müəyyən edin.

canlı	yararsız	möhkəm
zorba	yaşıl	incə
dadlı	uca	yaxşı

18. Hər hansı bir ağac (*dərman bitkisi, gül də ola bilər*) haqqında məlumat toplayıb təqdimat hazırlayın.

✓ Təqdimatlarınızda məlumatların düzgünlüyünə əmin olduqdan sonra sosial şəbəkələrdə yerləşdirin.

LAYIHƏ

Tutuquşu (nağıl, sadələşdirilmiş)

Oxudan
əvvəl

Oxudan
sonra

- Mətnə nədən danışılacaq?

Fikirlərinizdə hansı
dəyişiklik oldu?

Göy rəngdə verilmiş
sözlərdə hansı hərflər
yazılmalıdır?

Sözlərin düzgün tələffüzünü
deyin.

günlər	[günnər]
çəmənlər	[...]

Biri vardı, biri yoxdu. Çəpəri dağılmış, gülləri solmuş, ağacları yarıqurumuş köhnə bir bağ vardı. Bağda yaşayan quşların günləri çox çətin keçirdi.

Günlərin birində bu bağa bir bülbül uçub gəldi və bir neçə nəğmə oxudu. O, bağdakı quşları **başına yığdı**. Quşlar yığılan kimi bülbül onlara nitq söylədi. Bu nitqdən quşlar bir şey anlamadırlarsa da, yenə çoxlu alqışlayıb: “Əhsən! Əhsən!” – dedilər.

Sonra bülbül bu bağa gəlmək **niyyətini** bəyan etdi və dedi:

– Mənim əziz qardaşlarım! Mən yaşıl, güllü-çiçəkli çəmənləri buraxıb bura gəldim ki, sizə də özüm kimi nəğmə oxumaq öyrədim. Buyurun, başlayaq!

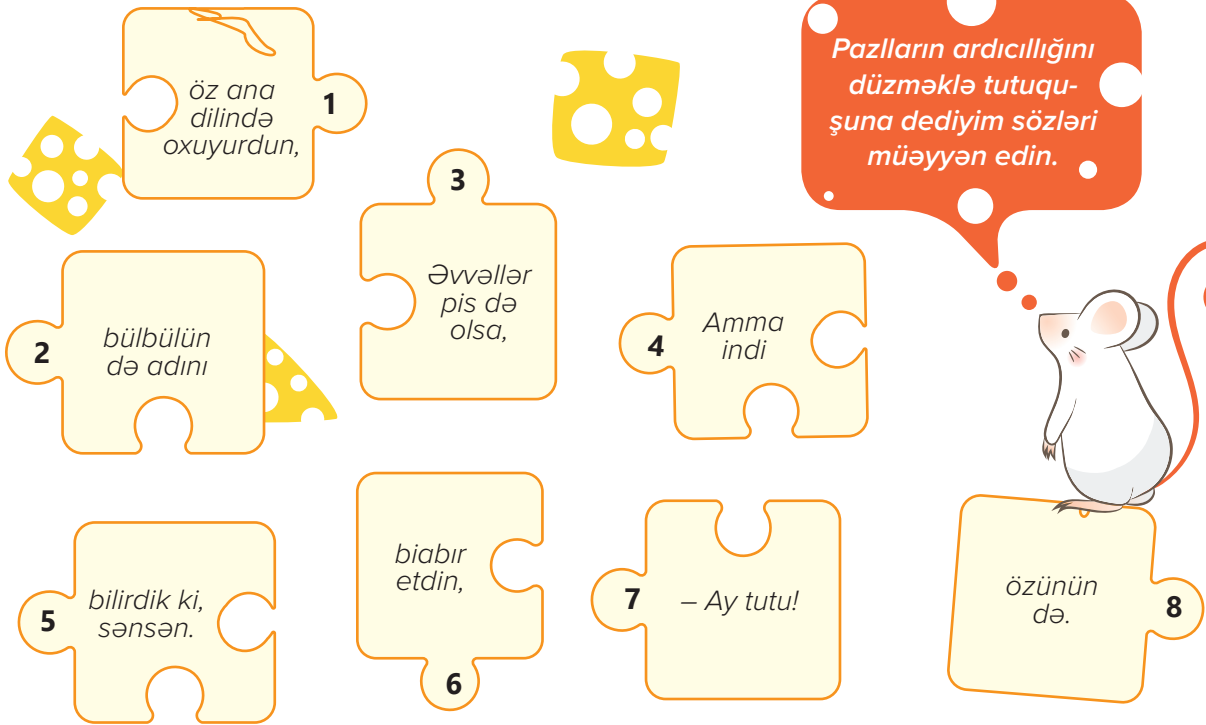
Bunu deyib bülbül quşlara təlim keçməyə başladı. Qarğalar qırıldı, bayquşlar ulaşı, sağsağanlar qığıldaşı, sərcələr cıkkıldəşdi, xülasə hər quş öz anasının öyrətdiyi səslə oxumağa başladı.

Bülbül nə qədər çalışdı, quşlardan heç biri onun kimi oxuya bilmədi.

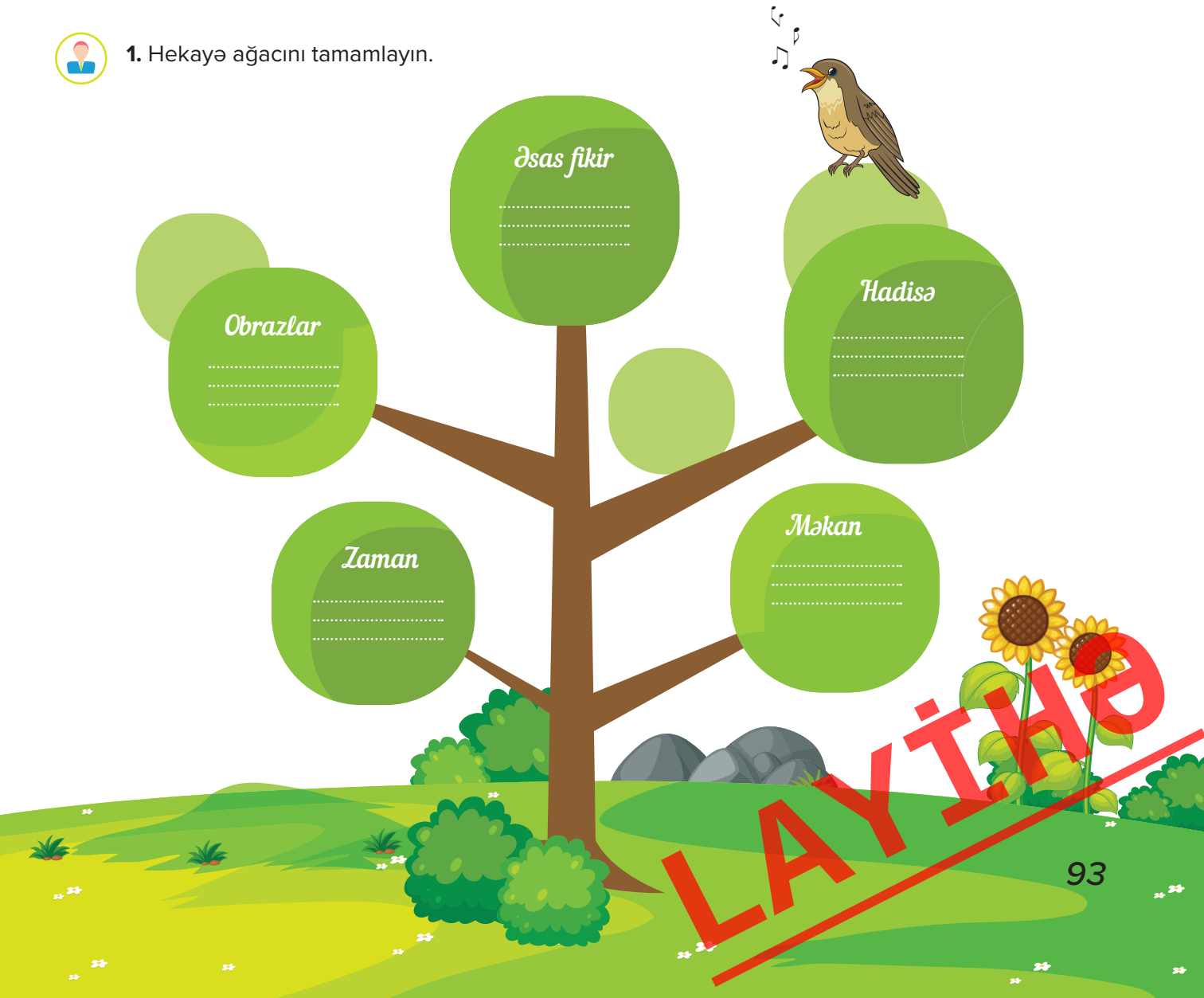
Ancaq bircə tutuquşu, öz adətinə görə, onu yamsılaya bildi. Axırda bülbül quşlardan naümid olub onları tutuquşuna tapşırırdı və özü də gəlirdi yəre qayırdı. Bülbül gedəndən sonra tutuquşu bir **k(a,o)nsert pr(o,a)qramı** düzəltdi. Dəvət olunmuş qonaqlar həmin gün məclisə yığıldılar. Tutuquşu bir uca yerə çıxıb əcaib bir səslə qarğa kimi qarıldadı, sağsağan kimi qığıldadı, hətta qurbağa kimi də qurıldadı. Ancaq bülbül kimi oxuya bilmədi.

Tutuquşuna qulaq asan Siçan bunu görüb dedi:

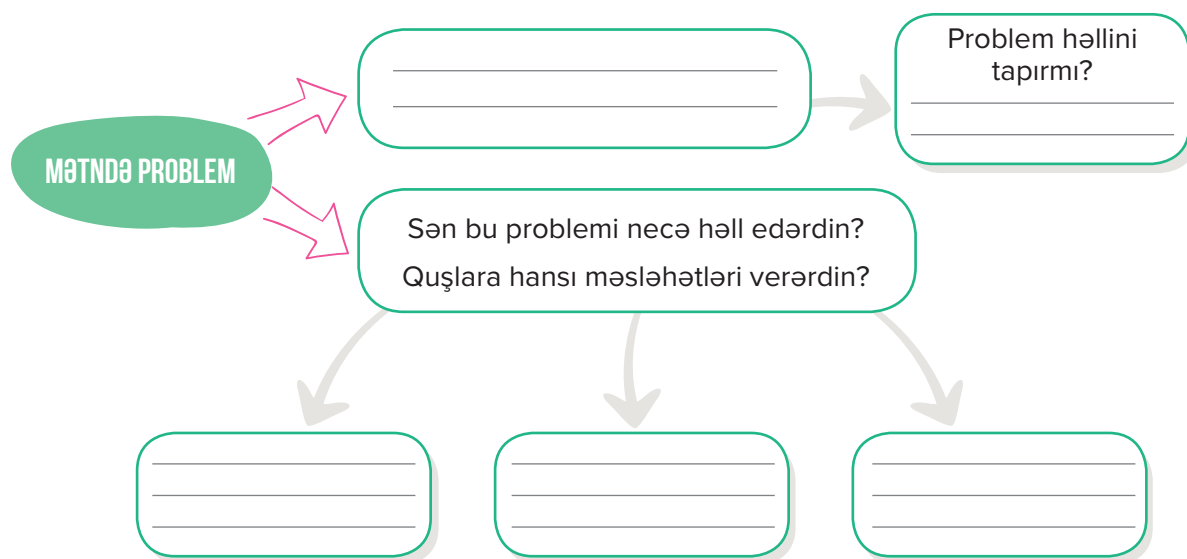
S.S. Axundov

1. Hekayə ağacını tamamlayın.

2. Mətnə hansı problemdən danışılır? Sxemi tamamlayın.

Şeiri oxuyun.

Ana dilim

*Bizim uca dağların sonsuz əzəmətindən,
Yatağına sığmayan çayların hiddətindən,
Bu torpaqdan, bu yerdən,
Elin bağrından qopan yanıqlı nəğmələrdən,
Güllərin rənglərindən, çiçəklərin iyindən,
Mil düzünün, Muğanın sonsuz genişliyindən,
Ağsaçlı babaların əqlindən, kamalından,
Düşmənin üstünə cuman o Qıratın nalından
qopan səsdən yarandın.
Sən xalqımın aldığı ilk nəfəsdən yarandın.*

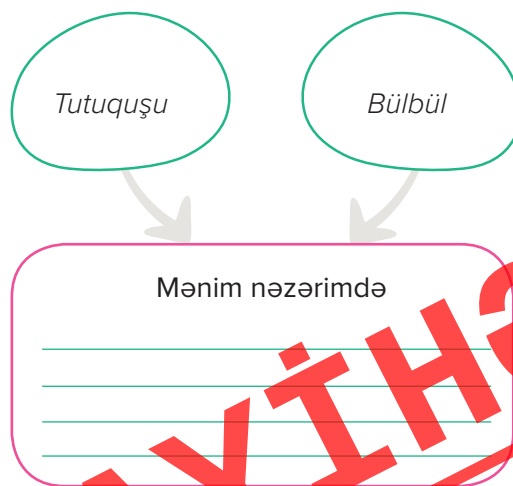
*Bu dil tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi,
Bu dil əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoruyub, nəsillərə biz də hədiyyə verək!*

(B. Vahabzadə)

3. Bülbül nə üçün quşlara “bülbul dilində oxumağı” öyrədə bilmədi?

4. Siçan tutuquşuna “...Öz ana dilində oxuyurdun” deyərkən nəyi nəzərdə tuturdu? Siçan nə üçün həm bülbulün, həm də tutuquşunun biabır olmasına işarə edir?

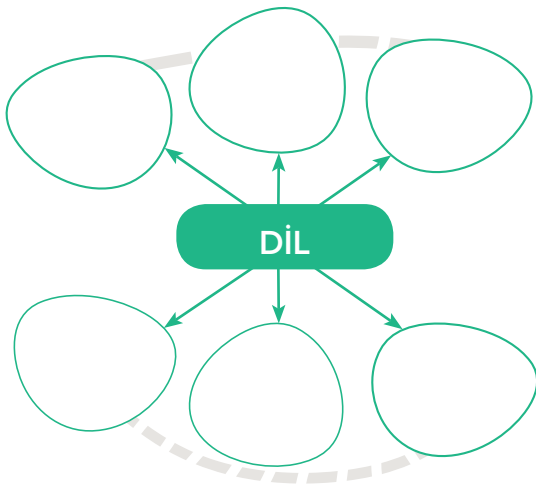
5. Sxem əsasında danışın.

6. Hikmətli sözlərdən hansı mətnin (səh. 92) məzmununa uyğun gəlir?

- A) Dil ürəyin açarıdır.
- B) Dil çaşar, doğrusunu deyər.
- C) Dil insanı dəyərləndirmək üçün vasitədir. (*Məhəmməd peyğəmbər*)
- D) Çox dil bilmək bir neçə qıfılı açmaqdır. (*M. Volter*)
- E) Dilini itirən hər şeyi itirər.

7. Verilmiş sxemi tamamlamaqla “Dil insana nə üçün lazımdır?” sualına cavab axtarın.

8. B.Vahabzadə “Ana dilim” şeirində dili necə qiymətləndirir?

9. “Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” vətəndaşlar qarşısında hansı tələbləri qoyur?

21 fevral
Beynəlxalq Ana Dili Günü

1 avqust
Azərbaycan Dili və
Əlifbası Günü

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI

Maddə 21. Dövlət dili

I. Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir. Azərbaycan Respublikası Azərbaycan dilinin inkişafını təmin edir.

II. Azərbaycan Respublikası əhalinin danışdığı başqa dillərin sərbəst işlədilməsini və inkişafını təmin edir.

*Azərbaycan Respublikasında
dövlət dili haqqında*

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Maddə 1. Dövlət dilinin hüquqi statusu

1.1. Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 21-ci maddəsinin I hissəsinə müvafiq olaraq Azərbaycan dilidir. Dövlət dilini bilmək hər bir Azərbaycan Respublikası vətəndaşının borcudur.

1.2. Azərbaycan Respublikasının dövlət dili kimi Azərbaycan dili ölkənin siyasi, ictimai, iqtisadi, elmi və mədəni həyatının bütün sahələrində işlədilir.

1.3. Azərbaycan Respublikası dövlət dilinin işlənməsini, qorunmasını və inkişafını təmin edir.

Maddə 5. Dövlət dilinin təhsil sahəsində işlənməsi

5.1. Azərbaycan Respublikasında təhsil dövlət dilində aparılır.

5.2. Azərbaycan Respublikasında başqa dillərdə təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir. Belə müəssisələrdə dövlət dilinin tədrisi məcburidir.

5.3. Azərbaycan Respublikasında ali və orta peşəixtisas təhsili müəssisələrinə qəbul zamanı Azərbaycan dili fənnindən imtahan verilməlidir.

Maddə 14. Dövlət dilinin əlifbası

Azərbaycan Respublikasının dövlət dilinin əlifbası latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasıdır.

Heydər ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 sentyabr 2002-ci il

LAYIHƏ

10. Mətnə (səh. 92) qırmızı rəngdə verilmiş sözləri elə sözlərlə əvəz edin ki, məzmun dəyişməsin.

11. Müvafiq şəkilçilərdən istifadə etməklə cümlələri tamamlayın.

- Ana dili... Azərbaycan dil... .
- Azərbaycan dil... Azərbaycan Respublikası.... dövlət dil... .
- Azərbaycan Respublika... Konstitusiya... 21-ci maddə.... Azərbaycan dil.... dövlət dil kimi təsbit edil...
- Bu dil azərbaycanlılar... əsas ünsiyyət dil... .
- Yeni Konstitusiya... dövlət dil... məhz Azərbaycan dil... kimi yer alması Heydər Əliyev... ad.. ilə bağlı.... .

Qayda

Dilimizdə elə sözlər var ki, onlar “o” hərfi ilə yazılsa da, *a* səsi ilə tələffüz olunur.

Məsələn:

Yazılır:

pomidor

orkestr

kollaj

konstitusiya

Deyilir:

[pamidor]

[arkestr]

[kallaj]

[kanstitusiya]

Belə sözlər başqa dillərdən alınmışdır.

12. Verilmiş cümlələrdə *o* hərfinin *a* kimi tələffüz olunduğu sözləri seçib yazın.

1. Nəzrin kompüter vasitəsilə lazım olan məlumatları topladı.
2. Azərbaycan opera sənətinin tarixi Ü.Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” əsəri ilə qoyulmuşdur.
3. Konsert zalı başdan-başa bəzənmişdi.
4. O, kreslonu pəncərənin qarşısına çəkdi.
5. İnsanlar bütün dövrlərdə kosmosla marqlanmışlar.
6. Məşədə gəzinti zamanı uşaqlar xeyli fotosəkil çəkdilər.
7. Komandir əsgərlərə təşəkkür etdi.

13. *O* ilə yazılıb *a* ilə tələffüz olunan bir neçə söz yazın. Sözlərdən bir neçəsini cümlədə işlədin.

14. Şekillərdən istifadə etməklə verilmiş sözlərə *o* ilə yazılıb *a* ilə tələffüz olunan sözlər əlavə edin.

məşhur

böyük

dadlı

güclü

üç

15. Mətdəki obrazlarla bağlı fikirlərinizi yazın.

Obrazlar	Bəyəndim	Bəyənmədim	Çünki
			
			
			

16. “Mən dilimi sevirəm” mövzusunda inşa yazın.

Plan:

1. Mövzuya uyğun açar sözlər müəyyən edin.
2. Dil sözündən istifadə etməklə söz birləşməsi yaradın. (Məsələn: mənim dilim, doğma dilim və s.)
3. Bir neçə belə birləşmə yaradın.
4. Birləşmələri cümlədə işlədin.
5. Cümlədə təsvir etdiyiniz hadisələrə öz münasibətinizi bildirin.

İnşanızda “Dilimizi nə üçün qoruma-lıyıq?” sualına cavab axtarın.

LAYIHƏ

XOCALI SOYQIRIMI

*Yerbəyer eləməmiş sevincimi, dərdimi,
Bir-birindən seçməmiş mərdimi, namərdimi,
Əjdahalar əlindən qurtarmamış yurdumu,
Tanrının qırmancına döndərməmiş ordumu.
Qoy gəlməsin ölümüm, qoy çatmasın əcəlim,
Xocalım, ay Xocalım!*

Zəlimxan Yaqub

Rəssam: Həmzə, 2004

2

Sxemdəki boşluqları doldurun. Bildiyiniz məlumatları əlavə edin.

Xocalı əhalinin tarixən məskunlaşdığı yer olmuşdur.

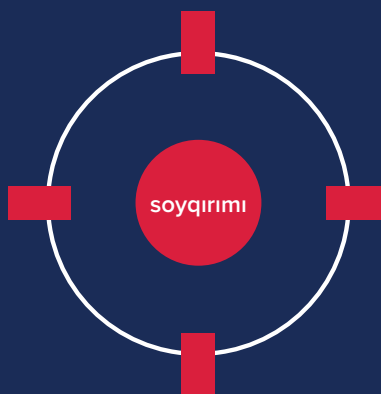
Əhali, əsasən, üzümçülük, heyvandarlıq, arıçılıq və əkinçiliklə məşğul olmuşdur. Toxuculuq fabriki, Qarabağdakı yeganə hava limanı da burada olmuşdur.

7000 əhalisi olan Xocalı Xankəndindən 10 km cənub-şərqdə, Qarabağ dağ silsiləsində və Ağdam-Şuşa, Əskəran-Xankəndi yollarının üstündə yerləşmişdir.

1992-ci fevralın ...

1

Verilmiş sxemi tamamlamaqla
“Soyqırımı nədir?” sualına
cavab tapın.

3

Birdən dəhşətli gurultu səsləri gəldi. 3 yaşlı Adil səsə yuxudan oyanıb ağlamağa başladı. Ana tez beşikdəki körpəsinə yaxınlaşdı. Onu qucağına götürdü.

Həm təklik, həm də bayırdan gələn vahiməli səslər onu qorxutdu. Neçə vaxt idi ki, həyat yoldaşı Xocalı aeroportunda keşik çəkirdi.

Ana pəncərəyə yaxınlaşdı. Viyıldayan güllələr, hər tərəfi bürümüş alov dilimləri onu daha da qorxutdu. Geyinib Adili də götürdü. Onu balaca yorğanına büküb bayıra qaçdı. Əvvəlcə nə edəcəyini bilmədi.

Bütün fikrini topladı.

Mətnin ardını təxəyyülünüzdə əsasən davam etdirin.

Xocalını işğal etməkdə əsas məqsəd

Biz inanırıq ki,

LAYIHƏ

Poçt göyərçinindən “hörümçək toru”na

1. Sxem əsasında danışın.

- Sxemdə nə təsvir olunmuşdur?
- Sual işarələrinin yerində nə yazılmalıdır?

LAYIHƏ

2. İnternet nədir? Sxem əsasında sualı cavablandırın.

Müəllimin oxusundan əvvəl
mənim cavabım

Müəllimin oxusundan sonra
mənim cavabım

✓ *İnternetin zərərli və faydalı tərəfləri haqqında ilkin fikirlərinizi söyləyin.*

3. Mətni oxuyun, tapşırıqları icra edin.

Dərslər bitən kimi Nicat məktəbdən qaçaraq evə gəldi. Saat 13:20 idi. Çantasını bir tərəfə atıb kompüter olan otağa qaçdı. Kompüterini yandırdı, ekran işıqlandı. O, Fatimədən aldığı oyun diskini kompüterə yerləşdirdi. Oyun gec yükləndiyindən hələ kompüterə də “acıqlandı”: “Tez ol!”

Nəhayət, oyun haqqında məlumat verən müxtəlif yazılar açıldı. Ekranda oyunun adı, macərə xarakteri daşması, oyunun qaydaları, sifariş əsasında hazırlanması, müəllif hüquqlarının qorunması və s. haqqında məlumatlar meydana çıxdı.

Daha sonra ekranda döyüş meydanı canlandı. Hərbi tanklar, vertalyotlar, qırıcı təyyarələr... Nicat düymələrdən birini – start düyməsini basdı ...

... Ata-anası işdən qayıdanda saat 7 idi. Nicat hələ də kompüter arxasında idi...

✓ *Nicatın hərəkətlərini ardıcıl qeyd edin.*

Məktəbdən evə gəldi.

Çantasını atdı.

.....

✓ *Sizcə, Nicat hansı səhvlərə yol verdi? Əslində, nə etməli idi?*

LAYİHƏ

4. *Aşağıdaki sualları cavablandırın:*

1

1. Siz hər gün kompüter oyunları oynayırsınız mı?

2

Kompüter oyunlarına 3 saatdan çox vaxt sərf edirsiniz mi?

3

Oyun oynayanda əsəbi olursunuz mu?

4

Kompüter oyunlarını vaxtı keçirmək üçün oynayırsınız?

5

Planlaşdırdığınız işlər kompüter oyununa çox vaxt sərf etdiyiniz üçün alınmırmı?

6

Ev tapşırıqlarını hazırlamaq əvəzinə, kompüter oyunları oynayırsınız?

7

Kitab oxumaq əvəzinə, kompüter oyunları oynayırsınız?

8

Oyunu dayandırmaq istəsəniz də, bunu bacarmadığınız hallar olur mu?

Suallara “bəli” və “xeyr” cavabı verilir.

5 “bəli” cavabı:

- Həddindən çox oynamağa vaxt sərf etdiyinizi göstərir;
- Kompüterdən asılılığın yaranacağına işarə edir.

Əgər kompüter oyunlarını vaxtında dayandıra bilmirsinizsə, bu sizin iradənin zəifliyini göstərir.

LAYIHƏ

Asılılığın yaranmaması üçün *istiqamət*

- ✧ Hər gün nə edəcəyinizi planlaşdırın.
- ✧ Oyuna nə qədər vaxt sərf edəcəyinizi müəyyənləşdirin.
- ✧ Qərarınızda qəti olun. Vaxt tamam olan kimi oyunu dayandırın.
- ✧ “Əvvəl dərs, sonra əyləncə” şüarına riayət edin.
- ✧ Asılılığın yaranmaması üçün daha nələri təklif edirsiniz?

5. Sizcə, kompüter oyunlarını bu qədər cəlbedici edən nədir?

Fateh, 10 yaş

İnternet vasitəsilə biz cəmiyyətimizin digər üzvləri, uzaq ölkələrdə yaşayan dostlarımız və tanışlarımızla ünsiyyət qurur, fikirlərimizi bölüşürük. İnternet vaxtdan qənaətlə istifadə etməyə imkan verir. Bu çox yaxşı haldır. Ancaq müsbətlə yanaşı, mənfi təsirləri də var. İnternetdən istifadə edərkən, yəni müxtəlif oyunlar oynayarkən biz ətrafdan təcrid olunuruq. Günüməzi çox hissəsini oyuna sərf edirik. Həm də daha çox aqressiv oluruq. Ailə üzvlərimizlə bəzən kobud rəftar edirik. Səs tonumuza, sözlərimizə fikir vermirik. Mənə elə gəlir ki, hər bir yenilik gözəldir. Amma ondan düzgün istifadə etmək lazımdır. Sağlamlığımıza, xarakterimizə, davranışımıza mənfi təsir etməsinə imkan verməməliyik.

Fatimə, 11 yaş

İnternetin biz insanların, xüsusilə də məktəblilərin və azyaşlı uşaqların həyatında faydalı və zərərli tərəfi vardır. Faydalı tərəfi odur ki, biz məktəblilər internet vasitəsilə istənilən məlumatı çevik almaq imkanına malikik. Zərərli tərəfi də odur ki, vaxtımızın çoxunu kompüter arxasında əyləşməyə sərf edirik. Uşaqlarda döyüş səhnələri ilə bol olan kompüter oyunları əsəbilik, aqressivlik, zorakılıq və s. kimi mənfi xüsusiyyətlərin meydana gəlməsinə səbəb olur. Amma elə oyunlar var ki, onlar inkişafımıza yaxşı təsir göstərir. Ev qurmaq, təsərrüfat yaratmaq və inkişaf etdirmək kimi bacarıqlar verən oyunlar maraqlıdır. Ona görə də biz internetdən düzgün, yerində və ölçüsündə istifadə etməliyik.

1950-ci illərdə Cənubi Koreyada döyüşlər gedirdi. Türkiyə ordusu da bu döyüşlərdə Cənubi Koreyaya kömək edirdi.

Cənubi Koreyaya növbəti basqın edilmiş, bir çox evlər dağılmışdı. Süleyman adlı əsgər birdən ağlamaq səsi eşitdi. Səsə doğru getdi. 4–5 yaşlı bir qız uşağının tək olduğunu, qorxudan ağladığını gördü. Onu qucağına aldı, dəhşətli səslə viyıldayan güllə yağışının altında döyüş meydanından çıxardı.

Süleyman komandirindən valideynlərini itirmiş qızcığazın hərbi hissədə saxlanması üçün icazə istədi. Komandir razılıq verdi. Süleyman onu Ayla deyər çağırmağa başladı.

Ayla bərk qorxduğu üçün uzun müddət danışa bilmədi. Döyüşdən kənar vaxtlarda Süleyman ona nağıllar danışır, kitablar oxuyurdu.

Nəhayət, Ayla danışdı və Süleymana “ata” deyər müraciət etdi. Süleyman da onu “qızım” deyər çağırırdı. Hərbi xidmətin müddətinin bitməsinə baxmayaraq, Süleyman könüllü şəkildə daha bir il orduda xidmət etdi.

Bir ildən sonra artıq geri dönməli idi. Cənubi Koreya dövləti Aylanın qızlığa götürülməsinə və Türkiyəyə aparılmasına razılıq vermədi.

...Süleyman artıq qocalmışdı. Amma bu illər ərzində ona “ata” deyən Aylanı unutmadı. Aylanı görmək ümidi ilə televizorda Cənubi Koreya ilə bağlı gedən verilişlərə baxır, məlumatları oxuyurdu. Bir çox yerlərə də müraciət etmişdi. Amma o dövrdə internet, kompüter olmadığı üçün dərin araşdırma aparmaq mümkün deyildi.

Bu hadisələrdən 60 il keçmişdi. Bir gün möcüzə baş verdi. Fotoşəkillər, jurnalistlər, internet köməyə çatdı.

Sizcə, hadisələr necə
davam edəcək?

6. Mətnləri oxuduqdan sonra sualları cavablandırın:

1

İNTERNETİN FAYDALARI
BARƏDƏ FİKİRLƏRİMDƏ

dəyişiklik oldu, çünki _____

dəyişiklik olmadı, çünki _____

2

İNTERNETİN ZƏRƏRLƏRİ
BARƏDƏ FİKİRLƏRİMDƏ

dəyişiklik oldu, çünki _____

dəyişiklik olmadı, çünki _____

LAYİHƏ

Qarışqayeyənlər

Mətnə göy rəngdə verilmiş
sözdə hansı hərflər
yazılmalıdır?

Hansı düzdür?

[təbiət]

[təbiyə]

[şəra:it]

[şəra:yit]

Qarışqayeyənlər təbiətin ümumi nizamına riayət edən heyvanlardan biri sayılır. Onları ən nümunəvi “davranış”a malik canlı hesab etmək olar. Dinc heyvan sayılan qarışqayeyənlər şəraitə tez uyğunlaşırlar.

Qarışqayeyənlər qarışqalarla qidalanır. Onların uzunluğu 60 sm-ə çatan uzun, yapışqanlı dilləri vardır. Dil qeyri-adi sürətlə – dəqiqədə 160 dəfə hərəkət edir

və qidasını qəbul edir. Onlar tam olaraq doymasalar da, artıq qarışqa yemirlər. Heç bir qarışqa yuvasını dağıdıb onları t(ə,a)mamilə məhv etmirlər.

Qarışqayeyənlər nə üçün qarışqa yuvalarını dağıtmırlar?

Təxmini
cavab:

Əslində

Qarışqayeyənlər hər yuvada çox az dayanaraq maksimum 140-a yaxın qarışqa yeyir, sonra digər yuvaya keçirlər. Bu rəqəm onların gündəlik ehtiyacının 0,5%-ni təşkil edir. Gündəlik ehtiyacları olan 35000-ə yaxın iri qarışqanı yemək üçün gün ərzində 4-8 saat fəaliyyət göstərir, 250-yə qədər yuvaya baş çəkməli olurlar.

Niyə qarışqayeyənlər bir gündə xeyli qarışqa yuvasına baş çəkməli olur?

Təxmini
cavab:

Əslində

Qarışqayeyənlər təkcə qarışqalarla deyil, digər **həş(ə,a)ratlarla**: termitlərlə, arılarla da qidalana bilir.

Göründüyü kim, qarışqayeyənlər israfçılığa yol verməmək və təbiətə ziyan vurmamaq üçün davranışlarını qabaqcadan proqramlaşdırır. Bu isə onların ekoloji tarazlığı qoruyan bir varlıq olduqlarını göstərir.

Məlumatı oxuyun.

Məşhur ispan rəssamı Salvador Dali Paris zooparkından zəif bir qarışqayeyəni öz himayəsinə götürür. Rəssam onun qayğısına qalır, tez-tez onu özü ilə gəzməyə aparırmış. Deyilənə görə, bəzən qarışqayeyəni ziyafət məclislərinə də aparırmış.

Bu qarışqayeyən daha çox özünün həddən artıq tüklü və böyük quyruğu ilə yadda qalırmış.

LAYIHƏ

1. Mətnə əsasən demək olar:

- A) Qarısqayeyənlər təbiətə ziyan vermir.
- B) Qarısqalar düşmənlərinə qarşı amansızdır.
- C) Qarısqayeyənlər qarısqalara qarşı amansızdır.
- D) Qarısqayeyənlər cəld heyvanlardır.
- E) Qarısqayeyənlər dəqiqədə 160 dəfə hərəkət edir.

2. *Nümunəvi davranış* dedikdə nə başa düşürsünüz?

3. Mətnə çatdırılan əsas fikri müəyyən edin.

4. Mətnəndən faktları seçin.

5. *İsraf* sözünün leksik mənasını verilənlər içərisindən seçin.

a. artıq yerə xərcləmə

c. lazımsız yerə pul xərcləyən

b. pulu öz məqsədi üçün sərf etmə

d. dediyi sözün üstündə dayanma

e. lazımsız yerə sərf etmə

6. *Qənaət* sözünün mənasını yazın.

QƏNAƏT

Mənim fikrimcə, qənaət _____

Mətnə əsasən, qənaət _____

7. Mətnədəki *ehtiyac* sözü hansı mənada işlənmişdir? Həmin sözü fərqli mənada cümlədə işlədin.

8. "Təbiətin sanitarları" mövzusunda təqdimat hazırlayın.

Plan:

1. Təbiətin sanitarları hesab edilən heyvan (və ya quşlar) haqqında materiallar toplayın.
2. Materiallar içərisindən lazımi məlumatları toplayın.
3. Məlumatlar əsasında təqdimat hazırlayın.
4. Təqdimatınıza fotosəkillər əlavə edin.

İstiqamət

Təqdimat üçün
uyğun yarım-
başlıqlar seçin.

Təqdimatın yığcam
və məzmunlu
olmasına çalışın.

Fotosəkillərin
məzmunu
uyğunluğuna
diqqət yetirin.

Fikirlərinizi aydın
ifadə edin.

LAYİHƏ

NOVRUZ

1. Şekillər əsasında mətn yazın.

Giriş hissə:

Əsas hissə:

Nəticə:

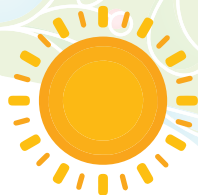
LAYIHƏ

**Novruz yeni
gün, yeni həyat
deməkdir.**

2009-cu il sentyabrın 30-da Novruz YUNESKO tərəfindən qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilmiş, 2010-cu il fevralın 23-də isə BMT Baş Assambleyasının 64-cü sessiyasının iclasında mart ayının 21-i “Beynəlxalq Novruz Günü” elan edilmişdir.

**Novruz yazın başladığı, gecə-gündüz bərabərliyi
günündə (martın 20-si, 21-i və ya 22-də) keçirilir.**

**2. Aşağıda adları verilən
yerlərdə nə yenilik et-
mək istəyirsiniz?**

Ölkəmdə

.....
.....
.....

Ailəmdə

.....
.....
.....

Dünyamızda

.....
.....
.....

Məktəbimdə

.....
.....
.....

Yaşadığım yerdə

.....
.....
.....

LAYIHƏ

Göy rəngdə verilmiş sözlərdə hansı hərflər yazılmalıdır?

x, ǵ yoxsa **q**.

Artıq yazın **ılı...** nəfəsi duyulurdu. Əkinçi yaz əkininə hazırlaşır.

Birdən gördü ki, bir quzğun caynağındakı hacıleyləyi sal bir daşa çırpdı. O, leyləyin üstünə bir də şığımaq istədi. Ancaq qocanı görüb havada bir neçə dövrə vurdu.

Kişi tez hacıleyləyə yaxınlaşdı. Baxdı ki, bir qanadı və bir ayağı sınmış. Quşu özü ilə evə gətirdi və onu müalicə etməklə **məş...ul** oldu.

Hacıleylək sağaldı. Buna sevinən əkinçi hacıleyləyi buraxdı.

Aradan xeyli keçmişdi. Qoca əkinçi şuma toxum səpirdi. Bir də gördü ki, hacıleylək uçub gəldi, ağzından yerə bir toxum salıb getdi.

Əkinçi toxumları götürüb əkdə. Bu toxumdan iri qarpızlar əmələ gəldi. O, qarpızlardan birini kəsdi. Qıpqırmızı olan bu qarpız bal kimi şirin idi. O, padşaha bu qarpızlardan hədiyyə aparmaq istədi. Kişi tağdan 1-2 qarpız üzdü, saraya yollandı.

Şah qarpızların kəsilməsini əmr etdi. Qarpızı kəsəndə içindən süfrəyə qızıl töküldü. Hamını heyranə götürdü.

Şah bu sirrin səbəbini soruşdu. Qoca əkinçi hacıleylək əhvalatını danışdı.

Şah dedi:

– Sənə üç gün vaxt verirəm, necə olursa-olsun, hacıleyləyi tutub mənə gətirməlisən.

Şahın qəzəbindən qorxan əkinçi çətinliklə hacıleyləyi tutdu, saraya gətirdi.

Şah hacıleyləyin əvvəl qanadının birini, sonra da ayağının birini sındırdı. Quş üçün xüsusi yer ayırdı. Onu böyük qayğı ilə sağaltmağa başladı. Sağalan quşu havaya uçurdu.

Bir müddət keçdi. Bir səhər hacıleylək qayıtdı və ağzında bir neçə toxum gətirdi.

Şahın əmri ilə **ba...çanı** təmizlədilər, qızılgül kollarını çıxarıb əvəzində hacıleyləyin gətirdiyi toxumları əkdilər.

Bir neçə gündən sonra bağ başdan-başa qaratıkan kollarına büründü. Onu nə qədər kəsib atdılsa da, kökünü kəsə bilmədilər.

Müdrək bir qocaya üz tutdular. O dedi:

Sizcə, müdrək qoca bunu necə izah edəcək?

**MƏNİM TƏXMİN
ETDİYİM CAVAB:**

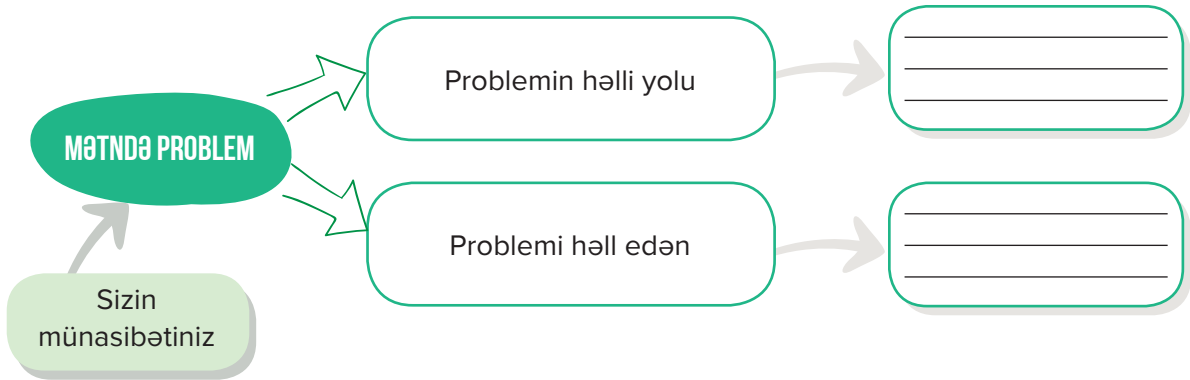
**MÜDRİK QOCANIN
CAVABI:**

Cavablar
arasında
oxşarlıq
və ya fərqlilik
oldumu?

LAYİHƏ

1. Sxemi tamamlayın:

2. Cədvəli tamamlayın:

Obrazlar	Bəyəndim	Bəyənmədim	Çünki
1 Əkinçi			
2 Padşah			
3 Leylək			

3. Cədvəli tamamlayın:

Mətndəki hadisələr		Niyə belə hesab edirsiniz?
<i>reallığa uyğundur.</i>	<i>reallığa uyğun deyil.</i>	

4. *Kök* sözünün hansı mənası mətnə işlənmişdir?

- Kök sağlamlıq üçün çox faydalıdır.
- Kök bitkinin orqanıdır.
- O çox kök idi.
- Burada çinar ağaclarının kökü kəsilmişdi.

LAYİHƏ

5. Şəkilləri ifadə etdiyi mənalarla düzgün birləşdirin.

Torpaqdan qol-budaq şəklində ayrılan balaca, ağacəoxşar bitki

Bir çox bitkilərdə çoxalma orqanı, gülləri olan bitki

Bitkilərin rüşeymi, əkil-mək üçün ayrılan dən

Deyilənə görə, bir çox ölkələrin simvolu olan gül, bitki və ya ağac vardır. Onların simvol kimi seçilməsi həmin ölkənin xüsusiyyətləri ilə bağlıdır.

Sizcə, Azərbaycanda simvol hesab edilən gül, bitki və ya ağac varmı?

6. Fikri tamamlayın.

Bu mətnədən öyrəndim ki, _____

7. Leylək obrazına məktub yazın. Məktub vasitəsilə ona nə demək istəyərdiniz?

LAYIHƏ

OXUDAN
ƏVVƏL

*Təsəvvür edin ki, sizin sehrli bir gülünüz var.
Siz həmin güldən 3 arzunuzun yerinə yetirilməsini
istəyə bilərsiniz. Həmin güldən nə istəyərdiniz?*

OXUDAN
SONRA

Biri var idi, biri yox idi. Jenya adında bir qız var idi. Bir gün anası onu mağazaya şirniyyat almağa göndərir. Evə qayıdan Jenya gah mağazaların vitrinlərinə, gah küçədən keçən adamlara, gah da uçan quşlara baxırdı. Amma xəbəri yox idi ki, zənbildəki şirniyyatları it yeyir. Birdən əlindəki zənbilin yüngüllüyünü hiss edən Jenya arxaya baxdı. Şirniyyatlarını itin yediyini gördü. O, iti qovmağa başladı.

İtin arxasınca qaçan Jenya bilmədiyi yerə gəlib çıxır. Qorxudan ağlamağa başlayır.

Bu zaman bir yaşlı qadın ona yaxınlaşır, ağlamağının səbəbini soruşur. Jenya başına gələnləri ona danışır. Qadın Jenyanı sakitləşdirir və ona sehrli, yeddi ləçəkli bir gül bağışlayır və deyir:

– Ürəyində arzu tutub ləçəkdən qır və at. Sonra da bu şeiri de:

Uç, uç, ləçək,
Qərbdən Şərqə doğru
Şimaldan cənuba doğru
Dairə vuraraq qayıt.
Bircə yerə sən dəysən.
Əmr et, mənim istədiyim kimi olsun.
Əmr et ki, ...

Jenya çiçəyi götürüb ilk arzusunu dedi. O, itin yediyi şirniyyatların geri qayıtmasını istədi. Həmin andaca əlində şirniyyat artıq evdə olduğunu gördü.

Başa düşdü ki, qadının verdiyi gül, həqiqətən də, sehrli imiş. Gülü götürüb güldana qoymaq istəyəndə güldan qırıldı. Jenya dərhal sehrli çiçəyinə müraciət etdi.

Beləcə, Jenya gah Şimal qütbünə gedib qayıtmaq üçün, gah dünyadakı bütün oyuncaqların onun olması üçün ləçəklərdən istifadə etdi.

Birdən Jenya gördü ki, gülün yalnız mavi ləçəyi qalıb. O bu ləçəkdən daha səmərəli istifadə etməyi qərara aldı.

Uşaqlarla oynamaq üçün küçəyə düşdü. Skamyada bir oğlanın oturduğunu gördü. Onun çox şən, iri, göy gözləri vardı.

Jenya ona yaxınlaşdı
Ay oğlan sənın adın nədir
Vitya Bəs sənın
Mənim də Jenya Vitya gəl sənınlə qaçdı-tutdu oynayaq
Bacarmaram Axı mən axsayıram

– Çox heyif! – Jenya dedi – sən mənim xoşuma gəldin və mən sənınlə böyük məmnuniyyətlə qaçardım.

– Mən də böyük məmnuniyyətlə sənınlə oynayırdım. Lakin, təəssüf ki, bu mümkün deyil, – deyə Vitya kədərlə dilləndi. Nə etmək olar? Mən ömürlük axsaq qalacağam.

– Ax, sən necə də boş-boş şeylər danışırısan ay oğlan, – deyə Jenya qışqırdı və cibindən öz qiymətli çiçəyini çıxartdı və axırncı ləçəyi ehtiyatla qopartdı və titrək səslə oxumağa başladı:

Uç, uç ləçək,
Qərbdən Şərqə doğru
Şimaldan Cənuba doğru
Dairə vuraraq, qayıt.
Bircə yerə sən dəysən –
Əmr et, mənim istədiyim kimi olsun
Əmr et ki, Vitya sağlam olsun!

Valentin Katayev

1. Mətnin adı ilə razısınız mı? Siz mətni necə adlandırardınız?

2. Cədvəli tamamlayın.

Jenyanın buraxdığı səhvlər	Səhvin nəticəsi nə ola bilərdi?	Siz necə hərəkət edərdiniz?	Niyə hərəkətinizi düzgün hesab edirsiniz?
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...

3. Jenya nə üçün çiçəyin son ləçəyini ehtiyatla qopardı?

4. Qarşınıza Vitya çıxsa idi, siz nə edərdiniz? Hansı köməyi göstərərdiniz?

5. Şəkillər əsasında danışın.

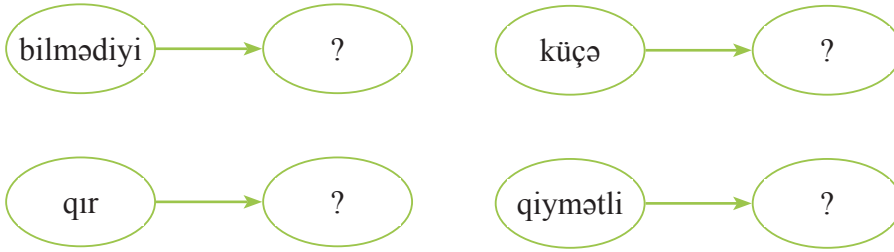
Şəkillərdə nə təsvir olunub?

Bu şəkil izləyiciyə nəyi çatdırmalıdır?

Əziz uşaqlar! Unutmayın ki, ətrafınızda sizin qayğınıza, diqqətinizə, xoş sözlərinizə ehtiyacı olan insanlar var! Onların da doyunca əylənmək, sevinmək, müxtəlif oyunlar oynamaq kimi istəkləri var! Onlara qarşı diqqətli olun! Qayğınızı əsirgəməyin!

6. Mətnə altından xətt çəkilmiş sözləri daha düzgün ifadələrlə əvəz edin.

7. Verilmiş sözlərin mənasını lüğətin köməyi ilə müəyyənləşdirin.

<i>qütüb</i>	Müxtəlif parçadan olan üçkünc baş örtüyü
<i>ləçək</i>	Yer kürəsinin üzərində fırlandığı xəyali oxun iki nöqtəsindən hər biri

8. Mətnə mürəkkəb sözləri seçin.

9. Mətnə çərçivədə verilmiş hissədə durğu işarələrini bərpa edin. Səbəbini izah edin.

10. Aşağıdakılardan birini seçib işləyin.

İstiqamət:

1. Mətn əsasında ifadə yazın. Sonluğunu fərqli şəkildə təqdim edin.

2. Yığcam hekayə yazın. Əsas mövzunu saxlamaqla hadisələri fərqli şəkildə təqdim edin.

LAYIHƏ

Tısbağa və ördəklər

1. "İt və insan" mətnini dinləyib sualları cavablandırın.

1. Mətnə əsasən düzgün olanı seçin:

- a) İt güclüdür. b) İt qorxaqdır.
c) İt təkliyi sevmir. d) İt ağıllıdır.

2. İt nə üçün özünə dost axtarırdı?

3. Bunlardan biri itin insanla dost olmasının səbəbidir:

1. İnsanın güclü olması
2. İnsanın mehribanlılığı

Göy hərfə verilmiş
sözlərdə hansı hərf
yazılmalıdır?

Hansı düzdür?

[sürətlə]

[sürətnən]

[camaat]

[cama:t]

Bir gölün kənarında iki **ördək** və bir **tısbağa** yaşayırdı. Qonşu olduqları üçün onların arasında dostluq və səmimiyyət vardı. Bir gün onların şən həyatını pozan hadisə baş verdi. Gölün suyu **s(u,ü)rətlə** azalmağa başladı.

Bunu görən ördəklər tısbağanın yanına gələrək dedilər:

– Vidalaşmağa gəlmişik, ey əziz dost və səmimi yoldaş, salamat qal!..

Tısbağa dostlarından ayrılacağı üçün **göz yaşları** axıtdı və dedi:

– Ey mənim əziz dost və mehriban qardaşlarım, suyun az olması mənim üçün daha dəhşətlidir. Çünki mən susuz yaşaya bilmərəm. Məni də xilas etmək üçün bir tədbir görün.

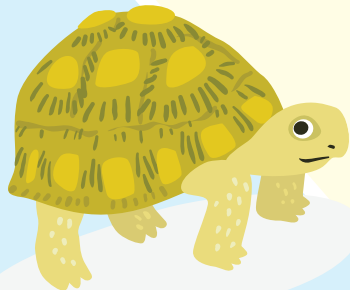
Ördəklər dedilər:

Ördəklər tısbağaya nə deyəcək?

– Məni də aparın, – deyə tısbağa israr etdi.

– Səndən ayrılmaq bizim üçün daha ağırdır. Lakin sən dostlarının dediklərinə əhəmiyyət vermir, öz xeyrini başa düşmürsən, deyilənlərə qulaq asmırsan. İstəyirsən ki, səni də aparaq. Şərtimiz budur:

Sizcə, ördəklər tısbağaya hansı şərti qoyacaq?

LAYİHƏ

3. İnsanın onu qəbul edib yemək verməsi
4. İnsanın onun üçün dam tikməsi
5. İnsanın qonaqpərvərliyi

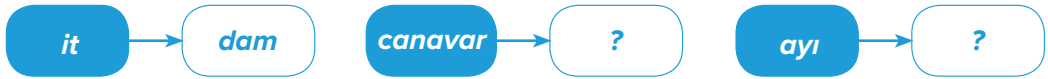

6. Bunlardan biri mətndə ifadə olunan əsas fikirdir:

- İnsan ali varlıqdır.
- İnsanı digər canlılardan fərqləndirən onun insani keyfiyyətləridir.

✓ Mətdən seçiminizi təsdiqləyən faktı seçin.

5. Fikirləri tamamlayın:

Tısbağa dedi:

– Razıyam. Necə lazımdırsa, elə də edin. Mən söz verirəm ki, canımı dişimə tutub heç cınqırımı da çıxartmayım.

Ördəklər **çubuq** tapıb gətirdilər. Tısbağa **dişi** ilə bərk-bərk onun ortasından tutdu. Onlar çubuğu hər iki başından götürüb göyə qalxdılar. Ördəklər bir az da yüksəyə qalxdıqda adamlar onları görüb təəccüb etdilər, sağdan və soldan səslər ucalmağa başladı: “Ora baxın, ora baxın! Ördəklər tısbağa aparır!”

Tısbağa bir müddət susdu, lakin sonra davam gətirə bilməyib cavab vermək istədi.

Onun ağzını açması ilə yerə dəyməsi bir oldu.

Ördəklər bu **əhvalatı** hər yerdə danışmağa başladılar ki, dostlar bundan ibrət dersi götürsünlər

(Kəlilə və Dinnə)

LAYIHƏ

2. Sizcə, mətndə təsvir olunan hadisədən hansı ibrət dərsi götürmək olar?
3. Adamların hərəkətinə münasibət bildirin. Onlar tısbağaya gülməkdə haqlı idilərmə?
4. Tısbağanın uğursuzluğuna səbəb olur:
- 1) uça bilməməsi
 - 2) hövsələsizliyi
 - 3) təmkinli olmaması
 - 4) verdiyi sözü tuta bilməməsi
5. Tısbağanı "İt və insan" mətnindəki it obrazı ilə müqayisə edin.

İt istədiyinə nail olur, çünki _____

Tısbağa istədiyinə nail olmur, çünki _____

6. Sizcə, ördəklər gedəcəkləri yeri necə təsəvvür edirdilər?

7. Xeyallarınızla bağlı aşağıdakı sualları cavablandırın.

Gələcəyinizi düşünərkən hansı hissləri yaşayırırsınız?

XƏYALLARIM

Xeyallarınızı gerçəkləşdirmək üçün nə etməlisiniz?

Beş il sonrakı həyatınızı necə təsəvvür edirsiniz?

On il sonrakı həyatınızı necə təsəvvür edirsiniz?

Arzularınız həyata keçərsə, hansı hissləri yaşayırırsınız?

Arzularınız həyata keçərsə, nə dəyişəcək?

Gələcəkdə ölkəniz üçün ən çox nə etmək istərdiniz?

8. Müzakirə

- Ördəklər bu əhvalatı hər yerdə danışmaqda haqlı idi, çünki ...

.....

.....

Müzakirələr əsasında bu nəticəyə gəldim ki, hər kəs ...

- Ördəklər bu əhvalatı hər yerdə danışmalı deyildi, çünki ...

.....

.....

9. Verilmiş ifadələri əksmənalı sözlərlə əvəz edin.

mehriban

?

ağır

?

yüksək

?

susmaq

?

10. Verilmiş sözləri bir sözlə əvəz edin.

Qulaq
asmaq

Canını dişinə
tutmaq

.....

.....

.....

.....

11. Mətnə altından xətt çəkilmiş ifadələrdən əvvəl və sonra vergülün işlənmə səbəbini izah edin.

12. Mətnə qırmızı rəngdə verilmiş sözlərin əvvəlinə əlamət bildirən sözlər artırın.

LAYIHƏ

Əziz dost!

Biz sizinlə artıq uzun bir yol addımladıq! Bölmənin sonuna gəldik.

Bölmədə müxtəlif mətnlərlə tanış oldunuz, yaxşının və pisin nə olduğunu öyrəndiniz. Sizin daxilən zənginləşməyinizdə mənəvi dəyərlərin rolu haqqında müəyyən təsəvvürlərə malik oldunuz. Sizin fikirlərinizi dinləmək, bölmədə nəyi öyrəndiyinizi və necə öyrəndiyinizi bilmək çox maraqlıdır.

Bölmənin əvvəlində sizə müəyyən suallar ünvanlanmışdı. Həmin suallar ətrafında bir az da düşünün. Fikirlərinizdə bir dəyişiklik oldumu? Nə dəyişdi?

Verilmiş cümlələri tamamlayın və yoldaşlarınızla öz mülahizələrinizi bölüşün.

Ən sevdiyim mətn

səbəbi ...

Hansı mətnin adın dəyişərdiniz?

səbəbi ...

Bəyənmədiyim mətn

səbəbi ...

Bəyəndiyim mətn

səbəbi ...

Bəyəndiyim obraz

səbəbi ...

Ona nə tövsiyə edərdiniz?

Bəyənmədiyim obraz

səbəbi ...

Ona nə tövsiyə edərdiniz?

Yaxşı dostlarım olduğu
üçün

Davranış qaydalarına
əməl etdiyim üçün

Əgər dəyərlərə sahib
olmasa idim,

LAYİHƏ

İRSİMİZ

Bölmədəki mətnlərlə tanış olduqca aşağıdakı suallara cavab tapın.

İrs nədir?

*Milli irs dedikdə
nə nəzərdə
tutulur?*

Həsrat

*Azərbaycana
gəlsin*

*Xoşbəxtliyin
sirri*

*Təbii
abidələr
məkanı*

LAYİHƏ

Milli irsə nələr
daxildir?

Lerik -
uzunömürlülər
diyarı

Heydər Əliyev
Mərkəzi

Azərbaycanın
memarlıq
muzeyi

Milli irsimizi
nə üçün
qorumalıyıq?

LAYİHƏ

Siz yaşdırlarınıza məktub yazaraq onları Azərbaycanımızın tarixi abidələri, görməli yerləri haqqında təqdimatlar hazırlamağı, bu təqdimatlar vasitəsilə məlumatlandırma işi aparmağı təklif etmişdiniz. Yəqin ki, artıq işçi qruplarınız yaranmışdır. Siz layihələr üzərində işləməyə, araşdırmalar aparmağa hazırsınız.

1

Azərbaycanın mətbəx xəritəsi

2

*Azərbaycanın
tarixi abidələr
xəritəsi*

Bölmədəki materiallarla tanış olduqca, araşdırmalar apardığınızda Sizə həmin xəritələri tərtib etməyi təklif edirik.

1-ci addım

Təşkilati işlər:

- 1 İki böyük qrupa bölünün.
- 2 Hər qrup layihələrdən birini seçsin.
- 3 Qrupda vəzifə bölgüsü aparın.
- 4 Hər bir şagirdin görəcəyi işləri müəyyənləşdirilsin.

2-ci addım

- 1 Xəritələri tərtib etmək üçün bölmədəki mətnlərlə tanış olun.
- 2 Əlavə məlumatlar toplayın.
- 3 Məlumatlar içərisindən lazım olan informasiyanı seçin.
- 4 Məlumatları (mətbəx və tarixi abidələr) xəritədə müvafiq şəhərlər üzərində yerləşdirin.
- 5 Seçdiyiniz mövzu ilə bağlı fotosəkillər toplayın.
- 6 Fotosəkil və lazımi məlumatlardan təqdimat hazırlayın.

3-cü addım

- 1 Layihələrin məktəbdə təqdimatını keçirin.
- 2 Təqdimatın keçirilməsi haqqında elan yazın.

Xoşbəxtliyin sirri

Çox gəzən çox bilər.

(Atalar sözü)

1. “Xeyirxahlıq xoşbəxtlikdir” mətnini dinləyin, sualları cavablandırın.

1. Hər iki uşağın hərəkətinə münasibət bildirin.

Ləman obrazını bəyəndim, çünki

Oğlan obrazını bəyəndim, çünki

2. Mətdəki əsas fikri müəyyən edin.

1

Xoşbəxtlik –

gözlə görünməyən, öl-
çülməsi mümkün deyil.
O alınıb satılmayan
mənəvi bir hissdır.

2

Xoşbəxtlik –

insanın içindən doğur.

Göy hərflə verilmiş sözdə
hansı hərf yazılmalıdır?

Hansı düzdür?

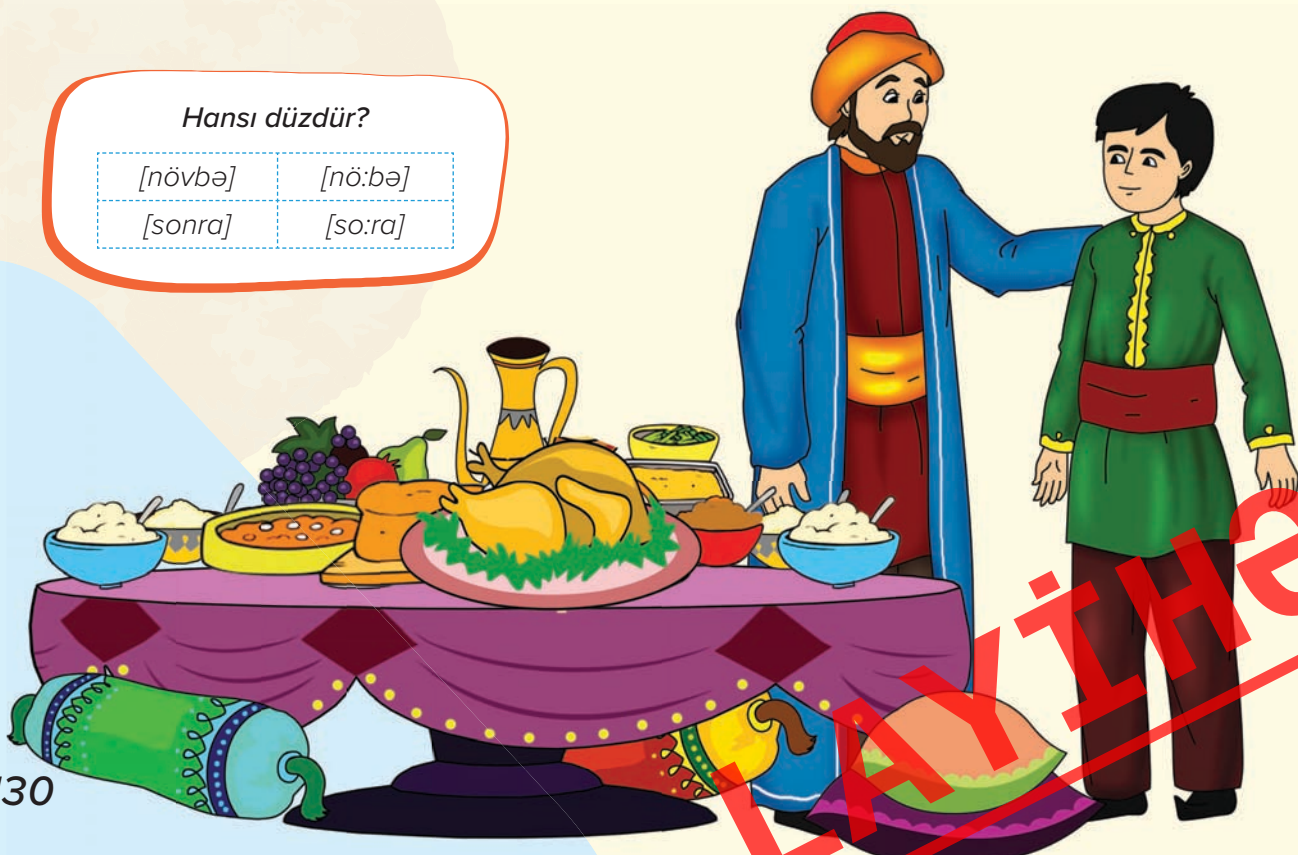
[növbə]

[nö:bə]

[sonra]

[so:ra]

Bir nəfər oğlunu **xoşb(ə,a)xtliyin** sirrini öyrənmək
üçün dünyanın ən bilikli insanının yanına göndərir. Oğ-
lan qırx gün yol getdikdən sonra gözəl bir saraya çatır.
Həmin bilikli insan burda yaşayırmış. Oğlan içəri
daxil olduqda maraqlı mənzərə ilə qarşılaşır

3

Xoşbəxtlik –

xeyir bir iş görəndən
sonra fərəh və sevinc
hissi keçirməkdir.

4

Xoşbəxtlik –

başqalarının ürəyini rahat
etmək, onlara yardım edib
onları sevindirməkdir.

5

Xoşbəxtlik –

aydalı bir elmin ardınca get-
mək, düzgün iş görməkdir.

6

Xoşbəxtlik –

həsəd, kin, nifrət və pis duy-
ğuları ürəkdən silib atmaqdır.

✓ Verilmiş fikirlərə münasibət bildirin. Onlardan hansı “Xeyirxahlıq xoşbəxtlikdir” mətni ilə səsleşir?

Hamı gedib-gəlir, insanlar bir kənarda söhbət edir, musiqiçilər gözəl mahnılar ifa edir. Bir tərəfdə ləziz yeməklər düzülmüş masa da var. Bilikli qoca sıra ilə insanlarla söhbət edirdi. Oğlan sırasını gözləməli olur. Sırası çatanda qoca vaxtının olmadığını bildirir. Bir-iki saat sarayı gəzib-dolaşmağı, sonra onun yanına (*gəlməyi, yaxınlaşmağı*) tapşırır:

– **Səndən bir xaişim olacaq.** İçində iki damcı yağ olan bu qaşığı da dağıtmadan özünlə bərabər gəzdir.

Oğlan razılaşıır və sarayı gəzməyə başlayır. Hər yeri gəzdikdən sonra müdrik qocanın yanına qayıdır. O soruşur:

– **Saraydakı gözəllikləri gördünmü**

Oğlan heç nə görmədiyini (*boynuna alır, etiraf etməli olur*). Müdrik insan baxır ki, yağ da dağılmayıb. O deyir:

– (*Yenidən, təkrar*) get və dünyanın gözəlliklərini, nemətlərini görməyə çalış.

Oğlan ürəklə sarayı gəzməyə yollanır. Sarayın divarlarındakı hikmət dolu yazıları oxuyur, həyətdəki güllərin, çiçəklərin gözəlliyini gördükcə heyran qalır.

Sonra qocanın yanına qayıdır. Gördüklərini bir-bir (*anlatmağa, danışmağa*) başlayır.

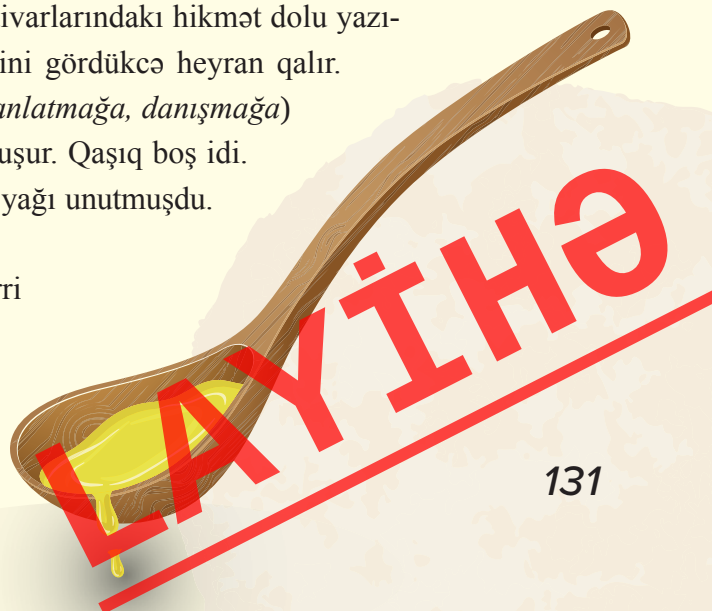
Müdrik insan oğlandan qaşıqdakı yağı soruşur. Qaşıq boş idi.

Oğlan gözəllikləri görməyə çalışdığından qaşıqdakı yağı unutmuşdu.

Müdrik deyir:

– Oğlum, sənə bir öyüdüm var. Xoşbəxtliyin sirri dünyanın bütün gözəlliklərini görə bilməkdir.

Amma qaşıqdakı iki damcı yağı unutmadan...

1. Müdrik qoca nə üçün xoşbəxtliyin sirrini əvvəlcədən oğlana demir?

2. *Gözəllik* dedikdə nə başa düşürsünüz?

3. Səyahət etdiyiniz ölkə (şəhər, kənd, qəsəbə və s.) haqqında danışın. Bu səyahət sizə nə qazandırdı?

4. Mətnin əvvəlində verilmiş atalar sözünü mətnin məzmunu ilə əlaqələndirin. Bu fikirlə razı-sınız mı?

5. Yarımçıq cümlələri tamamlayın:

MƏN

əgər qərar qəbul etsəydim, onda ...

1 o zaman təəccüblənirəm ki,

2 o zaman heyranlənirəm ki,

3 o zaman sevinirəm ki,

4 o zaman xoşbəxt oluram ki,

6. Mətnə mötərizədə verilmiş sözlərdən hansı işlənsə, daha düzgün olar?

7. Mətnə altından xətt çəkilmiş sözləri hansı ifadələrlə əvəz etmək olar?

8. Mətnə tünd şriftlə verilmiş cümlədə hansı sözlər səhv yazılmışdır?

9. Mətnə qırmızı rəngdə verilmiş cümlələrin sonunda düzgün işarələri düzgün qoyun və səbəbini izah edin.

Qayda

Biz fikrimizi bildirmək üçün nitqimizdə müxtəlif cümlələrdən istifadə edirik. Bir qisim cümlələr vasitəsilə müxtəlif məlumatlar verilir. Yazıda belə cümlələrin sonunda nöqtə işarəsi qoyulur.

Məsələn:

- *Vətən hər şeydən əzizdir.*
- *Vətənə gəldim, imanə gəldim.*

Bir qisim cümlələr isə hər hansı bir hadisə, əşya haqqında məlumat almaq məqsədilə işlədilir. Yazıda belə cümlələrin sonunda sual işarəsi qoyulur.

Məsələn:

- *Dərslərini hazırlamısan?*
- *Dostlarınla nə vaxt görüşəcəksən?*

10. Cümlələrin sonuna durğu işarələrini düzgün qoyun.

İki yoldaş meşə ilə gedirdi Birdən böyük bir ayının onlara tərəf gəldiyini gördülər Uşaqlar bir-birlərinə baxdılar: Nə edək

Uşaqlardan biri dərhal ağaca çıxdı O birisi qaça bilməyib yerə uzandı özünü ölülüyə vurdu Ayı onu iyləyib getdi Ağacdakı uşaq yerə düşüb ondan soruşdu

Ayı sənə nə dedi

Ayı mənə dedi ki, pis yoldaş adamı həmişə darda qoyub qaçar Belələri ilə yoldaşlıq etmə

(L.N.Tolstoy)

11. Aşağıdakı mövzulardan birini seçməklə inşa (təqdimat da hazırlaya bilərsiniz) yazın.

- “Səyahət etməyi sevirəm”
- “Səyahət mənə nə verdi?”

LAYIHƏ

1. S.Vurğunun "Azərbaycan" şeirini dinləyib sualları cavablandırın.

1. Şeirdə hansı obyektə müraciət olunur?

- A) Bakı B) Azərbaycan C) Gəncə
D) Qazax E) Astara

2. Mətnə əsasən uyğunluğu müəyyənləşdir:

Astara

limon

Qazax

buruq

Lənkəran

köhlən at

Bakı

çay

2. Şeiri intonasiya ilə oxuyun.

Əziz dostlar!

Müdrək insan xoşbəxtliyin sirrini gəzməkdə və ətrafdakı gözəlliyi seyr etməkdə görür. Gəlin biz də Azərbaycanı səyahətə çıxaraq, onun gözəllikləri, adət-ənənəsi, mədəniyyəti ilə tanış olaq.

Vətənimin seyrinə çağırıram elləri,

Sərvət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin!

Bəzənib başdan-başa şəhərləri, kəndləri

Cənnət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin!

Qanımızda dövr edən sədaqətdir, sədaqət.

Günəşdən də parlaqdır gözümde bu həqiqət.

Dostuna, qardaşına təmənnəsiz məhəbbət.

Hörmət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin!

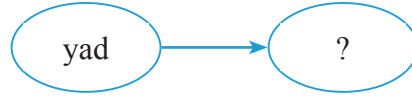
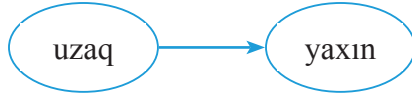
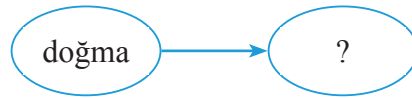
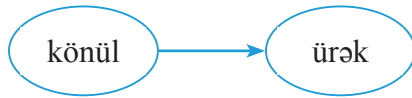
3. Bu fikirlərdən biri mətndə vardır:

- A) Şeirdə Gəncə şəhərinin adı çəkilir.
- B) Lənkəranda limonların sarı rəngdə olduğunu qeyd edir.
- C) Göygöl Kəpəz dağının ətəyində yerləşir.
- D) Azərbaycanın çətin günlər yaşadığı bildirilir.
- E) Qarabağın atları məşhurdur.

4. Şeirdəki əsas fikri müəyyənləşdirin.

5. Məntiqi ardıcılığı tamamlayın.

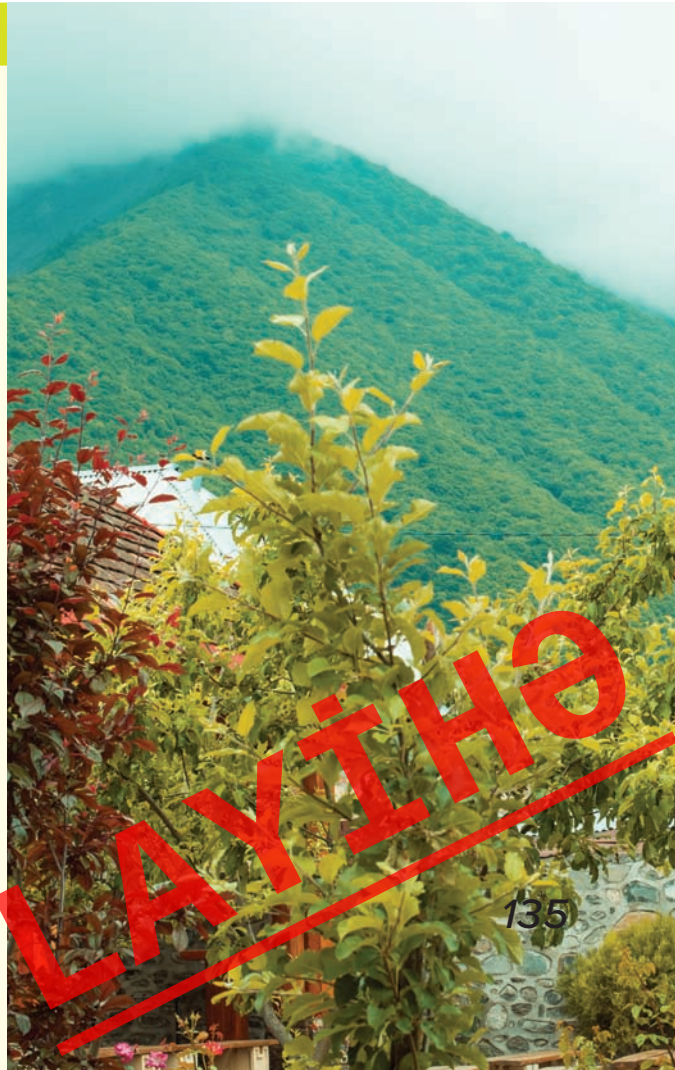
6. Şeirin I bəndində yaxınmənalı sözləri seçib yazın.

Gözəlliklər Vətənə gözəllərindən gəlir,
Dostluğun-qardaşlığın təməllərindən gəlir,
Könüllərin müqəddəs əməllərindən gəlir.
Qüdrət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin!

Payızında, qışında, baharında, yazında
Dinir dostluq nəğməsi könüllərin sazında.
Sabaha addımlayan mərd oğlunda, qızında
Qeyrət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin

Zavalsızdır ömürlük qoynundakı bağça, bağ,
Məhəbbəti, şöhrəti dolaşır oymaq-oymaq.
Bayrağımız altında alnı açıq, üzü ağ,
Millət görmək istəyən Azərbaycana gəlsin!

S.Rüstəm

3. "Azərbaycana gəlsin" şeiri əsasında cədvəli tamamlayın.

Şeirdə müraciət
olunan obyekt hansıdır?

Şeir insanda hansı xüsusiyyətləri tərbiyə edir?

Şeirdə ifadə olunan
əsas fikir hansıdır?

4. "Azərbaycana gəlsin" şeirində xalqımıza məxsus hansı mənəvi keyfiyyətlər sadalanır?

5. Sxem əsasında danışın.

6. Şeirdə işlənmiş sözlərin leksik mənalərini tapın.

böyük, qüvvət, güc

SƏDAQƏT

*Vətən, xalq, ailə namusu; ən əziz və müqəddəs
varlığın şərəfini qoruma*

HÖRMƏT

dostluqda, məhəbbətdə, dəyanət, vəfa

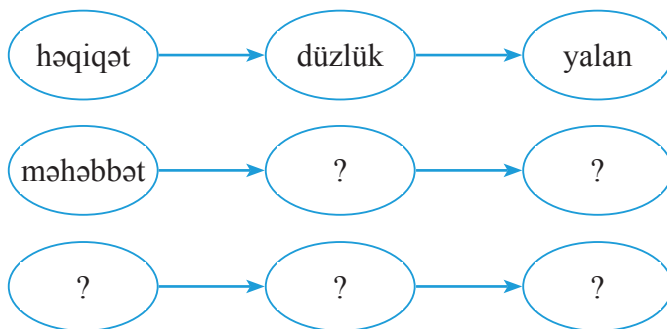
QEYRƏT

*böyüklərə, yaşlılara; xidmətinə görə birinə
göstərilən ehtiram*

QÜDRƏT

LAYİHƏ

7. Ardıcılığı tamamlayın. Şeirdən istifadə etməklə özünüz də belə nümunələr hazırlayın.

8. Mətnə altından xətt çəkilmiş misralarda yaxınmənalı sözləri müəyyən edin.

9. Mətnə göy rəngdə verilmiş cümlələrin sonunda nə üçün nida işarəsi qoyulmuşdur?

Qayda

Dilimizdə elə cümlələr var ki, onlarda *sevinc*, *təəccüb*, *təəssüf* və s. hisslər ifadə olunur. Yazıda belə cümlələrin sonunda nida işarəsi qoyulur.

Məsələn:

- *Üçrəngli Azərbaycan bayrağı daim qürurla dalğalansın!*
- *Vətən bizə anadır!*

10. Mətnə dürgü işarələrini bərpa edin.

... Bir gün bizə qonaq gəlmişdi Söhbət vaxtı məndən soruşdu
Adın nədir bala
Mən adımdı dedim Bir az sonra o məni çağırdı Mən cavab verdim
– Hə!
Kişi məni bir də çağırdı Mən yenə də dedim
Hə
Kişi bu dəfə mənim adımdı lap bərkədən çağırdı Mən yavaşca dedim
Bəli
Bax indi düz oldu, – deyə kişi gülümsədi

✓ Siz necə hesab edirsiniz? Hansı daha düzdür? “Hə”, yoxsa “bəli”? “Yox”, yoxsa “xeyr”?

11. “Azərbaycanımız gözəldir” mövzusunda inşə yazın.

LAYIHƏ

Nə üçün Quba “Təbii abidələr məkanı” hesab edilir?”

Layihə
işinə start
verin.

Quba Azərbaycanın rayonlarından biridir. Deyilənə görə, “Quba” sözü Qudyalçayın adından götürülmüşdür. XVIII əsrin ortalarında Hüseynəli xan Qubanı mərkəzə çevirmiş və öz iqamətgahını da buraya köçürmüşdür. Fətəli xanın dövründə Quba xanlığı daha da inkişaf etmişdir.

Mətnə göy rəngdə
verilmiş sözlər bitişik,
yoxsa ayrı yazılmalıdır?

Quba Bakıdan 168 kilo?metr məsafədə yerləşir. Dəniz səviyyəsindən 600 metr yüksəklikdədir. Şahdağın şimal?şərq yamaclarında yerləşir.

Qubada müxtəlif millətlərin nümayəndələri yaşayır.

XIII əsrdə Azərbaycana gələn ərəb coğrafiyaşünası Yaqut Həməvi burada zəngin meyvə bağları olduğunu yazırdı.

Quba deyəndə, ilk
növbədə, ağlınıza
hansı meyvə
gəldi?

LAYİHƏ

**QUBA ŞƏHƏRİ HAQQINDA MƏLUMAT TOPLAYIB
TƏQDİMAT HAZIRLAYIN**

I Qrup "Qubanın tarixi abidələri"

II Qrup "Qubada məşğuliyyət"

III Qrup "Quba mətbəxi"

IV Qrup "Xınalıq kəndi"

TƏQDİMAT HAZIRLAMAQ ÜÇÜN:

**1 Plan
hazırlayın**

**2 Verilmiş
məlumat-
lardan isti-
fadə edin**

**3 Əlavə
məlumatlar
toplayın**

**4 Fotoşəkillər
toplayın**

- Araşdırma və təqdimatlarınız əsasında xəritəyə Qubanın tarixi abidələrini və mətbəx nümunələrini əlavə edin.

Mətinləri oxuyun.

Abbasqulu ağa Bakıxanovun ev-muzeyi

• Azərbaycanın (*məşhur yoxsa, məhşur*) yazıçısı Abbasqulu ağa Bakıxanovun ev-muzeyi də Qubada yerləşir. Azərbaycan tarixinə aid ilk elmi əsər hesab edilən "Gülüstani-İrəm" kitabını A.Bakıxanov məhz bu evdə yazmışdır.

Qubadakı "Çuxur hamam"

• XVIII əsrdə yaşamış məşhur fransız yazıçısı Aleksandr Duma Azərbaycanda olarkən Qubaya da gəlmişdir. Qubanın gözəl, qeyri-adi təbiətinin seyrinə dalmış, tarixi abidələri ilə tanış olmuşdur. Mənzərəli yerlərin birində istirahət edən qubalılar (*məşhur yoxsa, məhşur*) yazıçını öz tonqalları ətrafına dəvət etmişlər. Qoyunun kəsilib soyulması, ustalıqla doğranması, köz üzərində bişirilən kababın özünəməxsus ləzzəti Dumada böyük təəssürat yaratmışdır. Norveç alimi və səyyahı Tur Heyerdal da öz əsərlərdə Qubanın gözəlliklərini təsvir etmişdir.

*Mətnin adına münasibət
bildirin. Sizcə, mətndə nədən
söhbət gedəcək?*

Şəhərin başı üzərinə yağan alovlu mərmilərdən ürəkərək meşəyə tərəf qaçmışdı. Atəş birdən kəsildi. Geriyə döndü. Şəhər tamam boşalmışdı. Doğma həyətə girdi. Həmişə hay-küylü olan evdən səs-səmir gəlmirdi. Saatlarca həyətdə vurnuxdu, o tərəf-bu tərəfə qaçaraq sahibini axtardı, axtardı... tapmadı. Qapqara gözlərindən iki damla yaş süzüldü. Ağılna sığışdırı bilmirdi ki, hər gün onu tumarlayan əllər necə yox ola bilər?!

İlk abzasda hadisələrin iştirakçısı hansı obrazdır?

Həyətdə bir dəstə qara geyimli adam doluşdu. Onların atəş açaraq insanları öldürdüklerini görmüşdü. Ona görə də gizlənməyə yer axtardı. Lakin qara geyimlilər onu gördülər, qulağına tanış olmayan dildə bir-birinə nəsə deyib güldülər. Dövrəyə alaraq onu tutmağa çalışdılar. Çırpınaraq xilas olmaq istəsə də, bacarmadı. Onu tutdular! Köməkləşib zorla yük maşınına qaldıranda dırnaqları ilə son dəfə yeri eşdi və doğma torpağın bir parçasını dırnaqları arasında özü ilə apardı.

*İkinci abzasın oxusundan sonra fikirlərinizdə
dəyişiklik oldumu?*

Sonra onu kiməsə satdılar. Yeni sahibi onu oxşayıb əzizlədi, qarşısına ot qoydu. Acından az qala dizləri bükülən at ağzını dərhal ota uzadıb tez də geri çəkdi, ağzına aldığı otu yerə tökdü. Erməni bir neçə yerdən cürbəcür ot gətirdi, At heç birini yemədi. Erməni fikr götürdü. Belə getsə, at acından ölə bilərdi. Axı onu bura, İsveçrəyə götürmək üçün bir otək pul tökmüşdü ki, ayın sonu keçiriləcək cıdır yarışında iştirak etsin. Anma nə qədər çalışsa da, at ağzını heç nəyə vurmada hey ətrafa boylanırdı. Sanki nəyisə, kimisə axtarırdı. Erməni yenə

xeyle pul t  k  r  k Qarabağdan ot və su gətirməyə məcbur oldu. Otun iyini alan at dəli kimi ki  n  di, əvvəlcə otu yaladı, sonra acgözlüklə yeməyə ba  ladı. Suyu da bol-bol i   nd  n sonra dizlərini b  k  r  k başını otun üstünə qoydu, qoxusunu i  in     km  y   ba  ladı. Erməni atı ram etmək     n onunla Azərbaycan dilində danışmağı ba  ladı.

... Nəhayət, yarış g  n   gəlib çatdı. Aparıcı ilk sırada yarı  a çıxacaq atların adını elan etdi. “Qarabağ gözəli”ni həmin erməni s  r  c  kdi. İşarə verilən kimi at ildırım sürəti ilə irəli atıldı. “Qarabağ gözəli” rəqiblərini bir-bir arxada qoyaraq irəli keçəndə erməni sevindiyyind  n   z dilində bağırdı. Atın qulağı belində daşıdığı adamın yad dildə dediyi sözləri aldı, sürəti yava  ıdı.   z  nd  n ixtiyarsız başını qaldırdı v   gözləri qarşıda açılan nəhəng d  z  ngaha, onun sonunda görünən dağlara sataşdı. Elə bildi ki, qarşı-sındakı Cıdır d  z  d  r. Bütün qüvvəsi ilə irəli atıldı.

İki ayağı   st   qalxaraq dəli bir ki  n  rti   kdi, ermənini belindən atdı v   finiş xəttini təkbaşına keçərək   z “Cıdır”ına sarı   z tutdu. Arxadan onu qovurdular, lakin heç kölgəsinə də   ata bilmirdilər. Qarabağ atını həsrət   ulğamı  dı, ba   götürüb onu b  y  d  n, yetişdirən yurduna doğru qaçırdı. Lakin doğma torpağın qoxusu dəymirdi burnuna.

At   z yurdunu,   z torpağını axtarırdı, ona görə də dəli kimi ürəyi atlana-atlana qaçır, qaçır, qaçırdı... Nəhayət, ürəyi d  zm  di, ağı k  p  kl  ndi. Atın dizləri b  k  ld  , torpağı s  rildi.

Get-gedə altındaki torpağın soyuğ   canına işləyirdi. Gözləri səmaya baxırdı. Bu s  manın altında, haradasa onun   z torpağı,   z otu,   z suyu, yurdu vardı. Bəli, vardı! Elə bunu hiss etmək də gözəl idi. Adamlar yaxınlaşanda At artıq can verirdi...

Aygün Həsənoğlu

1. Aşağıdakı fikirlərdən birini seçib düzgünlüyünü təsdiq edin.

- Mətnə şəhər dedikdə Şuşa şəhəri nəzərdə tutulur. Bunu mətndəki _____ fakt təsdiq edir.
- Mətnə, ümumilikdə, Qarabağdan söhbət gedir. Bunu mətndəki _____ faktı təsdiq edir.

2. Mətnə əsasən cədvəli tamamlayın.

Səbəb	Nəticə
1 At son dəfə yeri eşdi.	...
2 ...	At artıq can verirdi.
3 At ağzını heç nəyə vurmada n ətrafa baxırdı.	...
4 ...	Atın sürəti yavaşdı.

3. Mətnəki hansı cümlələr xalqımızın vətənpərvərliyini təsdiq edir?

4. Hadisələrin təqdimi üçün nəyə görə məhz at seçilmişdir?

5. Mətn əsasında əlavə suallar tərtib edib onları cavablandırın?

Sual:

Cavab:

Sual:

Cavab:

6. Mətnədən faktları seçin. Həmin faktlarla bağlı mülahizələrinizi bildirin.

Torpaqları işğal edənlərə hansı təkliflərlə müraciət edərdiniz?

LAYIHƏ

10. Aşağıdakı mövzulardan birini seçib işləyin:

“ŞUŞA BİZİMDİR” MÖVZUSUNDA İNŞA

“ŞUŞADA TARİXİ ABİDƏLƏR”
MÖVZUSUNDA TƏQDİMAT

“ŞUŞANIN MƏTBƏXİ”
MÖVZUSUNDA TƏQDİMAT

Pənahəli xanın dövründə hazırlanan plov

Hazırlanma qaydası belədir:

1 kq qoyun əti maşından keçirilib yağda qovrulur. İçərisinə 20 qram zoğal axtası, 50 qram kişmiş vurulur. 500 qram düyü süzülərək qiymə ilə qat-qat qazana yığılıb dəmə qoyulur. Qazanın dibinə qazmaq hazırlamaq üçün lazım olanlar məhsullar isə bunlardır: 500 qram un, 1 yumurta, 100 qram yağ yoğurulub yuxa halına salınır və qazanın dibinə qoyulur.

LAYIHƏ

Sizcə, verilmiş məlumatda Azərbaycanın hansı ərazisindən danışılır?

Bu qədim diyarın hər addımında ilk insanların yaşadıkları mağaralar, yaşayış yerləri ən qədim şəhər mədəniyyəti qalıqları, möhtəşəm qala divarları, qayaüstü təsvirlər, daş qoç heykəlləri, türbələr – bir sözlə, nadir maddi-mədəniyyət nümunələri vardır.

Gəmiqaya

"Əshabi-Kəhf" ziyarətgahı

- Şəkilləri verilmiş məkanlar haqqında məlumat toplayın.
- Məlumatlar içərisindən zəruri olanları seçin.
- Topladığınız məlumatlar əsasında inşa (və ya təqdimat) hazırlayın.

İstiqamət:

- Giriş hissədə şəhər haqqında 2-3 cümlədən ibarət məlumat verin.
- Əsas hissədə tarixi abidələr (milli mətbəx) haqqında məlumat verin.
- (Təqdimatınıza fotosəkillər əlavə edin)
- Sonluqda mülahizələrinizi bildirin.

"Qarabağlar" türbəsi

"Möminə xatun" türbəsi

Hüseyn Cavid məqbarəsi

Lerik - uzunömürlülər diyarı (ixtisarla)

Hər tərəf yaşıllıq, hər tərəf orman,
Dağların başında seyrək bir duman.
Ardında süzülür günün baxışı –
Dərədə bir çayın məxmər axışı.
Başqa səfəsi var hələ Lerikin...

(Mikayıl Müşfiq)

Mətnə göy rəngdə verilmiş sözlər
bitişik, yoxsa ayrı yazılmalıdır?

Odlar diyarının hər guşəsi, hər bölgəsi özünün gözəlliyi, zəngin flora və faunası ilə insanı heyretə gətirir. Azərbaycanın “zümrüd qaşı” hesab edilən Lerik belə rayonlardan biridir. Talış dağlarının ətəyində yerləşən Lerik Yardımlı, Masallı, Lənkəran və Astara rayonları ilə **həm?sərhəddir**.

Torpağının böyük bir hissəsini meşə sahələri təşkil edir. Lerik meşələrində palıd, vələs, ağcaqayın, **inyə?yarpaqlı** palıd, azat və ən nəhayət, təbiətin şah əsəri olan **dəmir?ağacı** bitir. Lerikin florası **çox?saylı** müalicəvi dərman bitkiləri ilə də zəngindir. Rayonun Zuvand bölgəsində Zuvand qoruğu salınıb. Burada ölkəmizdə və dünyada az rast gəlinən, əsasən, cənub bölgəsində yayılan heyvan və quşlar qorunur.

LAYİHƏ

Lerik tarixi abidələr, həm də uzunömürlülər diyarı kimi məşhurdur. Lerik uzunömürlülərinin adları “Ginnesin rekordlar kitabı”na da düşüb. Doğrudur, Qafqazın bir çox yerlərində 90, 100 illik yubileylər qeyd edən uzunömürlülər olub. Lakin 120, 140, 150 illik yubileylər yalnız Azərbaycanda və yalnız Lerikdə olub. Bunlarla bağlı məlumatlar dünyada ilk və yeganə olan Lerik uzunömürlüləri muzeyində əksini tapıb. İki salondan ibarət muzeydə yaşı yüzdən yuxarı 50-dən çox lerikli haqqında 1100-dən çox eksponat, o cümlədən maraqlı məlumatlar və fotosəkillər yer alıb.

Muzey eksponatları sırasında 168 il ömür sürmüş Barzavu kənd sakini Şirəli Müslümovun (1805–1971, 154 il ömür sürmüş Mahmud Eyvazovun (1809–1959), 145 il ömür sürmüş Məcid Ağayev, 128 yaşlı Əbdül Hüseynov, 125 il yaşamış molla Həsərət Məlikov, 120 yaşlı Nəni Əhmədovanın portretləri və onlara məxsus əşyalar vardır.

*Tofiq BABAYEV, tarix üzrə fəlsəfə doktoru,
Tahir ŞAHBAZOV, tarix üzrə fəlsəfə doktoru*

1. Mətnə əsasən Lerikin “uzunömürlülər diyarı” adlandırılmasının səbəbini müəyyən edin.
2. Mətnə sizə lazım olan hansı məlumatlar yoxdur?
3. Layihəni davam etdirmək üçün siz nə etməlisiniz?
4. Verilmiş mətn əsasında plan tərtib edin.

LAYİHƏ

Tarixilik və müasirliyin vəhdəti

Göy rəngdə verilmiş sözlərdə hansı hərf işlənməlidir?

1. Mötərizədə verilmiş sözlərdən hansı işlənməlidir?

Əziz dostlar!

Sizi Mərkəzin
"Sərgi zalları" ilə
tanış etmək
istəyirik.

"AZƏRBAYCAN İNCİLƏRİ"

Mərkəzin birinci mərtəbəsində "Azərbaycan inciləri" adlı sərgi fəaliyyət göstərir. Sərgidə Azərbaycan bütün dövrlərinin tarixi və mədəni irsini əks etdirən **eksp(o, a)natlar** nümayiş etdirilir. Burada Qobustan dövlət tarixi-bədii qoruğundan aşkarlanmış qayaüstü təsvirlər, numizmatika (*məmulatları, yoxsa məlu-matları*), zinət əşyaları, orta əsrlərə aid gil və keramika nümunələri, Tövrat, İncil və Quranın qədim əlyazmalarını görmək mümkündür. Sərgidə Azərbaycana məxsus milli geyim nümunələri, xalçaları və qədim musiqi alətləri vardır.

"AZƏRBAYCANA XOŞ GƏLMİSİNİZ"

Mərkəzin üçüncü mərtəbəsində "Azərbaycana xoş gəlmisiniz" adlı sərgi yerləşir. Burada Azərbaycanın tarixi, mədəniyyəti, incəsənəti və təbiətinə aid eksponatlar sərgilənir.

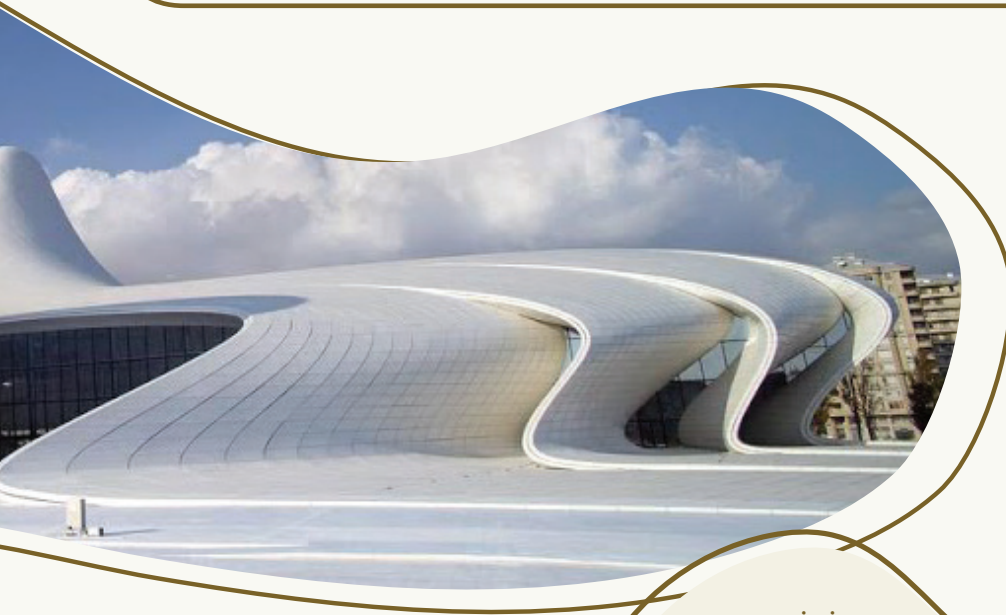
HEYDƏR ƏLİYEV MUZEYİ

Araşdırma aparıb bu
muzeyin eksponatları bar-
rədə məlumat toplayın, yığcam
mətn hazırlayın.

Bakı şəhərinin simvolu hesab edilən Heydər Əliyev Mərkəzi Heydər Əliyev **pr(o, a)spek-tində** yerləşən araşdırma və beynəlxalq dialoq mərkəzidir. Mərkəzin layihəsi 2007-ci ildə ərəb memarı Zaha Hadid tərəfindən işlənmişdir.

Kompleksin ərazisi 15,93 hektardır. Bina dalğavari quruluşa malikdir. Mərkəzin ağ rəngdə olması parlaq gələcəyin simvoludur.

Heydər Əliyev Mərkəzinin binasının dizaynına görə Zaha Hadid “İlin dizaynı – 2014” mükafatını almışdır.

2. Verilmiş məlumatları sistemləşdirib vahid mətn tərtib edin.

“Mini AZƏRBAYCAN”

İkinci mərtəbədə yerləşən “Mini Azərbaycan” sərgisində Bakıda və Azərbaycanın digər bölgələrində yerləşən, tarixi-memarlıq əhəmiyyətinə malik 45 binanın maketi sərgilənir.

Sərgilənən binalar arasında Qız qalası, Möminə xatun türbəsi, Bakı vağzal, Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası, İsmailiyyə sarayı, Hökumət evi, Yaşıl teatr, Bakı Kristal Zalı, Alov qüllələri, Bakı Olimpiya stadionu, Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu vardır.

AZƏRBAYCAN MƏTBƏXİ FOTOLARI

Dördüncü mərtəbədə yerləşən “Azərbaycan mətbəxi fotoları” sərgisində Azərbaycanın mətbəx mədəniyyəti təqdim edilir.

Burada Fransada yaşayıb-yaradan tanınmış amerikan fotoqrafı Peter Lippmanın çəkdiyi fotolar yerləşdirilib.

Fotolarda Azərbaycan milli mətbəxinə xas olan plov, dolma, küftə-bozbaş, çörək və lavaşla yanaşı, müxtəlif şirniyyatlar (paxlava, şəkərbura), həmçinin ənənəvi armudu stəkanda çay da görmək mümkündür.

LAYİHƏ

Əziz dost!

Biz sizinlə artıq uzun bir yol addımladıq! Bölmənin sonuna gəldik. Bölmədə Azərbaycanın müxtəlif bölgələri haqqında məlumatlarla tanış oldunuz. Həmin bölgələrin mətbəx mədəniyyəti, tarixi abidələri haqqında müəyyən təsəvvürləriniz yarandı.

Sizin fikirlərinizi dinləmək, bölmədə nəyi öyrəndiyinizi və necə öyrəndiyinizi bilmək çox maraqlıdır.

Bölmənin əvvəlində sizə müəyyən suallar ünvanlanmışdı. Həmin suallar ətrafında bir az da düşünün. Fikirlərinizdə bir dəyişiklik oldumu? Nə dəyişdi?

Verilmiş cümlələri tamamlayın və yoldaşlarınızla öz mülahizələrinizi bölüşün.

Ən sevdiyim mətn

səbəbi ...

Hansı mətnin adın dəyişərdin

səbəbi ...

Bəyənmədiyim mətn

səbəbi ...

Bəyəndiyim mətn

səbəbi ...

Mətbəx mədəniyyəti
dedikdə

Tarixi abidələrimiz

İrs dedikdə

LAYİHƏ

I BÖLMƏ

Biz günəşin zərrəsiyik

Bağ – 1. *burada* – müxtəlif ağaclar əkilmiş böyük sahə; 2. ayaqqabı ipi

Bağça – 1. *burada* – kiçik həyət bağı

Cəllad – 1. ölüm hökmünü icra edən adam; 2. *burada* – qaniçən, qəddar, mərhəmətsiz adam mənasında

Xüsusiyyət – 1. hər hansı bir şeyi digərindən ayıran səciyyəvi cəhət, əlamət, keyfiyyət; 2. *burada* – keyfiyyət mənasında

İrəq – mənşə və bəzi irsi xüsusiyyətlərinə (saçlarının, dərilərinin rənginə, başlarının quruluşuna və s.) görə bir olan təşəkkül tapmış insanlar qrupu

Qruplaşdırmaq – qrup halında birləşdirmək, qrup qrup düzmək

Sirdaş – 1. bir-birinə ən yaxın, sadıq iki dostdan, yoldaşdan hər biri; 2. *burada* – dost olmaq mənasında

Titrəmək – 1. titrəmə tutmaq, əsmək; 2. *burada* – qorxmaq mənasında

Uğurlu – 1. müvəffəqiyyətli, sonu, nəticəsi yaxşı olan, xoşbəxtlik gətirən; 2. *burada* – xoşbəxt gələcək mənasında

Vətəndaş – 1. Müəyyən bir dövlət əhalisinə mənsub olub, öz dövlətinin qanunları ilə müəyyən edilmiş bütün tələbləri yerinə yetirməyə borclu olan şəxs; 2. *burada* – vətən övladı mənasında

Himnimiz

Cümlə – 1. bitmiş bir fikri ifadə edən söz birləşməsi və ya söz; 2. *burada* – hamı, hamısı, bütün mənasında

Əcnəbi – 1. başqa millətə, xalqa mənsub olan; xarici; 2. *burada* – başqa ölkənin vətəndaşı

Farağat – 1. sakit, səssiz, dinməz-söyləməz; 2. *burada* – hərəkətsiz, düz, sakit, səssiz durmaq mənasında

Gülüstan – güllərin, çiçəklərin çox olduğu yer

Hərb – müharibə, döyüş

Hüquq – insanlar arasında münasibətləri tənzimləyən normalar, qaydalar

İfa etmək – 1. yerinə yetirmək, əda etmək; 2. *burada* – dinlənilmək üçün oxumaq

Qanun – 1. ictimai və hüquqi münasibətlərin hər hansı bir sahəsini nizama salmaq üçün dövlət tərəfindən müəyyən edilən qərar, nizamnamə

Məhz – ancaq, yalnız, tək, tək-cə və s.

Məkan – bir adamın, yaxud nəyinsə olduğu yer, oturlan yer, yurd

Məsud – xoşbəxt

Müştaq – candan istəmək, arzusunda olmaq

Şanlı – şöhrətli, şərəfli, əzəmətli

Dəbilqə (səh. 10–11)

Ağır – 1. böyük çəkisi olan, ağır yük, ağır daş;

2. *burada* – ağır çəkisi olan mənasında

Dəbilqə – döyüşçülərin başlarına qoyduqları mealdan tökülmüş papaq

Əliboş – əlində heç bir şey olmayan

Qəddar – rəhmsiz, amansız, mərhəmətsiz, zalım

Meydan – düz və geniş sahə; düzənlik, genişlik

Saziş – qarşılıqlı razılığa gəlmə, anlaşma, fikir birliyi, həmrəylik, birlik

Silah – hücum və ya müdafiə üçün alət, yaraq

Təəccüblənmək – təəccüb etmək, heyrət etmək

Yayınmaq – 1. başqa yere cəlb olunmaq, başqa

şeylə məşğul olmaq, kənara çıxmaq, qaçmaq;
2. *burada* – cürbəcür bəhanələrlə boyun
qaçırmaq, qaçmaq mənasında

Sara xatun

Cəsərət – qorxmazlıq, hünər, cürət

Elçi – bir dövləti başqa bir dövlətdə təmsil edən
diplomatik nümayəndə

Məsul – 1. üzərinə məsuliyyət quyulan, cavabdeh
olan; 2. *burada* – böyük əhəmiyyəti olan, çox
mühüm, çox əhəmiyyətli, məsuliyyətli

Mətanət – dözümlülük, davamlılıq, möhkəmlilik,
yenilməzlik, sarsılmazlıq, mətinlik, iradə

Müdrək – dərin dərrakəli, çox ağıllı, çox dərin
düşünən

Müqavilə – qarşılıqlı təəhhüdlər haqqında yazılı
saziş

Mən sülhə səs verirəm

Dinc yaşamaq – əmin-amanlıq, sülh, dinclik
şəraitində yaşamaq

Hıçqırmaq – dərinləndirən içini çəkərək ağlamaq,
hıçqıra-hıçqıra ağlamaq

Qəlbi darda qalmaq – *burada* – ürəyi sıxılmaq,
qəm çəkmək, fikir çəkmək

Öz əksini tapmaq – *burada* – əyani surətdə
göstərilmək, ifadə edilmək

Yerlə-yeksən olmaq – burada-xarabaya dönmək,
uçulmaq, məhv olmaq, viran olmaq

Məktub

Cəsur – cəsarətli, igid, qoçaq, qorxmaz, ürəkli

Əhvali-ruhiyyə – *burada* – bir şəxsin fikri,
vəziyyəti, hissiyyəti

Kül – 1. yanmış şeylərdən qalan boz-qara rəngli
toz; 2. *burada* – tamam məhv edilmək, axırına
çoxılmaq mənasında

Partlayış – 1. partlama işi; partlama; 2. *burada* –
bomba partlayışı

Sərhədsiz – hüdudsuz, sonsuz

Yaşad – bir başqası ilə bir yaşda olan (adam), həmyaş

Çörək

Ağır – 1. böyük çəkisi olan, ağır yük, ağır daş;

2. *burada* – çox çətin, əziyyətli, əzablı mənasında

Bada vermək – puç etmək, yox etmək, məhv
etmək, tələf etmək

Bəzək – gözəllik və yaraşlıq verən bir şey

Biçmə – taxılı, otu ora, dəryaz, maşın və s. ilə
kəsmək

Cizgi – xətt

Əhd etmək – 1. öhdəsinə alma, söz vermə, üzə-
rinə götürmə; and; 2. *burada* – söz vermək, and
ichmək mənasında

Gübrə – bitkiləri daha yaxşı qidalandırmaq və
məhsuldarlığını artırmaq üçün torpağa qatılan
üzvi və ya qeyri-üzvi maddə

Qanı qaralmaq – pərtlik, məyusluq, əhval pozğun-
luğu

Qeyri-adi – adi olmayan, adətdən kənar,
fövqəladə, görünməmiş

Maya – 1. səbəb, əsas, kök, səbəbkə; 2. *burada*
– kök, mənşə mənasında

Naxış – rənglərdən, cizgilərdən, sap və
muncuqlardan ibarət şəkil, bəzək və s.

Piştaxta – mağazada, dükanda satıcı ilə alıcını bir-
birindən ayıran, üstündə mal göstərilən və
buraxılan, qabaq tərəfi bağlı uzun stol

Soy – əsil, əcdad, əsil-nəcabət, mənşə, cins

Sonbeşik – sonuncu, axırını uşaq, övlad

Sübh – səhər erkən çağı, günün başlanğıcı,
günün ilk saatları; səhər, sabah

Şövq – 1. şiddətli meyl, arzu, istək, həvəs; 2. *bu-
rada* – böyük həvəslə, sehvə-sehvə, ürəklə mə-
nasında

Təndir – çörək yapmaq üçün gildən düzldilən
konussəkilli, üstü kəsik, yerə quyulub ətrafı səki
kimi tikilən iri kürə

Yapmaq – 1. bişmək üçün təndirin divarına
yapışdırmaq; 2. *burada* – çörəyin xəmirini
bişməsi üçün təndirin divarına yapışdırmaq
mənasında

Zəmi – əkin yeri, tarla

Zərərverici – 1. kənd, meşə, anbar təsərrüfatına, habelə məişətdə insanlara zərər verən həşərat, heyvan; 2. ziyan vermək, zərərli olmaq

Zinət – bəzək, süs, yaraşıq

Birinci pillə

Büdrəmək – yeriyərkən, addımlayarkən

müvazinətini itirmək, yolunu azmaq, yanımaq

Dürüst – doğru, düzgün, düz, həqiqi

Etibarlı – etibar edilməyə layiq olan, etibarlı olan, inanılacaq, etimad ediləcək, sədaqətli, vəfalı

Kövrək – 1. tez ovulan, tez daöılan, tez sınan;

2. *burada* – zəif, titrək addım mənasında

Qənaətə gəlmək – yəqin etmək, qəti fikrə

gəlmək, nəticəyə gəlmək

Məhəccər – balkonun, eyvanın, pilləkənin, körpünün kənarına çəkilən şəkəkə; barmaqlıq, sürəhi

Pillə – 1. pilləkənin çıxarkən və ya düşərkən ayaq qoyulan üfiqi hissələrindən hər biri; 2. *burada* – inkişafın dərəcəsi, mərhələsi, mərtəbəsi, səviyyəsi mənasında

Pilləkən – çıxmaq və düşmək üçün pillələrdən düzəldilmiş qurğu

Səy göstərmək – çalışmaq, əlləşmək, cəhd etmək

Zirvə – 1. dağın ən yüksək nöqtəsi, təpəsi; 2. *burada* – bir şeyin ən yüksək pilləsi, zirvəsi, dərəcəsi, nöqtəsi mənasında

Balacanın böyük dərdi

Alt-üst olmaq – qarmaqarışıq, nizamsız, bərbad bir hala düşmək

Dilə gəlmək – danışmağa başlamaq, dillənmək, sükutu pozaraq danışmaq

Həsəd aparmaq – paxıllıq etmək, paxıllığını çəkmək

Qətiyyətli – işində və sözündə əzmli, dəyanətli, möhkəm, cəsəətli

Müləhizə – yaxşı düşünölmüş fikir, rəy, nöqtəyi-nəzər

Nəvazişlə – 1. oxşama, əzizləmə, mehribanlıq etmə; 2. *burada* – əzizləyərək mənasında

Rol – 1. artistin səhnədə, kinofilmdə təmsil etdiyi surət; 2. *burada* – əhəmiyyəti olmaq, təsiri olmaq mənasında

Təbəssüm – gülümsəmək

Tədricən – yavaş-yavaş, tədriclə, az-az, dərəcə-dərəcə

Təxəyyöl – bir adamı və ya nəyisə zəhnində, xəyalında təsəvvürə gətirmə, canlandırma, xəyal

Tumarlamaq – səliqəyə salmaq üçün sığallamaq

Yanıqlı – kədərli, qüssəli, qəmli

LAYİHƏ

II BÖLMƏ

Danışır Yer kürəsi

Ahəng – 1. səslər, rənglər və s. arasında uyğunluq;

2. *burada* – uyğunluq, müntəzəmlik mənasında

Həddi-hüddud – hədd, son, axır

Gözlərini oxşayan – xoşlamaq, bəyənmək,
gözünə xoş gəlmək

İxtira, kəşf – yaradıcı iş nəticəsində keçmişdə
məlum olmayan yeni bir şey tapma, kəşf etmə

İstehsalçı – istehsal edən, hazırlayan adam

Qıtlıq – bir şeyin tapılmaması, azlığı, çatışmaması;
ehtiyac

Mənəvi borc – insanın daxili, ruhi aləmi ilə bağlı
olan, mənəviyyatla əlaqədar; batini, qeyri-cismani,
qeyri-maddi

Məskunlaşmaq – 1. insan yaşayan, sakin olan yer,
insanların olduğu yer; 2. *burada* – yerləşmək,
sakin olmaq, yaşamaq

Məzəmmət – danlama, qınama, danlayış, töhmət,
narazılıq, məmnunsuzluq

Zərrə – bir şeyin ən kiçik hissəsi

Qarayılalar

Qarğış tökmək – birisinin haqqında pis arzu, nifrin

Quraqlıq – havaların isti keçməsi, uzun müddət
yağış yağmaması üzündən torpaqda rütubətin
çatmaması, bunun nəticəsində əkin və bitkilərin
təməmilə və ya qismən quruyub tələf olması

Vəsf etmək – tərif etmək

Qarışqa adamlar

Agah etmək – xəbərdar etmək, bildirmək

Bənd – müxtəlif hissələrdən ibarət olan şeyin
hissələrini bir-birinə bağlamaq

Həmrəylik – həmfikirlik, yekdillik

Nifaq – pozuşma, çəkişmə, ixtilaf, ikitirəlik, narazılıq

Təlaşa düşmək – həyacana düşmək, təşvişə düş-
mək, əl-ayağa düşmək, vahiməyə düşmək

Üç səyahət

Heyət – hər hansı bir təşkilatın, kollektivin

tərkibini təşkil edən adamlar toplusu, tərkib

Məhrum etmək – birinin əlini boşa çıxarmaq, bir
şeyi əlindən almaq

Mövcud – var olan, göz qabağında olan, hazırda
olan

Müşahidə etmək – diqqətlə baxmaq, göz qoy-
maq, seyr etmək

Səyahət – müəyyən məqsədlə yaşadığı yerdən
uzaqlara getmə, səfər etmə

Tərtib etmək – hazırlamaq, düzəltmək, yazmaq

At, övlad və torpaq

Hakim olmaq – əlinə keçirmək, özününkü etmək,
özünə tabe etmək

Mehtərlik – ata qulluq edən, ata baxan

Murad – arzü, məqsəd, niyyət, dilək, istək, kam

Mətnlər

Fəda etmək – canını qurban etmək, həlak olmaq

Qıymamaq – heyfi gəlmək, əsirgəmək, bir şeyi
başqasına rəva görməmək

Miras – ölən adamdan sonra varislərə qalan mal,
mülk və s. *burada*: keçmiş dövrlərdən qalan
yadigar

Vətənpərəst – öz vətəninə sevən, öz xalqına və
vətəninə sadıq və onların mənafeyi yolunda
canından keçməyə hazır olan

Yal – hündür bir yerin təpəsi; dikdir, yoxuşun başı

III BÖLMƏ

Franklin

İntizam – nizam və qayda, səliqə, tərtib

Nəfs – tamah, tamahkarlıq

Təmkin – özünü ələ ala bilmə bacarığı, soyuqqanlılıq, özünü itirməmə; ciddilik, ağırlıq, vüqar

Nənənin məktubu

Davranış – davranma tərz; hərəkət, rəftar

Lovğa – özü haqqında böyük fikirdə olan, başqalarına xor baxan; təkəbbürlü, təşəxxüslü

Öyünmək – 1. Özünü öymək, özünü tərifləmək; lovğalanmaq; 2. Arxalanmaq, bel bağlamaq, özünə arxa saymaq

Tövsiyə – necə hərəkət etmək, bir işi necə görmək haqqında təklif, məsləhət, tapşırıq

Yersiz – 1. Yeri, məkanı olmayan, yeri-yurdu olmayan. 2. Torpaqsız. 3. Yerində, məqamında olmayan. 4. Təsirsiz. 5. Nahaq, əbəs, əsassız

Ağacların bəhsi

Bəhs – 1. Bir şey haqqında ətraflı danışma, müzakirə etmə, fikir yeritmə. 2. Mübahisə, söz güləşdirmə. 3. Bir əsərin müəyyən məsələyə həsr olunmuş hissəsi, fəsl, bölməsi

Dirək – 1. Bir şeyi saxlamaq üçün altına vurulan tir, sütun, dayaq; 2. Arxa, kömək, daldanacaq mənasında

Əsla – heç, heç bir vaxt, qətiyyən

Qoza – 1. Palıd, şam və qayın ağaclarının qoza oxşayan yeyilməyən meyvəsi. 2. Pambıq kolunun hələ açılmamış, yuvarlaq şəkilli və içində pambıq olan qönçəsi. 3. Keçmişdə qadın paltarının qollarında gümüş, ya qızıldan yuvarlaq bəzək

Zorba – 1. Çox iri, çox yekə, çox böyük. 2. Çox böyük, çox nüfuzlu, görkəmli. 3. Çox güclü, çox qüvvətli

Vecsiz – lazımsız, gərəksiz, yararsız, karsız,

yaramaz, dəyərsiz, xeyirsiz, işəgəlməz, bikara

Tutuquşu

Çəpər – 1. Bir yerin və ya bir şeyin ətrafına taxtadan və ya başqa materiallardan çəkilən divar, barı; hasar. 2. Bostanda əkini küləkdən qorumaq üçün

ləklərin arasında tikan və s.-dən çəkilən sədd

Nitq – danışma, fikrin sözlərlə ifadə etmə qabiliyyəti

Əhsən – bəyənmə, tərif bildirir

Əcaib – çox qəribə, çox təəccüblü, qeyri-adi, görünməmiş

Alqışlamaq – birini təbrik etmək üçün və ya bir şeyi bəyənmə ifadəsi olaraq əl çalmaq

Təlim – 1. Öyrənmə, dərs vermə, oxutma, tədris; 2. Qoşun və s. nizami bölmələrdə əsgərə döyüş və silah işlətmə üsul və qaydalarını öyrətmə; əsgəri məşq. 3. Hər hansı bir sahə haqqında nəzəriyyə, nəzəri sistem, nəzəri müddəaların məcmusu

Yamsılamaq – başqasının danışığını, hərəkətlərini və s.-ni mümkün qədər eynilə təkrar etmək; təqlid etmək

Naümid – ümitsiz, ümidini itirmiş

Xocalı

Əjdaha – 1. Ağzından od püskürən, insan və heyvanları udan, qanadlı nəhəng və ya ilan şəklində təsəvvür olunan mövhum bir heyvan.

2. Çox qüvvətli, iri, heybətli, qorxmaq bilməyən adam haqqında; pəhləvan

Qırmanc – heyvanları sürərkən vurmaq üçün kırıqdən, dəridən, ipdən və s.-dən qayrılan uzun dəstəli qamçı; şallaq, tatarı

Əcəl – hər bir canlının, xüsusən insanın qabaqcadan qədərənmiş ölüm vaxtı

Məskunlaşmaq –

Vahiməli – vahimə doğuran, ürəyə qorxu salan; dəhşətli, qorxunc, məşum

Poçt...

Macəra – başa gələn həyəcanlı hadisə, qəziyyə,

sərgüzəşt

Asılılıq – 1. Birinin iradəsinə, hökmünə tabelik, birinin yardım və köməyinə möhtac olma; sərbəstliyin, müstəqilliyin olmaması. 2. Bir hadisənin başqa bir hadisəyə nəticə və ya səbəb kimi münasibəti

Basqın – 1. Ansız hücum; qəfildən, gözlənmədən edilən hücum. 2. Talan, çapovulçuluq

Vıyıldamaq – viyılı səsi çıxarmaq

Çiçək

Şirniyyat – şirnidən hazırlanan hər növ dadlı, şirin şeylər, qənnadı məmulatı

Sakitləşdirmək – 1. Sakit etmək, rahatlandırmaq, rahatsızlığını, iztirabını, həyəcanını aradan qaldırmaq, təskin etmək. 2. Yatırtmaq, ləğv etmək.

3. Yüngülləşdirmək, ya aradan qaldırmaq, kəsmək

Ləçək – 1. Ağdan, çitdən, ipəkdən və s.-dən üçkünc qadın baş örtüyü. 2. Çiçək tacında olan yarpaq, gül yarpağı

Güldən – 1. Dərilmiş gülü qoymaq üçün müxtəlif formalı qab; gülcə. 2. Dibçək

Səməralı – səməre verən, yaxşı nəticə verən, faydalı, xeyirli, məqsəduyğun, əlverişli

Məmnuniyyətlə – xoşluqla, razılıqla; şad olaraq, sevinərək, məmnun halda, məmnunluqla

Ehtiyatla – 1. Qorxa-qorxa, çəkinə-çəkinə, ehtiyat etmək. 2. Yavaş, asta, səs salmadan, yavaşca

Tən.. yaxşı

İliq – 1. Azacıq isti, nə soyuq, nə isti, hərarətcə mülayim. 2. Tamam bişməmiş, bərk bişməmiş, yarımmayə halında bişmiş. 3. Hərarətli, oxşayıcı, nəvazişli, mehriban, xoş

Quzğun – 1. Qarğa növündən iri və bərk şığıyan yırtıcı quş. 2. 1941–1945-ci illər müharibəsi vaxtı faşizm təyyarələrinə verilən ad

Caynaq – bir çox heyvan və quşların barmaqlarının qarmaqvari iti ucları

Çəng – formaca arfaya oxşayan qədim Şərq simli

musiqi alətlərindən biri

Sal (daş) – plitə şəklində iri, bütöv yastı daş parçası

Şum – şumlanmış torpaq

Toxum – 1. Ali bitkilərin, adətən, mayalanmadan sonra inkişaf edən və maya ilə qabıqdan ibarət olan rüşeymi; tum. 2. Əkmək üçün ayrılmış dən

Qaratikan – çəpər üçün istifadə edilən tikanlı kol bitki

Kol – torpaqda qol-budaq şəklində ayrılan alçaq, ağacoxşar bitki

Kök – 1. Bitkilərin torpaq altında olan, suyu soran və onları qidalı maddələrlə qidalandıran yarpaqsız hissəsi; rişə. 2. Sarı, sarı-qırmızı, qara rəngli kökümeyvəli bitkilərdən birinin adı; yerkökü. 3. Saçın, dişin və s.-nin bədənində olan hissəsi. 4. Nəsil, əsil-nəsəb, mənşə. 5. Müəyyən dərəcəyə qaldırdıqda yeni bir kəmiyyət alınan ədəd.

Qarışqayeyən

Nizam – 1. Qayda, tərtib, üsul. 2. Sıra, cərgə, səf, düzlük

Qeyri-adi – adi olmayan, adətdən kənar, fəvqəladə, görünməmiş

Ehtiyac – 1. Hər hansı bir şeyə olan və onsuz keçinmək mümkün olmayan tələbat, gərəkli, lüzum. 2. Yoxsulluq, kasıblıq

İsraf – artıq və lazımsız yerə xərcləmə, sərf etmə, işlətmə, dağıtma, puç etmə

Qənaət – 1. Bir şeyi ehtiyatla, sərfəli və səmərali işlətmə, artıq işlətməmə, israf etməmə. 2. Kifayətlənmə, qane olma. 3. Fikir, yəqinlik

Ekoloji – ekologiyaya aid, ekologiyaya məxsus

Tarazlıq – 1. Üfüqi cəhətdən düzlük. 2. İki şeyin biri ilə uyğunluğu, eyni ağırlıqda, vəzndə olması

Ziyafət – təntənəli qonaqlıq

LAYIHƏ

IV BÖLMƏ

Franklin

Xoşbəxtliyin sirri

xoşbəxtlik – həyatında son dərəcə məmnunluq, dərin razılıq və sevinc hissi, səadət

müdrək – 1. Dərin dərrakəli, çox ağıllı, çox dərin düşünən; aqıl, dünyagörmüş; anlayan, dərk edən, kamala yetmiş, yetmiş. 2. Dərinmənalı, hikmətli, dərinfikirli, ağıllı

mənzərə – bir yerin uzaqlara qədər gedən ümumi görünüşü, gözün qavraya bildiyi yerin, sahənin, təbiətin görünüşü; axar-baxar 2. Təbiəti əks etdirən şəkil, rəsm

masa – miz, stol

ləziz – ləzzətli

nemət – 1. Yaşamaq üçün lazım olan şeylərin məcmusu; rifah. 2. Xoşbəxtlik, səadət, yaxşılıq

Azərbaycana gəlsin

Seyr – seyr etmə, baxma, tamaşa etmə, göz gəzdirmə

hörmət – 1. Böyüklərə, yaşlılara və ya ləyaqətinə, xidmətinə görə birinə göstərilən ehtiram; sayğı. 2. Şərəf, şan, heysiyyət.

sərvət – var, dövlət

sədaqət – dostluqda, məhəbbətlə dəyanət, səbat, vəfa; sadıqlıq, etibarlılıq

təmənnasız – 1. Arzu, istək, dilək, xahiş. 2. Müəyyən məqsədlə edilən yaxşılıq, kömək

qüdrət – 1. Böyük qüvvət, güc. 2. Təsir qüvvəsi, böyük nüfuz qüvvəsi. 3. Təqət, iqtidar, güc. 4. Möhkəmlik, iradə, iradə qüvvəsi

qeyrət – 1. Vətən, xalq, ailə namusu; ən əziz və müqəddəs sayılan bir şeyin təəssübünü çəkmə, şərəfini heysiyyətini qoruma. 2. Fövqəladə səy, cəhd; çalışma. 3. Səbir, dözümlü, mətanət; bir bəla və fəlakət qarşısında mərdcəsinə durma

zavalsız – məhv olmaz, yox olmayan, zail olmayan; davamlı, dayanıqlı, daimi, həmişə yaşayan

Təbii abidələr məkanı

mərkəz – 1. Fiqurda hər hansı oxların, xətlərin kəsişdiyi nöqtə, bir cisimdə hər hansı nisbətlərin toplaşdığı nöqtə. 2. Hər hansı bir şeyin ortası, orta hissəsi. 3. Hər hansı bir işin, rəhbərliyin, idarənin mərkəzləşdiyi yer. 4. Hər hansı bir yer, ölkə və b. cəhətdən əhəmiyyətli olan şəhər, böyük yaşayış məntəqəsi

iqamətgah – iqamət yeri, oturlan yer, məskən

yamac – dağın, təpənin ən yüksək nöqtəsindən aşağıya mayili səthi

gözəllik – gözəl adam, qəşənglik

təbii – təbiətə (yer səthinə, iqlimə, heyvan və bitki aləminə və s.) məxsus olan, təbiət tərəfindən yaradılmış. 2. Təbiət qanunlarından irəli gələn, törəyən, onlardan asılı olan. 3. Anadangəlmə, fitri. 4. Adi, normal. 5. Həqiqi, əsil, natural

Həsərət

mərmə – top kimi silahların gülləsi

səs-səmir – xəbər, soraq, məlumat; söz-söhbət

vurnuxmaq – 1. Boş-boşuna o tərəf- bu tərəfə getmək; qurdalanmaq, yerində hərəkət etmək, boş-boşuna daim hərəkətdə olmaq, əlləşmək, çalışıb-çapalamaq. 2 Təşvişə düşmək

zorla – güclə, zor işlədərək

parça – (torpağın bir parçası mənasında) parçalanmış, qırılmış, cırılmış şeyin kiçik tikəsi, qırığı, hissəsi

ətək – burada xeyli

rəqib – 1. Eyni bir şeyi tələb edən, istəyən, arzu edən şəxslərdən biri. 2. İdman yarışlarında iştirak edənlərdən hər biri; qarşı tərəf

düzəngah – düz (Cıdır düzü)

qoxu – maddələrin buruna təsir etmə xassəsi, burunla hiss olunan şey; iy

Lerik

Uzunömürlü – 1. Ömrü uzun, uzun ömür sürmüş, çox yaşamış. 2. Uzun müddət işləyə bilən, çox davamlı, çox yaşaya bilən

guşə – 1. Künc, bucaq. 2. Hissə, tərəf, cəhət. 3. Qə-
ləbəlik, izdihamlı yerdən uzaq olan sakit yer

həmsərhəd – ümumi sərhədi olan; qonşu,
həmhüddud

qoruq – 1. Təbii-tarixi əhəmiyyəti olan bitki, heyvan
və s. Cinslərin qoruyub saxlamaq məqsədilə
hökumət tərəfindən xüsusi mühafizə altına
alınmış yer, meşə və s. 2. Əkilmiş yerlər

Heydər Əliyev mərkəzi

beynəlxalq – 1. Xarici siyasətə, xalqlar, ölkələr ara-
sındakı əlaqə və münasibətə aid olan. 2. Yalnız
öz xalqına deyil, bir çox başqa xalqlara da şamil
və aid olan; xalqlar arasında olan; xalqlararası

layihə – 1. Tikiləcək, qurulacaq, yaradılacaq bir şe-
yin əvvəlcədən düşünüldü və hazırlanmış. İşlənmiş
planı; proyekt. 2. Hər hansı bir sənədin, qərarın
və s.-nin əvvəlcədən yazılmış təxmini mətni.

3. Nəzərdə tutulmuş niyyət, fikir mənasında

memar – memarlıq mütəxəssisi; arxitektör

irs – 1. Sahibinin ölümündən sonra başqasının ixti-
yarına keçən mal, mülk və s. miras. 2. Əvvəlki
dövlərlərdən, əsrlərdən, böyük şəxsiyyətlərdən
qalmış mədəniyyət əsəri

numizmatika – qədim sikkə və medalları toplayıb
tədqiq edən elm

parlaq – 1. Parıldayan, işıq verən, işıldayan, işaran,
parıltılı. 2. Çox gözəl, əla, çox görkəmli, unudul-
maz, əvəzsiz

sərgi – camaata göstərilmək üçün müəyyən qay-
dada qoyulmuş, ya asılmış şeylər və onların nü-
mayiş etdirildiyi yer

sərgilənmə

LAYİHƏ

Ədəbiyyat siyahısı

1. M.Cəfərli. "Ağıla və qəlbə işıq saçan sözlər". S. Ramizoğlu Bakı 2009
2. Azərbaycan diliin izahlı lüğəti. 1–4-cü cildlər. Bakı, Şərq-Qərb nəşriyyatı, 2006
3. Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti. Bakı, Şərq-Qərb nəşriyyatı, 2015
4. Seyfəddin Dağlı. "Bahar oğlu"
5. Z.Budaqova. "Azərbaycan dilində durğu işarələri". Bakı, "Elm" nəşriyyatı, 1977
6. A.Süleymanova. "Ədəbiyyat 5". Bakı "Təhsil" nəşriyyatı
7. Nadir Abdullayev. "Nitq mədəniyyətinin əsasları". Bakı, 2013
8. Validə Babayeva, Süleyman Hüseynov, Elvira Qaracayeva. "Azərbaycan dili". Bakı, Mütərcim 2012
9. Coğrafi kəşflər "KM" mətbəəsi-2013. "Çıraq" nəşriyyatı, 2013
10. Q.Kazımov. "Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya". Bakı, 2010
11. T.Əmiraslanov, A.Əmiraslanova. Qarabağ mətbəxi. Bakı, "NURLAR" Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2012.

Buraxılış məlumatı

AZƏRBAYCAN DİLİ 5

Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
Azərbaycan dili (dövlət dili) fənni üzrə

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Samirə Bəktaş**
Yeganə Abdullayeva
Səidə Əhmədova

Elmi məsləhətçi **Tofiq Hacıyev**

Buraxılışa məsul	Rafiq Kazımov
Üz qabığının dizaynı	Nurlan Nəhmətov
Dizayn və səhifələyici	Yeganə Rüstəмова
Texniki redaktor	Sevinc Yusifova
Baş redaktor	Nərgiz Cəbbarlı
Texniki direktor	Xəqani Fərzəliyev
Nəşriyyat direktoru	Sevil İsmayılova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi (qrif nömrəsi: 2020-)

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 14,4. Fiziki çap vərəqi 20. Formatı 52x84 1/8.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 160.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş _____. Tiraj _____. Pulsuz. Bakı – 2020

Əlyazmanın yığma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: _____

Nəşriyyat:
“Şərq-Qərb” ASC
(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid küç., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:
“Şərq-Qərb” ASC
(Bakı, AZ1123, Aşıq Ələsgər küç., 17)

LAYIHƏ

Əziz məktəbli!

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən
bir dərs ilində istifadə üçün verilir.

O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri
qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq,
onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli
saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli
yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

LAYİHƏ